

**Straffelovens § 60a
og organisert kriminalitet**

**Av
Kristin Karlsrud Larsen**

KRIM 5001
Masteravhandling i kriminologi
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo
Våren 2008

Straffelovens § 60a og organisert kriminalitet

Masteravhandling av Kristin Karlsrud Larsen

Veileder: Cecilie Basberg Neumann

Institutt for kriminologi og retts sosiologi, Universitetet i Oslo

Mai, 2008

Sammendrag

Hovedtemaet for denne avhandlingen er straffelovens § 60a. Bestemmelsen innebærer at dersom en straffbar handling begås som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, kan maksimumsstraffen i straffebudet forhøyes til det dobbelte, men likevel ikke med mer enn 5 års fengsel. Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger. Empirien i avhandlingen bygger dels på dokumentanalyse av offentlige dokumenter, og dels på kvalitative intervjuer av dommere, statsadvokater og forsvarsadvokater med erfaring med bruk av paragrafen.

Temaene i avhandlingen tar utgangspunkt i flere problemstillinger. For det første seg jeg nærmere på hvilke begrunnelser som ble gitt for opprettelsen av paragrafen og hvem og hvordan den er ment å ramme? I forskjellige dokumenter og rapporter i forkant av lovendringen presenteres den organiserte kriminaliteten gjennomgående som en stor og økende trussel mot samfunnet. Det understrekes at det er nødvendig å slå hardt ned på denne typen kriminalitet. Disse poengene gjentas også i forarbeidene til § 60a. Departementet så det som nødvendig å skjerpe straffen i denne typen saker, og en generell straffeskjerpingsregel ble sett på som den beste løsningen. Paragrafen er å ramme både bakmenn og mer perifere

medlemmer i gruppen. Handlinger som ikke kan knyttes direkte til gruppens virksomhet, og godt planlagte enkeltoperasjoner skal falle utenfor paragrafens virkeområde.

For det andre går jeg nærmere inn på hvordan argumentasjonen rundt § 60a har vært i konkrete saker. Informantene forteller at paragrafen kan ramme en rekke forskjellige lovbruddskategorier, alt fra narkotika til menneskehandel og tyverier. Under diskusjoner rundt bruken av § 60a trekkes gruppens størrelse, om gruppen har eksistert over tid, og om den har en hierarkisk struktur og rollefordeling frem som sentrale momenter. Som problematisk med bestemmelsen fremhever informantene at den i for stor grad baserer seg på en hierarkisk, mafialiknende organisering som det i følge flere informanter og forskere er vanskelig å finne i Norge.

Jeg går i avhandlingen også inn på hva informantene mener om lovteksten. Oppfattelsene blant informantene er forskjellige, noen mener at beskrivelsen av den organiserte kriminelle gruppen ikke fungerer, mens andre mener den fungerer ” greit.” Dersom en handling skal kunne rammes av bestemmelsen må den være utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. For å forklare av denne formuleringen trekker de fleste av informantene frem at det innebærer at handlingen må være en del av det gruppen vanligvis holder på med, og at handlinger som utføres på ” fritiden” faller utenfor. Elementer som hierarki, struktur og rollefordeling er i følge informantene sentrale for å avgjøre om en gruppe er organisert. Forståelsen av disse begrepene viser seg derimot å være nokså vekslende. Videre går jeg også inn på hva informantene legger i begrepet organisert kriminalitet. Elementer som går igjen er; utenlandsk tilknytning, rollefordeling og alvorlighetsgrad i handlingen. Noen mener at begrepet organisert kriminalitet er mye videre enn det som rammes av § 60a, mens andre ser begrepet som sammenfallene med det paragrafen dekker.

Videre stiller jeg spørsmålet; hvordan syns informantene paragrafen fungerer i praksis? Også her er meningene ulike. Flere trekker frem de vide og skjønnsbetonte begrepene som problematiske, mens andre ser det som positivt fordi de innebærer at dommeren gis stort spillerom til å slå ned på de tilfellene de mener bør rammes. Det som trekkes frem som særlig problematisk med bestemmelsen er begrepet ” hovedformål,” forsetts situasjonen og at paragrafen innebærer en økt mengde bevismomenter.

I avhandlingens siste kapittel ser jeg blant annet nærmere på hva informantene mener om virkningen av paragrafen og hvilke tanker har de om opprettelsen. Mange av informantene gir uttrykk for at de ser på den organiserte kriminaliteten som farlig og som en trussel mot samfunnet. Flere mener at de mulighetene som i forkant eksisterte i straffeloven ikke var nok, og at innføringen av § 60a dermed var nødvendig.

I avhandlingen berører jeg også flere problematiske elementer med paragrafen. Materiale viser at det kan se ut til å være flere misforhold mellom det bestemmelsen tenker å ramme, og det den faktisk rammer. Noen av de sentrale begrepene i paragrafen og forarbeidene fremstår som vide og skjønnsbetonte, noe som flere av informantene trekker frem som problematisk. Det kan også se ut som det eksisterer eksempler på at saker som ran og kriminalitet begått i tilknytning til MC-gjenger, kan risikere å falle utenfor paragrafens virkeområde. Men i følge informantene er det derimot mindre problemer med bruken av bestemmelsen i forbindelse med mindre saker der for eksempel tre personer har begått en kriminell handling i fellesskap.

Forord

En stor takk må rettes til alle som har motivert, støttet og hjulpet meg i løpet av arbeidet med denne masteravhandlingen:

- Først og fremst til mine informanter som har brukt av sin tid til å dele sine erfaringer og synspunkter med meg.
- Til Paul Larsson som var min veileder det første halvåret, og som ga meg inspirasjon og gode råd i starten av prosjektet, og til min veileder Cecilie Basberg Neumann for gjennomlesning og gode tilbakemeldinger.
- Til mine medstudenter på lesesalen for støtte, motivasjon og moro når arbeidet med avhandlingen har vært vanskelig.
- Til øvrige venner og familie som har holdt ut med mye prat om avhandlingen gjennom disse to årene.

Kristin Karlsrud Larsen

Oslo, mai 2008.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1	Innledning	1
1.1	Avgrensning og problemstilling	1
1.2	Kriminalitet og straff	3
1.3	Avhandlingens oppbygning	11
Kapittel 2	Metode	12
2.1	Valg av metode	12
2.2	Rekruttering av informanter	15
2.3	Intervjuene	18
2.4	Intervjuguiden	22
2.5	Etiske utfordringer	23
Kapittel 3	§ 60a	25
3.1	Veien frem mot § 60a	25
3.2	Norges internasjonale forpliktelser – FNs Palermo-konvensjon	32
3.3	§ 60a og begrunnelser for opprettelsen	33
3.4	Oppsummering	41
Kapittel 4	Bruken av § 60a	45
4.1	Dommer etter § 60a	45
4.2	Informantenes erfaringer fra bruk av § 60a	53
4.2.1	Sakstyper	53
4.2.2	Den organiserte kriminelle gruppens størrelse	58
4.2.3	Hierarkisk oppbygning og struktur	59
4.2.4	Den organiserte kriminelle gruppens varighet	65
4.2.5	Organisert kriminalitet vs. godt planlagte enkeltoperasjoner	66

Kapittel 5 Lovteksten, hvordan § 60a fungerer i praksis og begrepet organisert

kriminalitet	69
5.1 Organisert kriminell gruppe	69
5.2 ”Ledd i virksomheten”	73
5.3 Organiseringsaspektet	77
5.4 Organisert kriminell gruppe, eller vennegjeng?	80
5.5 Begrepet organisert kriminalitet og organiserte kriminelle handlinger	84
5.5.1 Organisert kriminalitet	85
5.5.2 Organiserte kriminelle handlinger	87
5.6 Hvordan paragrafen fungerer i praksis	90
5.6.1 Problematiske elementer ved paragrafen	91

Kapittel 6 Opprettelsen av § 60a og virkningen av paragrafen

6.1 Opprettelsen av § 60a	96
6.2 Virkningen av paragrafen og intensjonen bak opprettelsen	101
6.3 Særtrekk ved organisert kriminalitet	106
6.3.1 Særtrekk ved den organiserte kriminaliteten	106
6.3.2 Organisert kriminalitet kontra ”vanlig” kriminalitet	109

Kapittel 7 Avslutning

7.1 Sammenfatning	112
7.2 Avsluttende ord	116

Litteraturliste

Vedlegg

Kapittel 1 Innledning

I 2005 kom Politidirektoratet ut med rapporten *Prosjekt organisert kriminalitet*. Formålet med rapporten var å systematisere og samle informasjon om organisert kriminalitet ned på individnivå (Politidirektoratet 2005). Det benyttete datamaterialet bygget på etterretnings- og saksinformasjon som allerede var kjent for politiet (Politidirektoratet 2005). Rapporten viste at det i løpet av to 2003 og 2004 ble registrert 4230 forbindelser mellom personer som ble definert som organisert kriminelle etter EUs definisjon. Med *forbindelse* mener Politidirektoratet (2005) samarbeid mellom to personer som er mistenkt for organisert kriminalitet. Disse 4230 forbindelsene var fordelt på 2763 personer. På bakgrunn av antall forbindelser, hvilke nettverk aktørene tilhørte, alvorlighetsgrad og geografisk spredning i forhold til nettverk, definerte rapporten 103 sentrale personer. Disse ble antatt å inneha viktige roller som organisatorer eller bindeledd i flere forskjellige nettverk (Politidirektoratet 2005). Målet med prosjektet var å opparbeide et kunnskapsgrunnlag som kunne benyttes til å utvikle mer effektive strategier for forebygging og bekjempelse av organisert kriminalitet (Politidirektoratet 2005:18).

Gjennom dagens mediebilde møter vi stadig overskrifter som ”Gjengmedlem (22) pågrepet i væpnet politiaksjon” (Dagbladet 2007a), ”40 personer siktet for organisert kriminalitet” (Dagbladet 2007b) og ”Rullet opp omfattende narkonettverk” (VG 2007). Mange forskjellige typer saker og kriminelle handlinger får merkelappen *organisert kriminalitet*, og budskapet man møtes med er at dette er et stort problem. Den organiserte kriminaliteten beskrives som en trussel mot samfunnet, og den ses som meget vanskelig å bekjempe (VG 2003). Den kollektive oppfatningen i samfunnet er, dersom man skal tro mediene og politirapporten, at organisert kriminalitet er et problem som er stadig økende.

1.1 Avgrensning og problemstilling

Både fra politiets og medias side kan det se ut som den organiserte kriminaliteten blir presentert som et stort problem i Norge. Mitt utgangspunkt for arbeidet med denne

masteravhandlingen var at jeg ønsket å finne ut mer om hvilke paragrafer i straffeloven som tok for seg området organisert kriminalitet. Som et ledd i Norges tilslutning til FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet, ble det i 2003 foretatt lovendringer i straffeloven som blant annet omhandlet organisert kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003). I denne forbindelse ble nye paragrafer innført, blant annet § 60a. Det er denne paragrafen som er hovedtema for min avhandling.

For det første søker jeg å finne ut mer om begrunnelsene som ble gitt i forkant av opprettelsen av § 60a. Jeg vil få svar på spørsmål som: Hvordan ble den organiserte kriminaliteten omtalt i årene forut for lovendringen? Hvilke begrunnelser ble gitt fra myndighetenes side før opprettelsen av paragrafen? Hvem og hvordan er paragrafen ment å ramme? I § 60a benyttes ikke begrepet organisert kriminalitet, men det er snakk om handlinger som er begått i tilknytning til en *organisert kriminell gruppe*. Jeg vil også gå nærmere inn på dette begrepet å undersøke hvordan det beskrives og forklares i forarbeidene.

For det andre vil jeg undersøke hvordan § 60a fungerer i praksis. Jeg vil ta for meg eksempler på dommer der § 60a er blitt benyttet, og se på hvordan argumentasjonen rundt bruken av paragrafen har vært i disse sakene. I tillegg vil jeg undersøke hvilke opplevelser profesjonelle rettsaktører¹ har med bruken av paragrafen i praksis. Jeg ønsker å høre de erfaringene personene har gjort seg i saker de har vært med på der § 60a er blitt benyttet. Mine hovedspørsmål vil være: Hva mener informantene om lovteksten og definisjonen av organisert kriminell gruppe? Hvordan mener informantene at paragrafen fungerer i praksis? Hva mener informantene om virkningen av paragrafen, og hvilke tanker har de rundt opprettelsen? Hva legger informantene i begrepet organisert kriminalitet? Og hva mener informantene er spesielt med den organiserte kriminaliteten i forhold til ”vanlig” kriminalitet?

Organisert kriminalitet er et meget komplekst fenomen. Hva som er organisert kriminalitet avhenger av hvordan en definerer og avgrenser det fra annen kriminalitet, og man har ikke lyktes i å enes om en felles begrepsavklaring (Larsson 2004:31). Jeg vil i denne avhandlingen ikke gjøre et forsøk på å komme frem til hvilken definisjon av organisert kriminalitet som er den beste, eller avgjøre hvilke handlinger som er riktige eller gale å omtale som organisert kriminalitet. Jeg skal presentere hva informantene legger i begrepet, og hvilke handlinger de

¹ Med profesjonelle rettsaktører mener jeg dommere, forsvarsadvokater og personer fra påtalemyndigheten, i denne avhandlingen dreier dette seg om statsadvokater.

mener bør beskrives som organisert kriminalitet. Men mitt hovedfokus i avhandlingen er at jeg ønsker å undersøke det norske lovverket angående organisert kriminalitet nærmere, og bruken av dette i praksis.

Når jeg har valgt å ta for meg straffelovens § 60a i min avhandling, avgrensers jeg meg dermed bort fra straffelovens § 162c² som også omfatter organisert kriminalitet. Jeg vil i min gjennomgang av forarbeider, offentlige dokumenter og rapporter fra politiet komme til å presentere flere forskjellige beskrivelser av organisert kriminalitet som fenomen, uten at dette som sagt er noe forsøk på å sirkle inn en definisjon. Snarere er disse er presentert som eksempler på definisjoner som benyttes. For å undersøke bruken av § 60a, ville jeg også innhente erfaringer fra personer som hadde benyttet seg av paragrafen i praksis. Avhandlingen er avgrenset til å ta for seg deres erfaringer i saker de har vært med på der § 60a er blitt benyttet, og generelle meninger de har om paragrafen, bruken av paragrafen og organisert kriminalitet som fenomen.

1.2 Kriminalitet og straff

Hva man ser på som organisert kriminalitet, og hvordan man velger å reagere mot disse handlingene, henger også sammen men grunnleggende forståelser av kriminalitet og straff. Før jeg ser inn på hvilke handlinger som ses som organisert kriminalitet i følge § 60a, kan det være nyttig å se nærmere på spørsmålet; hva er kriminalitet?

Dette er et grunnleggende spørsmål i kriminologien, og det gis mange ulike svar. Noe kriminologisk forskning har som grunnleggende perspektiv at kriminalitet og straff ikke er naturgitte kategorier, men bare en av mange mulige måter å kategorisere og reagere mot utvalgte handlinger på (Høigård 1997:13). Kriminaliteten og straffen ses som et resultat av økonomiske, sosiale og kulturelle prosesser i et samfunn. Og man kan si at kriminalitet og straff, eller avvik og sosial kontroll, kan fungere som et speilbilde på samfunnet (Høigård

² Straffelovens § 162c lyder som følger:

Den som inngår forbund med noen om å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, og som skal begås som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, straffes med fengsel inntil 3 år, med mindre forholdet går inn under en strengere straffebestemmelse. Forhøyelse av maksimumsstraffen ved gjentakelse eller sammenstøt av forbrytelser kommer ikke i betraktning.

Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har et hovedformål om å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger.

1997). De ulike sosiale handlingene blir gitt mening av deltagerne i et samfunn, og hvilken mening man tilskriver handlingen danner grunnlaget for hvordan handlingen kategoriseres (Høigård 1997).

Også for Christie (2004) er det handlingene som er utgangspunktet. Det å anse en handling som kriminalitet er bare at av mange alternative måter å forstå en handling på. Han sier det slik: ”Kriminalitet finnes ikke. Handlinger finnes, handlinger som ofte gis forskjellig mening innenfor forskjellige sosiale rammer. Handlinger, og den mening disse gis er våre data. Utfordringen ligger i å følge handlingenes skjebne gjennom mangfoldet av meninger de kan gis” (Christie 2004:14). Poenget er altså at det ikke er noe ved disse handlingene som i seg selv gjør at de er kriminelle, det at de ses som kriminalitet er et resultat av den merkelappen vi har valgt å sette på handlingen. Handlinger med mulighet for å bli sett på som kriminelle, er som en uendelig naturressurs (Christie 2004). ”Handlinger *er* ikke. De *blir*. Slik er det også med kriminalitet. Kriminalitet eksisterer ikke. Kriminalitet blir skapt. Først er det handlinger. Så følger en lang prosess med å gi mening til disse handlingene” (Christie 2000:22). For alle typer handlinger, også de som ses som uønskede, er merkelappen kriminalitet en av mange mulige alternativer. Christie (2004) påpeker at han ved å innta dette perspektivet ikke hevder at det ikke eksisterer handlinger som er fullstendig uakseptable og umoralske. Han benekter heller ikke at det beste løsningen kan være å se på noen av disse handlingene som forbrytelser. Hans fokus er derimot på hvordan handlingenes mening blir til (Christie 2004:22).

Leif Petter Olaussen (2004) har en noe annerledes tilnærming til kriminalitet som fenomen. Han beskriver kriminalitet som en ”sosial realitet som finnes uavhengig av enkelthandlinger” (Olaussen 2004:25). Olaussen (2004) trekker frem Webers enighetsbegrep som går ut på at enighet er viktig for eksistensen av en rekke fenomener i samfunnet. I fellesskap forstås handlingene på en bestemt måte, for eksempel som kriminalitet (Olaussen 2004). ”Når vi handler sosialt, vil både være handlinger og vår måte å forstå verden på, være preget av at vi ikke er alene, men lever i samliv med andre mennesker (Olaussen 2004:26). Han trekker videre frem Émile Durkheims poeng om at det sosiale fellesskapet mennesker er innvevd i også er et moralsk fellesskap, og at det eksisterer en bred enighet også om sentrale moralske oppfatninger. Det foreligger en kollektiv bevissthet, en allmenmoral i samfunnet (Olaussen 2004). Denne enigheten i samfunnet har i følge Olaussen (2004) institusjonalisert seg i en straffelov og i et maktapparat. Han sier: ”Siden vi er innvevd, forent og forbundet med

hverandre i et sosialt fellesskap, er vi alle fortrolige ikke bare med den moralske enighet, men også med den institusjonaliserte enighet som konstituerer kriminaliteten. Derfor ”vet” alle hva kriminalitet er, selv uten noen gang å ha lest i straffeloven” (Olaussen 2004:36).

Mens Olaussen (2004) altså understreker at kriminalitet eksisterer som sosial kategori uavhengig av enkelthandlinger, mener Christie (2004) at utgangspunktet er handlingen, og at handlingen blir ansett som kriminalitet ved at loven definerer den som straffbar. Det er da handlingen blir et lovbrudd. Hauge (2001:11) sier at ”et lovbrudd består pr. definisjon av to elementer – en handling og en lovbestemmelse som setter straff for handlingen.” Den kriminelle handlingen forutsetter at det eksisterer en lov som gjør den straffbar. I tillegg til handlingen og lovbestemmelsen er det et tredje element som også er viktig, nemlig at det treffes en beslutning om at handlingen er i strid med lovbestemmelsen (Hauge 2001). Dersom lovbruddet kan ”knyttes til en bestemt person utløses samfunnets reaksjoner i form av siktelse, tiltale og eventuelt straff” (Hauge 2001:12). ”Den vanlige definisjonen av straff er at det er et onde som påføres den som har begått en lovovertrødelse, fordi han eller hun skal oppleve det som et onde” (Hauge 1996:15). Christie (1982:16-17) beskriver straffen som en pine, og straffesystemet som ”(...) bevisst og nøyaktig uttenkt påføring av pine”. Det er altså meningen at den som straffes også skal lide. Men det å påføre andre mennesker lidelse er noe som ellers oppleves som både moralsk forkastelig, og normalt som et brudd på loven (Hauge 1996:15). Dermed blir spørsmålet om begrunnelsene bak straffen sentral. Hvilke forklaringer ligger bak denne påføringen av pine og lidelse?

Spørsmålet om hvorfor vi straffer har tradisjonelt sett gitt to svar. For det første at man straffer for å forebygge fremtidige lovbrudd. Og for det andre at man straffer for å gjengjelde den krenkelsen som er påført gjennom lovbruddet (Hauge 1996:17). Det vil med andre ord si straff som forebyggelse eller prevensjon, og straff som gjengjeldelse eller represjon. ”Synspunktet om at straff er begrunnet i ønsket om å forhindre fremtidige lovbrudd står nærmest enerådende innenfor nåtidens strafferett, slik det i hovedsak har gjort helt siden middelalderens slutt” (Hauge 1996:18). Men Hauge (1996:18) påpeker også at ”selv om synspunktet om at man straffer for å forhindre fremtidig kriminalitet kan følges langt tilbake i tiden, har det i tidenes løp undergått endringer.”

Dels har det vært endringer når det gjelder hvem man gjennom straffen primært tar sikte på å forhindre fra å begå kriminalitet – den som straffes eller utenforstående tredjemenn (Hauge

1996). ”Ut fra dette har man sondret mellom individualprevensjon som tar sikte på å forhindre fremtidige lovbrudd hos den som straffes, og allmennprevensjon som tar sikte på å forhindre lovbrudd som kan tenkes begått av folk i sin alminnelighet” (Hauge 1996:18). Det har også vært endringer i synet på hvilke elementer av straffen som kan forhindre fremtidige forbrytelser; om det er selve fullbyrdelsen av straffen eller lovens trussel om straff som er det sentrale (Hauge 1996:19). Samt at det også har vært endringer i synet på hvordan straffen kan forhindre kriminalitet (Hauge 1996).

Hovedstraffebe grunnelsen som går ut på forebygging deles altså i to; individualprevensjon og allmennprevensjon. ”Grunntanken bak individualprevensjonen er at straffen skal rette seg mot den enkelte som har brutt en lov. Det er ikke lovbrøterens nabo eller den allmenne befolkningen som skal bli mer lovlydige av straffen, men den dømte selv” (Larsson 1997:349). Det finnes flere forskjellige måter straffen antas å virke individualpreventivt på. For det første ved rehabilitering eller resosialisering. Larsson (1997:350) beskriver ideen om rehabilitering/resosialisering som å sette ”funksjonsdyktig i stand” igjen. Personen skal i løpet av fengselsoppholdet rehabiliteres; gjennom tiltak innad i fengslene som arbeid, skole, moralsk påvirkning og disiplin skal lovbrøteren bedre forberedes til å møte samfunnet (Mathiesen 1995). Hauge (1996) bruker det liknende begrepet resosialisering og legger vekt på at lovbrøteren gjennom soningen av straffen skal innse det forkastelige eller ufornuftige i å begå lovbrudd, og dermed holde seg unna kriminalitet i fremtiden.

En annen måte straffen antas å fungere individualpreventivt på er gjennom uskadeliggjøring eller inkapasitering (Larsson 1997:350). Dette innebærer at lovbrøteren ikke lenger er i stand til å begå lovbrudd, enten for en kortere eller lengre periode. Grunntanken er at lovbrøteren skal uskadeliggjøres ved å tas ut av samfunnet, og det er til dette formålet at man benytter fengsel (Mathiesen 1995). En tredje måte straffen er tenkt å virke individualpreventivt er gjennom avskrekking. Dette går på at fullbyrdelsen av straffen skal oppleves som så ubehagelig og avskrekkende at den får lovbrøteren til å avstå fra ytterligere kriminalitet i fremtiden, og dermed også unngå å bli straffet på nytt (Hauge 1996). Lovbrøteren skal skremmes til å holde seg borte fra kriminalitet (Larsson 1997). Larsson (1997:350) trekker i tillegg frem en fjerde antatt individualpreventiv virkning, nemlig helbredelse. Bak denne tanken ligger en idé om at den kriminelle er syk, og at lovbrudd dermed lar seg behandle bort. Det rettes ulike behandlingstiltak mot den kriminelle slik at han kan bli helbredet (Larsson 1997).

Behandlingstanken er altså en side av individualprevensjonsteorien (Larsson 1997). Med utgangspunkt i at lovbrøyteren kunne rehabiliteres eller resosialiseres til å avstå fra å begå ny kriminalitet, så man på fengselsoppholdet som en mulighet til å behandle lovbrøyteren. På 1960 og 1970-tallet ble denne tankegangen sterkt kritisert, både fra nasjonalt og internasjonalt hold (Larsson 1997). Kritikerne var enige om at behandling av lovbrøytere ikke fungerte, resultatene var nedslående, og undersøkelser viste at store deler av fengselsbefolkningen var gjengangere (Hauge 1996). Den ønskede effekten av straffen uteble, og ved løslatelse vendte de aller fleste lovbrøyterne tilbake til sin vanlige tilværelse, helt til de ble satt inn på ny (Hauge 1996). Og undersøkelser viste derimot at behandlingen i mange tilfeller hadde negative virkninger, fremfor positive (Hauge 1996). Mathiesen (1995) mener at heller ikke de andre eventuelle individualpreventive effektene av straffen, som uskadeliggjøring og avskrekking, har noen nevneverdig effekt. Kritikerne av straffens individualpreventive virkning har vært mange, og den omfattende kritikken av behandlingssideologien på 1960 og 1970-tallet gjorde at individualprevensjonen etter hvert ble forkastet som straffebe grunnelse (Hauge 1996). Noe som gjorde at allmennprevensjonen igjen ble sentral som grunnelse for straffesystemet (Larsson 1997).

I tillegg til individualprevensjon er straffen også antatt å virke forebyggende gjennom allmennprevensjon. Allmennprevensjonens grunntanke er at man tar sikte på å forhindre lovbrudd som kan tenkes å begås av folk i sin alminnelighet (Hauge 1996). Altså å forhindre at andre enn den straffede selv begår kriminelle handlinger (Mathiesen 1995). Mathiesen (1995) påpeker at troen på straffens allmennpreventive virkning står sterkt i vårt samfunn, og at den i stor grad tas for gitt. ”Vi kan også si at tanken utgjør et rådende paradigme i samfunnet” (Mathiesen 1995:81). Begrunnelsen for dette utsagnet er at teorien om allmennprevensjonen danner et sammenhengende tankemønster. ”Den danner et grunnleggende tanke system i den forstand at allmennprevensjonen ses som litt av en hjørnestein for samfunnsordenen. Og den allmennpreventive virkning tas i stor grad for gitt både av formidlere og mottakere av formidlingen” (Mathiesen 1995:82). Å være dette bevisst er viktig av flere grunner mener Mathiesen (1995). For det første innebærer det at mange forskjellige typer hendelser i samfunnet gis mening i lys av teorien. For eksempel når kriminaliteten synker kan man si at det viser at straffen virker allmennpreventivt; man har fått bukt med kriminaliteten. Og hvis kriminaliteten stiger kan man si at også dette viser at straffen virker allmennpreventivt; nemlig at straffene ikke er strenge nok og at det er behov for strengere straffer for å stoppe kriminaliteten (Mathiesen 1995:83). For det andre innebærer

allmennprevensjonenes posisjon i samfunnet, at det er de som stiller seg kritiske til teorien som blir nødt til å gi bevis for sine motforestillinger. Man forutsetter at allmennprevensjonen fungerer, og det er i så fall det motsatte som må bevises (Mathiesen 1995). Det tredje poenget Mathiesen (1995:84) trekker frem er at ”fordi tanken om allmennprevensjonen i så sterk grad er paradigmatisk, er det mulig for teoriens representanter å ta sitt viktigste utgangspunkt i det de betrakter som dagliglivets common sense-erfaringer, ofte med liten eller ingen utprøving av disse erfaringene.”

Mathiesen (1995) mener altså at den allmennpreventive virkningen av straffen er usikker og uklar. Det finnes også flere kritikere av teorien. Cecilie Høigård og Liv Finstad argumenterer for at allmennprevensjonen har liten effekt ovenfor frilleproletariatet, fordi kriminaliteten er en del av deres livsstil (Høigård og Finstad i Schafft 1997). Andenæs har derimot delvis forsvart den mulige effekten, ihvertfall når det gjelder noen bestemte lovbruddskategorier. Han mener at allmennprevensjonens virkning er avhengig av lovbruddet og situasjonen rundt det (Andenæs i Schafft 1997:366-367). Nils Christie (1982) er også kritisk til troen på en allmennpreventiv virkning, og mener at man ikke må ta for gitt at straffen faktisk virker preventivt. Det finnes selvsagt mange eksempler på at straffen kan ha en preventiv effekt, men på en annen side er det ikke alle som ikke er gode til å lære av andres erfaringer mener Christie (1982). Og dermed avskrekkes de heller ikke fra å begå kriminelle handlinger fordi at andre personer blir straffet (Christie 1982).

Straffens allmennpreventive virkning kan deles i tre; en avskrekkende virkning, en moraldannende virkning og en vanedannende virkning (Mathiesen 1995, Hauge 1996). Den avskrekkende effekten ligger i ”(...) at lovens straffetrussel i seg selv, eller det å være vitne til at en straff fullbyrdes, avskrekker folk fra å begå lovbrudd” (Hauge 1996:19). Den moraldannende virkningen innebærer ”(...) at straffetrusselen eller fullbyrdelsen av straffen oppleves som en understrekning av det moralsk forkastelige i lovbruddet som gjør at man derfor avstår fra å begå det (Hauge 1996:19). Mens den vanedannende effekten ligger i at ”(...) lovbrudd blir noe utenkelig slik at man som en selvfølge rent vanemessig etterlever loven” (Hauge 1996:19).

”Teorien om straffens allmennpreventive virkning bygger på forutsetningen om at individets atferd langt på vei er et resultat av rasjonelle valg, bestemt av at mennesket søker å oppnå mest mulig nytte med minst mulig omkostninger” (Schafft 1997:365). Forestillingen om den

rasjonelle lovbrøyer, tar utgangspunkt i teorier om det "økonomiske menneske" som er utviklet av Adam Smith og Gary Becker (Smith og Becker i Hauge 2001:130). Det økonomiske menneske baserer sine handlinger i de områdene som er preget av økonomiske vurderinger, på en rasjonell overveielse av kostnader versus nytte ved den aktuelle handlingen (Smith i Hauge 2001:130). På samme måte som det økonomiske menneske, er også lovbrøyeren en rasjonell aktør som veier fordeler og ulemper før han eventuelt utfører et lovbrudd. Dermed kan lovbruddet forhindres ved å gjøre det slik at lovbrøyerens kostnader ved å begå lovbruddet overstiger den eventuelle nytten (Hauge 2001). Dette innebærer at dersom man mener at lovbrøyeren er styrt av rasjonelle vurderinger når han utfører lovbrudd, vil også kriminaliteten kunne påvirkes av oppdagelsesrisiko og av straffen størrelse (Hauge 1996).

Den ene hovedbegrunnelsen for at man straffer er altså forebyggelse, via enten individualprevensjon eller allmennprevensjon. Den andre hovedbegrunnelsen for straff er gjengjeldelse, og den innebærer at formålet med straffen er å gjengjelde den krenkelse som er påført gjennom lovbruddet (Hauge 1996). Også denne hovedbegrunnelsen har lange historiske tradisjoner. "Både det mosaiske talionprinsippet "øye for øye, tann for tann" og det germanske blodhevnsinstituttet bygger på synspunktet om at straffen er en form for gjengjeldelse" (Hauge 1996:19). Teoriene om gjengjeldelse kan deles inn i to hovedgrupper. "På den ene siden kan forholdsmessigheten mellom forbrytelse og straff opprettes mellom den ytre skadefølge og straffen det tenkes på" (Andenæs i Mathiesen 1995:45). Det bygges på prinsippet øye for øye, tann for tann (Mathiesen 1995). På den andre siden kan man fokusere på den moralske skyld i stedet for den ytre skade som er påført. Her er det skyldprinsippet som er i fokus; som man sår, skal man høste (Mathiesen 1995). "Straff som gjengjeldelse innebærer at man straffer ut fra en oppfatning om at visse handlinger fortjener straff, uten hensyn til om straffen virker til å forhindre fremtidig kriminalitet eller ikke" (Hauge 1996:19). I motsetning til prevensjonsteoriene har ikke prinsippet med gjengjeldelse blitt akseptert som straffebegrunnelse i moderne nordisk strafferett (Hauge 1996).

Hvordan kan så disse teoriene tenkes å ses i forhold til feltet organisert kriminalitet? Nils Christies (2000, 2004) forståelse av kriminalitet kan være nærliggende å trekke frem. Hans hovedpoeng er at det ikke er noe naturlig i handlingen som gjør at den kan kalles for kriminalitet. Det er en merkelapp som settes på en handling som et resultat av en sosial definisjonsprosess. Anvender en Christies (2000, 2004) tenkning på organisert kriminalitet,

innebærer det at en ikke mener at det er noe iboende i disse handlingene som gjør de til organisert kriminalitet, men at dette er et resultat av en kategorisering. Handlinger som omtales som organisert kriminalitet kan også tenkes å gå igjennom en dobbel kategorisering, ved at de først stemples som kriminalitet, og deretter som organisert kriminalitet. Christie (2004:22) sier frem at begreper som organisert kriminalitet og mafia er veldig lite presise, og at det er vanskelig å si hvilke handlinger som kvalifiserer for å få merkelappen organisert kriminalitet. Høigårds (1997) forståelse av kriminalitet kan kanskje også være fruktbar. Hun ser som beskrevet tidligere heller ikke på kriminalitet som naturgitte kategorier, men som handlinger som er gitt en mening i lys av det samfunnet de er en del av.

Olaussen (2004) fokuserer som nevnt ovenfor på at når handlinger som ses som kriminelle, er det et resultat av en felles enighet i samfunnet. De er knyttet til en allmenmoral og en enighet om hvilke handlinger som er akseptert, og når kontrollapparatet skal bryte inn. Denne kriminalitetsforståelse kan også være relevant i forhold til organisert kriminalitet. Gjennom medias beskrivelser kan det se ut som det eksisterer en allmenn oppfattelse av hva som anses som organisert kriminalitet. Men Olaussens (2004) poeng om at denne enigheten i samfunnet til slutt institusjonaliserer seg i loven, er kanskje ikke like overførbart når det gjelder organisert kriminalitet. For det er ikke nødvendigvis sikkert at de sakene som blir ansett som organisert kriminalitet etter straffelovens § 60a, passer inn med den allmenne oppfattelsen av fenomenet organisert kriminalitet.

Når det gjelder hvilke straffebegrunnelser som kan ses i forhold til organisert kriminalitet, kan man for det første trekke frem forebygging. Kriminelle som blir ansett som organiserte, straffes hardere fordi myndighetene ønsker å forhindre at andre personer begår kriminelle handlinger i organisert form. Fokuset er på straffens allmennpreventive virkning. Man håper at gjennom å straffe de kriminelle handlingene man ser som organiserte strengere, vil andre "skremmes" fra å starte organiserte kriminelle grupper i fremtiden. Sentralt i den allmennpreventive tankegangen er som nevnt troen på at lovbrøyteren er styrt av rasjonelle vurderinger når han utfører lovbrudd, og at kriminaliteten dermed vil kunne påvirkes av straffens størrelse. Dette blir særlig tydelig i saker som behandles og forstås som organisert kriminalitet. De som utfører kriminalitet i vinningsøyemed ses ofte som utslåtte narkomane, mens de organiserte kriminelle fremstilles som rasjonelle aktører med et høyere bevisstetsnivå.

Når det gjelder den individualpreventive effekten av straffen er det en begrunnelse som kan tenkes å ses som relevant. Fordi den organiserte kriminaliteten presenteres som en stor samfunnstrussel for eksempel gjennom media, kan inkapasiteringstanken trekkes frem. Gjennom straffen sperrer man den organiserte kriminelle lovbryteren inne, og samfunnet beskyttes dermed fra den faren lovbryteren representerer.

1.3 Avhandlingens oppbygning

Gangen i avhandlingen er denne: Kapittel 2 er et metodekapittel der jeg går nærmere inn på de metodiske valgene jeg har tatt og erfaringene jeg har gjort i forbindelse med intervjuene og gjennom arbeidet med avhandlingen. I kapittel 3 gir jeg en gjennomgang lovtekst, forarbeider og politiets rapporter som tar for seg organisert kriminalitet og § 60a. Jeg ser blant annet på begrunnelsene som ble gitt forut for opprettelsen av paragrafen. Deretter vil jeg se på bruken av paragrafen gjennom tre analysekapitler. Det første analysekapittelet, kapittel 4, vil ta for seg saker der § 60a er benyttet, og mine informanters erfaringer med bruken. Jeg ser blant annet på hva slags saker bestemmelsen er benyttet i, og hvordan argumentasjonen rundt bruken av paragrafen har vært i disse. Kapittel 5 tar for seg lovteksten, hva informantene mener om de forskjellige begrepene som benyttes, og hvordan de mener § 60a fungerer i praksis. Jeg skal også se på hva informantene legger i begrepet organisert kriminalitet. Deretter, i kapittel 6, tar jeg for meg mine informanter holdninger i forhold til opprettelsen av paragrafen, virkningen av paragrafen og deres meninger når det gjelder organisert kriminalitet i forhold til ”vanlig” kriminalitet. I avhandlingens siste kapittel, kapittel 7, gir jeg en sammenfatning av funnene i avhandlingen, samt noen avsluttende kommentarer.

Kapittel 2 Metode

I dette kapittelet vil jeg gå nærmere inn på mitt valg av metode, mine erfaringer med rekruttering av informanter og hvordan jeg opplevde intervjusituasjonen. Holme og Solvang (1996:13) sier at ”metode er en nødvendig – om ikke tilstrekkelig – forutsetning for å kunne gjøre et seriøst undersøkelses- og forskningsarbeid.” Metoden er med andre ord et redskap eller en fremgangsmåte for å løse problemer og komme frem til en ny erkjennelse. Men metoden er bare et redskap, og gir ikke noe svar på problemene man vil undersøke (Holme og Solvang 1996).

2.1 Valg av metode

Det er to hovedformer for metodologisk tilnærming; kvalitativ og kvantitativ metode (Holme og Solvang 1996). ”Kvalitative metoder søker å gå i dybden, og vektlegger betydning, mens kvantitative metoder vektlegger utbredelse og antall” (Thagaard 2003:16). Det er også et skille i forhold til hva slags type materiale det jobbes med. Ved en kvantitativ tilnærming arbeider forskeren med talldata, mens den kvalitative forskeren jobber med tekster (Thagaard 2003). Valg av en passende forskningsmetode hviler på bestemte forutsetninger og det skal være et gjennomtenkt valg i forhold til grunnleggende spørsmål, som for eksempel hvilke problemstillinger ønsker man å belyse. Hva er den mest fruktbare måten å gå frem på for å få vite noe om det man er interessert i? (Finstad 1997:49).

Jeg har valgt kvalitativ metode, med intervjuer av dommere og advokater med erfaring med bruk av paragrafen i praksis, og studier av lovtekst, forarbeidene og rapporter. Min tilnærming til arbeidet med dette empiriske materialet er inspirert av hermeneutikken. Hermeneutikk er en tolkningslære som legger vekt på selve meningsaspektet i det som formidles (Larsson 2000). Betydningen av å fortolke folks handlinger på et dypere meningsinnhold enn det som umiddelbart er innlysende fremheves (Thagaard 2003:37). Det er et poeng at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at fenomener kan tolkes på flere nivåer, og meningen bare kan forstås i lys av den sammenhengen det vi studerer er en del av (Thagaard 2003).

Meningsinnholdet i tekstene er altså sentralt, og i tillegg er det viktig å være bevisst på sitt eget utgangspunkt. All forståelse bygger på den forforståelse som forskeren har fra før (Thagaard 2003:38). Og vi preges av de inntrykkene vi allerede sitter inne med når vi fortolker og forstår verden (Larsson 2000). Forforståelsen man har gis av språket og av de begrepene vi er utstyrt med gjennom vår egen kultur, trosoppfatning og om verden generelt (Sætre 2007). Det er ikke mulig å være en del av samfunnet, være et sosialt menneske eller å ha et språk uten at det samtidig er sterkt preget av forforståelsen, verken for en forsker eller for noen andre (Sætre 2007). Kjersti Ericsson (1997) utdyper dette når hun påpeker at forskere, som alle andre mennesker, er preget av sin tid, sitt samfunn, sin sosiale posisjon og sine erfaringer som samfunnsmedlemmer. Hun beskriver denne rammen man ser verden igjennom som "de sosiale brillene" (Ericsson 1997:31). "Når en forståelsesramme etableres, gjøres det en rekke valg underveis. Noen av disse valgene bevisste. Men andre kan være ubevisste, også for forskeren selv" (Ericsson 1997:31). Det er altså viktig som forsker å være bevisst på sitt ståsted og hvilke oppfatninger og tanker man sitter inne med fra før av om et tema eller fenomen. Dette fordi et fenomen tar seg ulikt ut i fra forskjellige perspektiver (Ericsson 1997).

Min forforståelse om temaet organisert kriminalitet var preget av flere elementer. For det første var den påvirket av litteratur jeg har lest i løpet av mine år som kriminologistudent. Min kunnskap om organisert kriminalitet var ikke særlig omfattende, dette fordi temaet var forholdsvis lite berørt i pensumlitteraturen jeg hadde lest. Likevel hadde jeg noe kunnskap, blant annet fra Per Ole Johansen (2004). Forforståelsen var også preget av kriminologiske teorier om kriminalitet og straff. For eksempel Christies (2004) tanker om at kriminalitet ikke er en selvfølgelig egenskap ved handlingen, men en merkelapp samfunnet velger å sette på handlingen slik at den defineres som kriminalitet. I tillegg til dette hadde jeg også tatt opp i meg noen mediale forestillinger om temaet. Det inntrykket man får gjennom media er ofte at den organiserte kriminaliteten er en trussel for samfunnet og et økende problem i Norge. Påvirket av dette, hadde jeg før jeg startet arbeidet med denne avhandlingen forventninger om å finne flere store organisert kriminalitet-saker med bruk av § 60a enn det jeg faktisk gjorde. Min forforståelse av de organiserte kriminelle var også noe preget av medias fremstilling, og jeg så for meg at de kom til å fremstå som mer kalkulerende enn "vanlige" kriminelle. Jeg ble derfor noe overrasket over gjerningspersonene i de sakene jeg fant på lovdata, fordi jeg delvis forventet at sakene ville ha et enda høyere nivå av organisering og planlegging enn det de faktisk hadde.

Det empiriske materialet består delvis av offentlige institusjonelle kilder, og delvis av intervjuer av dommere, forsvarsadvokater og statsadvokater med erfaring fra bruk av § 60a. De offentlige kildene består av lovtekst, forarbeider, utredninger og ulike rapporter fra Politidirektoratet. Disse kildene var utgangspunktet for min dokumentanalyse. I følge Holme og Solvang (1996) vil en dokumentanalyse stille forskeren ovenfor en rekke problemer. ”Disse finner en ikke først og fremst i den praktiske analysen. Denne vil i stor utstrekning ha fellestrekk med andre former for kvalitativ databehandling. Problemene får en derimot i forbindelse med bruken av kildene” (Holme og Solvang 1996:118). Kildematerialet kan være av svært utlik karakter og kvalitet, men dersom man er klar over begrensningene dette gir, og klarer å stille de ”riktige” spørsmålene til kildematerialet, vil det kunne gi mye informasjon (Holme og Solvang 1996). Kildematerialet man benytter seg av formidler et budskap til leseren. Ut fra hva kilden forteller, deler Holme og Solvang (1996) inn i to typer kilder; normative og kognitive.

Kildene jeg skal benytte meg av er i følge Holme og Solvang (1996) normative kilder. En normativ kilde gir et bilde av holdninger, intensjoner, krav og retningslinjer. Ved bruk av denne typen kilder bør man være oppmerksom på hvem som er sender og hvem som antas å være mottaker, og hva som kjennetegner forholdet mellom opphavsmann og mottaker. ”Disse forholdene vil ha konsekvenser både for form og innhold i kilden” (Holme og Solvang 1996:121). Det at jeg jobber med offentlige institusjonelle kilder, innebærer i følge Holme og Solvang (1996) at det også kan være fruktbart å undersøke hva som ligger bak kildene. For å få svar på dette kan det være nyttig å se på flere dokumenter for å få vite mer om prosessen ligger forut for den endelige lovteksten (Holme og Solvang 1996). I min avhandling tar jeg for meg forarbeidene til § 60a, Odelstingsproposisjon nr 62 (2002-2003). Disse inneholder blant annet departementets lovutkast, notater fra høringsrunden og utdypninger og forklaringer i forhold til det endelige utkastet. For å få et enda bedre bilde av departementets syn forut for lovendringen har jeg også sett på tidligere NOUer³ som berører temaet organisert kriminalitet. Samt at jeg har sett på rapporter utarbeidet av Politidirektoratet for å få mer kunnskap om politiets syn.

³ Norges Offentlige Utredninger. Regjeringen eller et departement kan nedsette et utvalg som skal utrede forskjellige forhold i samfunnet. En utredning kan enten komme som en NOU eller som en rapport. (regjeringen.no): URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dok/NOUer.html?id=1767> [Lesedato 12.05.08].

I tillegg til disse offentlige kildene ønsket jeg å undersøke bruken av paragrafen i praksis. For å gjøre dette valgte jeg å intervju personer med erfaring med bruk av § 60a. ”Karakteristisk for kvalitativ forskning er å søke en forståelse av virkeligheten som er basert på hvordan de som studeres forstår sin livssituasjon” (Thagaard 2003:16). Min problemstilling var at jeg ønsket å få vite noe om informantenes erfaringer og meninger, og det passet derfor å benytte seg av kvalitative intervjuer. ”Forskningsintervjuet er basert på den hverdagslige samtale eller konversasjon, men er en faglig konversasjon” (Kvale 1997:21). Jeg valgte halvstrukturerte intervjuer der jeg benyttet meg av en intervjuguide med få og åpne hovedspørsmål, og en del alternative ekstrapørsmål. Kvale (1997) beskriver intervjuet som en mellommenneskelig situasjon, en samtale mellom to personer med en felles interesse for et tema. ”Det er en bestemt form for menneskelig interaksjon hvor kunnskapen fremkommer gjennom dialog” (Kvale 1997:73). I en forskningssituasjon er det viktig å skape en kontakt mellom intervjueren og den som intervjues, og å etablere en atmosfære hvor den intervjuede er bekvem med å snakke om sine opplevelser angående temaet (Kvale 1997). Som hovedidé hadde jeg altså at jeg ville finne frem til intervjupersonenes meninger og opplevelser rundt temaet. Jeg ønsket ikke å gjøre et forsøk på å komme frem til noen generelle trekk for disse yrkesgruppene, men var opptatt av deres egne erfaringer rundt organisert kriminalitet og § 60a, og hvilke tanker og meninger de hadde gjort seg opp om temaet.

2.2 Rekruttering av informanter

For å få tak i den informasjonen jeg ønsket, bestemte jeg meg for å intervju dommere, forsvarsadvokater og statsadvokater som hadde erfaring fra bruk av paragrafen. En løsning når man skal intervju advokater kunne vært å skaffe en kontaktperson i et eller to store advokatfirmaer, og deretter forsøkt å rekruttere informanter innad i de utvalgte firmaene. En liknende løsning kunne også blitt benyttet i forbindelse med de andre informantgruppene, jeg kunne kontaktet en lagmannsrett og ett statsadvokatkontor, og rekruttert informanter innad i de aktuelle kontorene.

Når jeg satte i gang med søk på Lovdata fant jeg ut at det var ganske få saker der § 60a var benyttet i tiltalen. Dette var noe jeg hadde forventet, siden paragrafen ble opprettet i 2003, og man dermed bare hadde hatt mulighet å benytte seg av den i knappe 4 år. Allikevel var det overraskende å se hvor få saker det faktisk var, med tanke på den oppmerksomheten

organisert kriminalitet har fått både i media og fra politiet selv⁴. Grunnet at jeg fant såpass få saker i mine innledende søk på Lovdata, antok jeg at forslaget til fremgangsmåte for rekrutteringen som jeg beskrev ovenfor, ikke kom til å fungere når det gjaldt mitt prosjekt. Fordi det eksisterte nokså få dommer etter § 60a, kunne jeg risikere og måtte foreta rekrutteringsrunder i mange forskjellige firmaer før jeg ville fått samlet opp nok informanter med erfaring fra bruk av paragrafen. Jeg valgte isteden å søke videre på Lovdata etter saker som tok for seg § 60a, og rekruttere informanter gjennom konkrete saker.

Jeg valgte å ta utgangspunkt saker der de siktede var blitt dømt etter § 60a. Grunnen til dette valget, var at jeg antok at disse dommene ville inneholde de mest begrunnede og overveide argumentene og drøftningene rundt bruken av paragrafen. Det er ikke sikkert at dette faktisk var den beste løsningen, og det kan i verste fall ha ført til at jeg har gått glipp av diskusjoner med fokus på andre elementer når det gjelder bruken av § 60a. På den andre siden var disse sakene hovedsakelig et utgangspunkt for rekruttering av informanter, og under intervjuene ville informantene uansett ha mulighet til å fortelle om erfaringer fra saker de eventuelt hadde deltatt i der man ikke fikk gjennomslag for § 60a. Sakene jeg tok utgangspunkt i var på lagmannsrettnivå. Jeg antok at det dommer på tingrettnivå muligens kunne inneholde for lite informasjon når det gjaldt diskusjonen rundt bruken av § 60a. Jeg vurderte også å ta for meg dommer fra høyesterett, men det valgte jeg også bort. Begrunnelsen for dette var også i sammenheng med den antatte mengde informasjon dommen kunne inneholde. Behandlingen av en sak i høyesterett foregår nemlig uten at bevisene blir ført direkte for høyesterett, og de siktede forklarer seg heller ikke (Slettan og Øie 2001). Derfor endte jeg opp med å ha lagmannsrettsdommer som utgangspunkt for min liste med intervjupersoner. Jeg noterte ned navnene på alle partene i disse sakene, dommere, forsvarere og statsadvokater, og hadde etter hvert en lang liste med en rekke navn. Jeg fant de aktuelle telefonnumrene, og startet deretter med arbeidet å kontakte de potensielle informantene.

Selve utvelgelsen av hvilke av disse personene på listen som endte opp med å bli mine informanter, var en tilfeldig prosess. Jeg hadde på forhånd bestemt meg for at jeg ønsket å intervju omtrent like mange personer fra hver av de tre gruppene, og jeg ville også sørge for at informantene var fordelt omtrent likt i antall mellom hver av sakene jeg tok utgangspunkt i. Etter som jeg begynte å ringe skjedde den videre utvelgelsen gjennom hvem som var til stede

⁴ Et eksempel er fra 2005 da Oslo politidistrikt ga ut rapporten Trendrapport 2005: en beskrivelse av den alvorlige og organiserte kriminaliteten i Oslo.

når jeg ringte, og hvem som sa ja til å være med på prosjektet. Når jeg hadde fått det ønskede antallet informanter fra hver av sakene, gikk jeg videre til andre navn på listen. Dermed var det noen personer på lista jeg ikke behøvde å ringe til.

Når jeg ringte til de forskjellige kontorene var den første personen jeg kom i kontakt med alltid en sekretær. Noen ganger ble jeg direkte satt over til den personen jeg ønsket å snakke med uten at sekretæren stilte meg noen flere spørsmål, mens i andre tilfeller opplevde jeg at sekretæren var veldig skeptisk. Jeg forklarte enkelt at jeg studerte kriminologi, og holdt på med en masteroppgave om organisert kriminalitet. Selv om det ved flere tilfeller hendte at sekretæren mente at personen jeg ville snakke med ikke kunne noe om temaet, forsøkte jeg likevel å bli satt over til den riktige personen slik at jeg kunne få et eventuelt avslag fra rette vedkommende. Det var flere ganger i løpet av ringerundene at personen jeg skulle ha tak i ikke var på kontoret, og dette var som oftest fordi vedkommende var i retten.

Alt i alt kom jeg i kontakt med 16 personer. Av disse var det kun to som sa nei, og en som henviste meg videre til en annen. Av de 13 som opprinnelig sa ja, var det tre som det etter hvert viste seg at det ikke passet for allikevel. Men selv om det var noen som hadde sagt ja i utgangspunktet som senere endte opp med å ikke delta, var de fleste jeg var i kontakt med positive og interessert i temaet. Noen var litt skeptiske, og mente at de ikke kunne nok om temaet til å si noe om det, men jeg forklare at jeg ønsket deres meninger selv om de ikke hadde veldig mye erfaring med bruk av paragrafen, og at jeg ikke hadde planer om å intervju bare ”ekspertene” på organisert kriminalitet. Jeg intervjuet også personer som kunne veldig mye om temaet og som var veldig engasjerte. Det var altså varierende hvor mye kunnskap de forskjellige intervjupersonene hadde om temaet.

Det var en liten variasjon i min rekruttering av informanter. Ved et tilfelle ringte jeg til en av statsadvokatene fra navnelisten. Denne personen mente at en av hans bekjente, som også var statsadvokat, kunne mye om temaet. Han mente at det kunne passe bedre for meg og intervju hans bekjente, grunnet at han selv hadde mye å gjøre. Jeg bestemte meg for å ringe denne personen, og han sa ja til å bli min informant. Selv om han ble rekruttert på en noe annen måte enn de andre informantene, bestemte jeg meg for å ta han med. Han hadde erfaring med bruk av § 60a, og det var det som jeg så som mitt aller viktigste kriteriene for utvalg av informanter.

Jeg endte jeg opp med ti informanter. De var fordelt slik mellom de forskjellige informantgruppene: fire lagdommere, tre statsadvokater og tre forsvarsadvokater. Etter at jeg tilfeldig hadde valgt ut saker fra Lovdata som jeg ville finne mine informanter ut i fra, oppdaget jeg at disse var gjennomført ved tre forskjellige lagmannsretter. Jeg valgte allikevel å beholde sakene, fordi jeg tenkte at det ville være interessant å reise til andre deler av landet. Jeg så en potensiell mulighet til å undersøke om forskjeller i hvor mye erfaring informantene hadde med bruken, kunne variere mellom de forskjellige lagmannsrettene. Og om det kunne være noen forskjeller mellom lagmannsrettene når det gjaldt i hva salgs type saker § 60a ble benyttet. Disse problemstillinger var ikke en del av den planlagte analysen i avhandlingen, men jeg anså det allikevel som positivt å innhente erfaringer fra flere forskjellige lagmannsretter for å få en variasjon mellom informantene.

2.3 Intervjuene

Det første intervjuet jeg gjennomførte var av en forsvarsadvokat. I forkant var jeg veldig nervøs og spent. I og med at jeg aldri tidligere hadde foretatt et intervju, var jeg usikker på hvordan det kom til å gå, og på hvordan jeg ville oppleve intervjusituasjonen. Jeg leste en god del metodelitteratur i forkant av intervjuene, men følte meg likevel noe usikker over hvordan jeg skulle håndtere situasjonen i og med at selve intervjusituasjonen var ny for meg. I metodelitteraturene generelt er det skrevet veldig mye om det å intervju av svake grupper, og det fins mange tips og råd om hva som er viktig å tenke på i denne typen situasjoner (For eksempel Kvale 1997). Som Basberg (2004:41) påpeker "(...) er det vel rimelig å hevde at forskningsetiske retningslinjer i stor grad er basert på dem det forskes nedover på, altså der forskeren har høyere sosial status enn den utforskede (...)." Men dersom man ikke forsker på svake grupper, men derimot forsker oppover på grupper som er "sterke", hva skal man da ta hensyn til? (Basberg 2004). Jeg var altså usikker på hvordan jeg skulle håndtere en situasjon der jeg var den "underlegne". I forkant så jeg det som mulig at intervjupersonene, bevisst eller ubevisst, kunne forsøke å ta styring over intervjusituasjonen. De jeg skulle intervjuer, i likhet med Basbergs (2004) informanter, personer som selv er vant til å være den som styrer situasjonen og også kanskje setter premissen for samtalen. Dette skapte utfordringer for meg under intervjusituasjonen fordi jeg følte at jeg hele tiden måtte passe på at de ikke tok over styringen, men at det var jeg som beholdt kontrollen over samtalen.

Det at jeg fryktet en skjev maktbalanse gjorde at jeg under intervjuet forsøkte å fremstå som likeverdig som intervjupersonen. I ettertid har jeg erkjent at dette ikke nødvendigvis var det beste utgangspunktet. Jeg hadde i forkant av intervjuene en liten frykt for at de ikke skulle ta meg seriøst, eller at de kom til å se ned på meg dersom jeg ikke kunne nok om temaet. Dette har jeg i ettertid innsett at i noen tilfeller kan ha ført til at jeg har gått glipp av informasjon. Etter å ha skrevet ned og lest igjennom intervjuene, har jeg oppdaget at jeg noen ganger var litt for rask til å si meg enig i utsagnene informantene kom med, eller at jeg for raskt ga uttrykk for at jeg forsto forklaringen informantene ga. Selv om dette fremsto som naturlig i intervjusituasjonen, har det i noen tilfeller i ettertid vært litt vanskeligere å forstå helt nøyaktig hva informantene har ment. Dersom jeg i stedet hadde stilt flere oppfølgingsspørsmål og fått informantene til å forklare dypere, ville kunnskapen sannsynligvis ha blitt enda mer utfyllende. Etter intervjuene var gjennomført hadde jeg likevel en positiv opplevelse av intervjusituasjonen, og erfarte ikke at den skjeve maktsituasjonen jeg hadde fryktet skapte dårlige samtaler. Men etter at jeg skrev ut intervjuene kan det se ut som jeg likevel i noen tilfeller ubevisst kan ha opplevde en maktforskjell mellom meg og informantene. Og at maktforskjellen, eller engstelsen for den, har gjort at jeg har latt vær å stille ”dumme” oppfølgingsspørsmål i frykt for å fremstå som uvitende.

Alle intervjuene ble gjennomført på intervjupersons kontor. Den kan kanskje argumenteres for at intervjuene burde blitt gjennomført på et sted som var nøytralt for begge parter. Begrunnelsen var hovedsakelig å gjøre det enklere for intervjupersonene. Mange av mine informanter er travle personer med en tett timeplan, og jeg opplevde det i enkelte tilfeller vanskelig å få til å avtale et møte. Når jeg sa meg villig til å oppsøke dem på deres kontor for å foreta intervjuet der, tror jeg det i enkelte tilfeller var enklere for dem å ”presse inn” et intervju med meg mellom andre eventuelle avtaler.

Jeg benyttet meg av diktafon under intervjuene. Bruk av diktafon kan i noen tilfeller muligens skape et ubehag hos informantene, og kan sette et mer formelt preg på situasjonen (Thagaard 2003). Dette kan særlig oppleves utrivelig dersom intervjuet handler om et for informantene sårbart tema. Jeg opplevde derimot ingen motforestillinger, og det var ingen av informantene som så på bruken som problematisk. Det at jeg benyttet diktafon gjorde at jeg kunne konsentrere meg om samtalen, og jeg behøvde kun å ta noen stikkordsnotater under intervjuet. Etter intervjuene ble samtalen skrevet ut i sin helhet. Dette gjorde at jeg fikk et veldig stort og detaljert materiale. Materialets størrelse har gjort at jeg benyttet meg av tabellanalyse.

Formålet var å få oversikt over dataene og å studere ulike sammenhenger mellom de forskjellige kategoriene dataene ble delt inn (Thagaard 2003:157). Selv om diktafonbruken gjorde at jeg fikk et stort skriftlig materiale, innebar dette også at jeg fikk en ordrett gjengivelse av alle sitater (Thagaard 2003).

Som jeg har beskrevet ovenfor var det lagmannsrettssaker jeg tok utgangspunkt i for rekrutteringen av informanter. I ettertid har jeg oppdaget at det nødvendigvis ikke var det beste løsningen, og at jeg i noen av tilfellene kanskje heller burde ha valgt saker fra tingretten. Dette er basert på erfaringer jeg gjorde meg under intervjuene. Jeg ville i intervjuet blant annet vite noe om argumenter som ble ført for og imot bruken av § 60a, hvordan denne vurderingen foregikk, og hva som var avgjørende for bruk av § 60a. Men dette kunne flere av dommerne ikke svare så nøyaktig på, noe de begrunnet med juryordningen. I lagmannsretten blir det i saker der strafferammen er 6 år eller høyere, benyttet en jury med ti legfolk som avgjør skyldspørsmålet (Slettan og Øie 2001). § 60a innebærer at strafferammen kan økes med opp til 5 år, så i disse sakene vil strafferammen altså være så høy at saken vil gå med en jury. Vurderingen av bruk eller ikke bruk av § 60a er en del av skyldspørsmålet og vil da altså bli avgjort av juryen. Juryen gir ingen utfyllende forklaring på sin avgjørelse, de svarer kun ja eller nei. Dette var et poeng som flere av dommerne jeg intervjuet trakk frem. De fortalte at det kan være vanskelig å få ”vanlige mennesker” uten juridisk utdanning til å forstå en såpass komplisert paragraf på forholdsvis kort tid. Det kan også være problematisk fordi man ikke får vite noe om hva juryen legger vekt på, eller om de i det hele tatt har forstått bruken av paragrafen. Dommeren må forholde seg til det svaret juryen gir, som er enten ja eller nei. En av dommerne sa følgende i forbindelse med dette:

I en lagrettesak er det slik av det er lagretten som får spørsmålet om dette regnes som organisert kriminalitet. Det er altså en del av skyldspørsmålet. (...) det er veldig vanskelig når det er lagretter for da skal man jo bare gi dem en rettsbelæring og fortelle dem hva de skal legge vekt på når de bestemmer seg for at 60a skal gjelde. Det er ikke dommeren som skriver den begrunnelsen egentlig. De bare legger lagrettens svar til grunn. Så hvis ingen av forsvarerne har protester på det jeg sier i rettsbelæringen, så har vi ikke noe ytterligere grunnlag for å si noe særlig om hvorfor.

Ingen av intervjuene var like, naturlig nok. De forskjellige informantene responderte ulikt til tross for at jeg stilte så å si de samme spørsmålene. I tillegg til den naturlige innholdsforskjellen i svarene, var intervjuene også forskjellige i forhold til lengde, tone og flyten i samtalen. I noen tilfeller måtte jeg nesten ”dra” svaret ut av intervjupersonen, mens

andre ganger gikk samtalen fritt og lett. I de tilfellene samtalen stoppet noe opp, ble det ofte behov for å stille oppfølgingsspørsmål. I de intervjuene der samtalen gikk lettere holdt det derimot ofte å stille et par av hovedspørsmålene, mens informanten selv kom inn på mange av de temaene jeg ønsket å vite noe om. Dette førte til at intervjuene i noen tilfeller varierte i lengde, og at jeg fikk noe forskjellig mengde informasjon fra de ulike informantene.

Selv om flere av intervjuene på mange måter var forskjellige, oppdaget jeg noen generelle linjer som gikk igjen i de forskjellige yrkesgruppene. Et slående trekk i flere av intervjuene med dommerne, var at de var veldig bundet til loven og paragrafen. Flere av dommerne hadde vanskeligheter med å reflektere videre rundt bestemmelsen og ordlyden i paragrafen. For eksempel da jeg spurte om informantene kunne fortelle om generelle argumenter for bruk av § 60a, fikk jeg svar som: ”For når du spør meg om generelle argumenter i bruk av 60a så vil jeg da bare henviser til forarbeidene til 60a...” (Lagdommer 1), ”Jeg kan vel ikke si så mye mer om det ut over det enn det som står i høyesteretts avgjørelser på området” (Lagdommer 3), ”Jeg kan ikke si noe annet enn det loven egentlig sier...” (Lagdommer 2). Det kan tenkes at dette skyldes at dommerne i sin daglige jobbutøvelse i all hovedsak forholder seg til rettspraksis, lovtekst og forarbeider. Samtidig er det selvsagt heller ikke riktig å hevde at advokatene ikke er bundet av disse momentene som dommerne.

Noen ganger virket informantene, og særlig dommerne, på en måte litt ugjennomtrengelige. Det var i noen tilfeller problematisk å få dem til å reflektere, eller å gi forklaringer. Mange begreper og talemåter faller naturlig for dem, og kan dermed kanskje oppleves vanskelig for dem å forklare disse noe videre. Dette kan tenkes å være et resultat av det Mathiesen (2001) beskriver som den sosialiseringen juristene undergår gjennom studie og arbeid. De blir opplært til å tenke på en bevisst måte innenfor et lukket system, og de lærer en felles tenkemåte og en felles begrepsbruk (Mathiesen 2001). Disse begrepene skapte også utfordringer for meg under arbeidet med intervjumaterialet, på den måten at det var vanskelig å løsrive seg fra juristenes begrepsbruk. Jeg opplevde det som tidvis problematisk å unngå å ta opp i meg deres begreper, og det var derfor utfordrende å klare å opprettholde en distanse til deres språkbruk.

En ting som var et generelt kjennetegn for alle informantene, var at de var preget av de saksområdene de hadde jobbet mest med. De fleste hadde et spesielt fagfelt de hadde mer erfaring fra eller et tema de var spesielt opptatt av, og dette satte til en viss grad preg på

intervjuene. En av forsvarsadvokatene hadde for eksempel jobbet mye med narkotikasaker selv, og mente også at: ” (...) når 60a har vært med i bildet så har det vært narkotikasaker. Det er det som er vanligst.” Det hendte at de vendte oftere tilbake til disse ”favoritt” temaene enn de snakket bredt. Dette ga meg en ekstra utfordring under intervjuene, fordi det gjorde at jeg flere ganger måtte stille oppfølgingsspørsmål for å styre samtalen inn på de mer generelle temaene.

En annen intervjuerfaring jeg vil nevne gjelder to av intervjuene. Disse var noe annerledes enn de andre fordi intervjupersonene hadde erfaring med § 60a og problematikken rundt organisert kriminalitet ut over sitt daglige arbeid. Begge hadde skrevet noe om temaet, og en av dem hadde også undervist om det. Dette ga seg utslag i intervjuene ved at disse informantene ga litt mer utfyllende svar på noen av spørsmålene, og at de hadde reflektert mer rundt lovteksten og bruken av paragrafen. En av statsadvokatene ga meg for eksempel et litteraturtips under intervjuet som jeg også endte opp med å benytte meg av, samt at han viste meg materialet på data som han hadde benyttet i sin forelesningsvirksomhet.

De aller fleste av bekymringene jeg hadde i forkant av intervjuene viste seg å være uberettigede. Jeg opplevde de fleste informantene som interesserte og engasjerte, og følte ikke at de så ned på meg eller at de ikke tok meg seriøst. Jeg opplevde heller ikke at det at jeg er ung og jente hadde noen innvirkning på situasjonen. To av mine informanter er kvinner, mens resten er menn. Dette gjorde heller ingen forskjell for hvordan jeg opplevde intervjusituasjonen, og jeg satt egentlig igjen med et ganske likt inntrykk etter intervjuene uavhengig om den jeg intervjuet var kvinne eller mann. Det at de ble intervjuet om sin rolle som jurist gjorde kanskje at det var dette som var mest fremtredende i situasjonen. Noe som også kan tenkes å kunne forklares ut fra det Mathiesen (2001) sier om sosialisering av juristene.

2.4 Intervjuguiden

Min intervjuguide var inndelt i fire hovedtemaer, og i tilknytning til hver av disse hovedtemaene hadde jeg i snitt sju underspørsmål. Det første temaet var informantenes erfaringer rundt saker der § 60a ble benyttet, det andre temaet var paragrafen og definisjoner av organisert kriminalitet, det tredje temaet hvordan lovteksten fungerer i praksis og tanker

rundt opprettelsen av paragrafen og til slutt deres meninger om organisert kriminalitet kontra det som omtales som ”vanlig” kriminalitet. I tilknytning til disse temaene hadde jeg altså flere oppfølgingsspørsmål som jeg i varierende grad stilte i de forskjellige intervjuene, men som jeg hadde å støtte meg til dersom det ble behov for å stille dem. I de første intervjuene var jeg som beskrevet ovenfor ganske nervøs, og jeg fulgte da intervjuguiden ganske nøyaktig. Når jeg etter hvert ble tryggere på intervjusituasjonen, ble jeg også mer og mer løsrevet fra guiden. I noen av intervjuene trengte jeg bare å stille noen få spørsmål, mens jeg brukte resten av guiden mer som en ”sjekkliste” og stilte spørsmålene dersom intervjupersonene selv ikke hadde kommet inn på temaene, eller dersom jeg ønsket at de skulle utdypes.

2.5 Ethiske utfordringer

Kvale (1997) påpeker at de etiske utfordringene ikke kun finner sted under en bestemt del av undersøkelsen, men er noe man må ta hensyn til under hele prosessen. Det er flere forskjellige utfordringer man kan oppleve gjennom de ulike stadiene av et forskningsprosjekt (Kvale 1997). I planleggingsfasen er en av de etiske sidene det å innhente intervjupersonenes samtykke. Kvale (1997:67) forklarer det slik:

Et informert samtykke innebærer at intervjupersonene informeres om undersøkelsens overordnede mål, om hovedtrekkene i prosjektplanen og om mulige fordeler og ulemper ved å delta i forskningsprosjektet. Informert samtykke betyr også at forskeren får intervjupersonen til å delta på frivillig basis, og opplyser om at personen kan trekke seg når som helst.

Informert samtykke gir muntlig, eller ved en skriftlig kontrakt (Kvale 1997). Jeg valgte å sende ut et informasjonsskriv med nødvendige opplysninger om prosjektet, og benyttet meg deretter av et muntlig samtykke før jeg gjennomførte intervjuene.

Også i intervjusituasjonen er det flere ting som det er viktig å være bevisst på. Kvale (1997:67) sier at: ”Forskeren må kartlegge intervjurapportens konfidensialitet og vurdere intervjusituasjonens konsekvenser for intervjupersonene – som for eksempel stressopplevelser og endret selvbilde”. Thagaard (2003) beskriver prinsippet om konfidensialitet som å inneholde to ting. For det første innebærer konfidensialitet at man ikke offentliggjør personlige data som kan være med på å avsløre identiteten til informantene (Thagaard 2003).

En viktig del er blant annet å beskytte intervjupersonenes del til privatliv gjennom å endre navnene deres og andre ting som kan være med på å avsløre deres identitet (Kvale 1997). Dette har jeg løst i min avhandling ved at jeg har omtalt informantene som forsvarsadvokat 1,2 og 3, statsadvokat 1,2 og 3 og lagrettsdommer 1, 2, 3 og 4. Prinsippet om konfidensialitet innebærer også at andre personer ikke skal få innsyn i datamaterialet (Thagaard 2003). Det kan skape problemer for informantene dersom nye forskere får tilgang til foreliggende data, noe som i følge Thagaard (2003:24-25) er særlig aktuelt i studier av kriminelle miljøer.

Mine intervjuer handlet ikke om informantene som personer, og temaet for intervjuene var heller ikke veldig sensitivt. I intervjuer med mer personlige og følsomme temaer, er det en rekke ting som må tas hensyn til i forhold til både intervjusituasjonen og når det gjelder anonymisering. Selv om temaet for mine intervjuer var av en annen karakter, er det selvsagt likevel viktig å være bevisst på mulige etiske implikasjonene som kan oppstå. Holme og Solvang (1996:34) trekker frem taushetsplikten som et viktig element. ”Taushetsplikten må følges strengt, og en sikre at ikke andre kan finne ut hvem de enkelte svarpersonene er.” Full anonymisering av informantene er altså viktig uansett hva slags tema intervjuene tar opp. To av mine informanter var kvinner. I det videre arbeidet med intervjuene har jeg valgt å omtale alle informantene som ”han”, dette for å opprettholde full anonymitet. I avhandlingen har jeg valgt å ikke innta et kjønnsperspektiv, men det er informantene meninger og erfaringer i rollen som statsadvokat, lagdommer eller forsvarsadvokat som er det sentrale. Jeg kunne kanskje ha undersøkt om det var noen kjønnsforskjeller i tolkningen av paragrafen og erfaringer med bruken, men dette har jeg altså valgt å se bort ifra.

I arbeidet med de offentlige rapportene og dokumentene vil jeg ikke berøre anonymiseringsproblematikken i stor grad. Dette er offentlige dokumenter som til er hver tid er tilgjengelige for alle som måtte ønske det, og kilden er heller ingen privatperson med interesser som kan skades. Når det gjelder dommene som presenteres eksempler på bruken av § 60a i praksis har jeg også valgt å fullstendig anonymisere disse, ved å ikke gi noen kildehenvisninger. Dette har jeg gjort for å beskytte identiteten til de personene som har vært involvert i de forskjellige sakene.

Kapittel 3 § 60a

Da § 60a ble innført i 2003 var dette første gangen man fikk en spesifikk rettsregel i straffelovens som tok for seg organisert kriminalitet. Temaet organisert kriminalitet hadde derimot blitt diskutert i mange år forut for lovendringen, både i Norge og internasjonalt. Formålet med dette kapittelet er å undersøke hva som lå forut for lovendringen i 2003. Jeg skal se nærmere på dokumenter fra Justis- og politidepartementet og fra Politidirektoratet for å undersøke hvordan de har forholdt seg til fenomenet og begrepet organisert kriminalitet. Jeg vil blant annet se på hvilke begreper som har blitt brukt for å beskrive problematikken. Jeg vil gå ekstra grundig inn i forarbeidene til § 60a, Odelstingsproposisjon nr 62 (2002-2003), for å finne ut blant annet hvilke begrunnelser som ble gitt for opprettelsen av paragrafen, hvem og hvordan den er ment å ramme, og hvordan de forskjellige begrepene i lovteksten forklares.

3.1 Veien frem mot § 60a

I 1994 utnevnte Justis- og politidepartementet et metodeutvalg som skulle se nærmere på etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. I 1997 kom NOUen (1997:15) med resultatet av Metodeutvalgets arbeid ut. Kriminalitetsutviklingen i Norge var på dette tidspunktet preget av en stadig økende vekst i flere forskjellige typer kriminalitet, blant annet organisert kriminalitet. Begrepet organisert kriminalitet har først dukket opp i de senere år, det blir benyttet i mange forskjellige sammenhenger, og det blir ofte definert forskjellig fra land til land (NOU 1997:15:23). Metodeutvalget ser det verken som hensiktsmessig eller nødvendig å gi noen klar definisjon av begrepet, men det gis en oversikt over noen elementer som kjennetegner den organiserte kriminaliteten (NOU 1997:15). Det understrekes at begrepet på dette tidspunktet ikke har noen rettslig betydning, og det interessant å merke seg at Metodeutvalget mener at begrepet heller ikke egner seg i en slik sammenheng (NOU 1997:15:23).

Metodeutvalget ga videre en beskrivelse av den organiserte kriminaliteten i utlandet, som så ble benyttet som sammenlikningsgrunnlag for norske forhold. ”Organisert kriminalitet

forbindes ofte med velorganiserte mafialiknende organisasjoner i utlandet. Målet er profitt, og bruk av vold er ofte et middel” (NOU 1997:15:26). Hard og brutal atferd benyttes for å skape frykt både innad og utad i organisasjonen. I noen land er det heller ikke uvanlig at personer som er involvert i organisert kriminalitet også innehar posisjoner i det politiske liv eller i den offentlige tjeneste, eller at fortjenesten fra de kriminelle handlingene blir investert i det legale næringsliv og dermed hvitvaskes (NOU 1997:15). ”Selv om det ikke finnes noen entydig definisjon av begrepet organisert kriminalitet, finnes det en del særtrekk som kjennetegner slik kriminalitet slik vi kjenner den fra utlandet” (NOU 1997:15:26):

- kriminaliteten forøves av flere i forening
- det foreligger en hierarkisk organisering med klare kommandolinjer
- organisasjonen er oppbygd slik at forbindelsen mellom ledelsen og de ytre ledd hvor kriminaliteten begås, skjules
- en del av organisasjonen driver lovlig virksomhet hvor det kriminelle utbyttet kan investeres og hvitvaskes
- organisasjonen kjennetegnes ved hard disiplin, hvor organisasjonen og dens virksomhet beskyttes med voldsutøvelse, og trusler innad og utad
- det er tale om alvorlig kriminalitet som gir et betydelig økonomisk utbytte, som f.eks. narkotika, omfattende vinningskriminalitet, sprit, spill, våpenhandel og menneskesmugling
- utførelsen av kriminaliteten er teknisk avansert, ressurskrevende og ofte internasjonal.

Noen av disse kjennetegnene kan man også finne igjen i det norske kriminalitetsbildet sies det i NOUen (1997:15). Også i Norge har man grupperinger med fast struktur og en hard indre justis, der det er utbredt bruk av vold og de kriminelle handlingene utøves av flere i fellesskap. Det er snakk om alvorlig kriminalitet som gir en betydelig vinning, og med tilknytninger til kriminelle organisasjoner i utlandet (NOU 1997:15:26). NOUen sier videre at man er bekymret for hvordan dette problemet kan komme til å utvikle seg i fremtiden. ”Et typisk trekk i de senere år – såvel internasjonalt som nasjonalt – er at det ikke lenger bare snakkes om internasjonal narkotikakriminalitet som et hovedproblem, men om organisert internasjonal kriminalitet” (NOU 1997:15:28). Hvitvaskning av penger fra kriminalitet som investeres i det legale næringslivet, ses på som en svært bekymringsfull side av den nye utviklingen. Det sies at det allerede i enkelte land kan være vanskelig å skille mellom de organiserte kriminelles virksomhet, og myndighetsutøvelsen. ”Også i Norge må vi være på vakt mot en slik utvikling. I sin ytterste konsekvens kan dette innebære en trussel mot demokratiet” (NOU 1997:15:28).

I 2002 ble igjen problematikken rundt organisert kriminalitet berørt i en NOU (2002:4). Her beskrives den organiserte kriminaliteten igjen som en trussel både i Norge og i andre land. Det sies videre at den moderne organiserte kriminaliteten ofte har en internasjonal karakter og benytter moderne kommunikasjonsmetoder (NOU 2002:4:93). Et hovedområde for organisert kriminalitet er ofte narkotikalovbrudd, en rekke andre typer kriminalitet som er knyttet til narkotikalovbruddene som for eksempel vinningskriminalitet, og også ulovlig produksjon og innføring av sprit (NOU 2002:4). Videre sies det at denne type kriminalitet anses som farligere enn annen kriminalitet: ”Kriminalitet som er organisert, representerer generelt en større trussel mot samfunnet enn lovbrudd som blir planlagt og utført av enkeltpersoner” (NOU 2002:4:94). Det er behov for at styresmaktene følger utviklingen av den organiserte kriminaliteten nøye, og at den må møtes med nødvendige mottiltak (NOU 2002:4). Denne typen kriminalitet blir ofte planlagt og gjennomført med større innsats, og man ser også sjansen for at handlingen faktisk utføres som større når en organisasjon har avtalt gjennomføringen. De lukkede miljøene gjør også at det blir også vanskeligere å avdekke kriminaliteten (NOU 2002:4).

I 2002 ga Politidirektoratet ut statusrapporten *Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring*. Hensikten med rapporten var blant annet å drøfte definisjonsspørsmålet angående organisert kriminalitet, forsøke å si noe om grunnene til organisert kriminalitet og å beskrive noen tekk ved den organiserte kriminaliteten (Politidirektoratet 2002). I rapporten sier Politidirektoratet (2002:2-3):

Begrepet organisert kriminalitet benyttes ofte på en polemisk måte for å legitimere ressursbruk til å bekjempe kriminalitet. Sagt på en annen måte; organisert kriminalitet legitimerer økte ressurser og utvidede politifullmakter og genererer støtte til ny lovgivning. Enkelte andre ser fenomenet som en teoretisk konstruksjon og avviser selve eksistensen av organisert kriminalitet. Problemet med å definere gjør seg gjeldene innenfor flere kriminalitetsområder, og organisert kriminalitet som sådan har atskillige innfallsvinkler og perspektiver som det må tas hensyn til.

I rapporten gis det ingen definisjon av hva som menes med organisert kriminalitet, men noen elementer som kan være med på å beskrive fenomenet trekkes frem. Organisert kriminalitet omfatter en rekke former for kriminalitet eller kategorier av lovbrudd. En kan se det som en kontinuerlig prosess der det er metoden eller fremgangsmåten bak lovbruddet som er det sentrale for å betegne virksomheten (Politidirektoratet 2002). Vidt beskrevet kan organisert kriminalitet ses som ”lovbrudd som begås av flere personer i vinnings hensikt med en viss

plan og organisering som strekker seg over tid” (Politidirektoratet 2002:4). Organisert kriminalitet kan også defineres gjennom bestemte grupper, som gjerne har felles etnisk bakgrunn eller felles identitet. Begrepet organisert kriminalitet gis forskjellige betydning i forskjellige sammenhenger, og avhenger av hvilket perspektiv man innehar. ”Begrepet brukes både i forbindelse med bestemte former for kriminelle handlinger, og i forbindelse med bestemte grupper av kriminelle” (Politidirektoratet 2002:4).

Da rapporten ble skrevet eksisterte det ingen beskrivelse eller definisjon av organisert kriminalitet i straffeloven (Politidirektoratet 2002). Men det fantes eksempler på saker der påvist organisert kriminalitet har hatt betydning for straffeutmåling. Dette har spesielt vært tilfelle i dommer som omhandler menneskesmugling, men også i andre typer saker der det er bevist at det tiltalte har hatt tilknytning til en organisert virksomhet, og dette har blitt sett på som et straffeskjerpene moment. Det har ikke vært snakk om kriminelle organisasjoner, men et nettverk av ulike aktører som har ulike roller og ulik innsikt i virksomhetens struktur (Politidirektoratet 2002).

Politidirektoratet (2002) kommer i rapporten med følgende varsku når det gjelder definisjonsproblematikken: ”Organisert kriminalitet defineres som alvorlig kriminalitet ofte uten krav om at man dokumenterer skadene av den. Ved å definere det ene eller det andre inn under denne paraplyen, øker kravet om å ta det alvorlig, media interesserer seg for dette og pengene sitter ”løsere” (Politidirektoratet 2002:5). De mener at man helst bør snakke om kriminelle nettverk frem for kriminelle organisasjoner. ”Begrepet ”organisasjon” gir inntrykk av at man har å gjøre med fasttømrede rasjonelle bedriftslignende organisasjoner, mens forskning på feltet med tydelighet viser at de aller fleste organiserte kriminelle nettverk er av en svært fleksibel, tilpasningsdyktig og ofte amatørmessig natur” (Politidirektoratet 2002:5). For å få økt forståelse om organisert kriminalitet må man se på både sosiale, økonomiske og politiske forhold. Den sosiale konteksten er avgjørende for hva slags organisert kriminalitet det er i et samfunn, og er dermed også avgjørende for hva slags kontrolltiltak som iverksettes (Politidirektoratet 2002).

I den nasjonale trusselvurderingen som Politidirektoratet ga ut i 2003, var organisert kriminalitet også et sentralt tema. Politidirektoratet (2003) så det som uheldig at det innen politiet i Norge ikke eksisterer en enhetlig definisjon av organisert kriminalitet. Dette kan medføre at særdeles forskjellige typer handlinger eller grupper med kriminelle omtales som

organisert kriminalitet (Politidirektoratet 2003:22). ”Begrepet organisert kriminalitet dekker i utgangspunktet både ulike former for kriminalitet og hvordan handlingene utøves” (Politidirektoratet 2003:22). For å få til en enhetlig innsats mot organisert kriminalitet forutsetter dette at man har en ”felles oppfatning når det gjelder hva man skal arbeide mot” (Politidirektoratet 2003:22). Politidirektoratet (2003) påpeker at det ikke finnes noen definisjon som i seg selv er riktig eller gal, men at man isteden må velge en som fyller de kriteriene man ønsker. En definisjon av organisert kriminalitet bør i følge Politidirektoratet (2003) være lett å bruke, klar, analytisk, det bør råde en viss enighet om den slik at funn kan sammenliknes, den bør dekke hvilke fenomener som vanligvis forstås med begrepet, og den bør også skille ut de som logisk sett ikke hører inn under definisjonen. Etter Politidirektoratets (2003) mening er det EUs definisjonen som best oppfyller flere av de aktuelle punktene.

I 2001 utarbeidet EU og Europol i samarbeid en rapport som skulle utvikle metoder for å identifisere organiserte kriminelle aktiviteter (Newburn 2007). Det ble utarbeidet en definisjon av organisert kriminalitet som er en liste over 11 forskjellige kriterier. Punkt 1, 3, 5 og 11 må alltid foreligge. Ut over det er flere kriterier som kan, men ikke må beskrive den organiserte kriminaliteten. Til sammen må minst seks punkter foreligge. Listen over kjennetegn er som følger (Politidirektoratet 2003:22):

1. samarbeid mellom flere enn to personer,
2. hver med egne tildelte oppgave,
3. over lang eller ubegrenset tidsperiode,
4. gjennom bruk av en form for disiplin og kontroll,
5. mistanke om gjennomførte alvorlige kriminelle handlinger,
6. virksomhet på et internasjonalt nivå,
7. bruk av vold eller andre former for trussel,
8. bruk av kommersielle eller forretningsmessige strukturer,
9. deltagelse i hvitvasking,
10. utøve innflytelse på politikk, media, offentlig forvaltning, rettsmyndigheter eller økonomi,
11. styrt av målsetning om vinning og /eller makt.

Det gis videre en nærmere gjennomgang av noen begreper som Politidirektoratet (2003) mener kan virke uklare. Hva som menes med tidsspørsmålet under punkt 3, må ses i relasjon til punkt 1 og 2 (Politidirektoratet 2003). Det vil si at det er et nettverk av personer som virker sammen over en periode, og altså ikke en tilfeldig sammensatt gruppe. Når det gjelder hvor lenge samarbeidet skal ha foregått synes det: ”lite hensiktsmessig å gi en minimumsgrense, men det sies at det bør ha gått over noe tid” (Politidirektoratet 2003:23). Hva som menes med

alvorlig kriminalitet gås det også nærmere inn på. Det finnes ikke noe enkelt svar på hva det siktes til, og ofte benyttes en strafferettslig definisjon. Riksadvokaten⁵ har sagt følgende om begrepet alvorlig kriminalitet: ”Om den enkelte overtredelsen skal karakteriseres som ”alvorlig” vil som regel i utgangspunktet bero på en helhetsvurdering” (Politidirektoratet 2003:23). Riksadvokaten gir ingen definisjon, men trekker frem noen typer lovbrudd som oppleves som særlig skadelige, og bemerker at det ofte er snakk om lovbrudd med en strafferamme på over 6 år (Politidirektoratet 2003:23).

Det siste Politidirektoratet (2003) går nærmere inn på, er hva det siktes til med begrepene vinning og makt under punkt 11. Veldig ofte blir økonomisk vinning sett på som den eneste forklaringen på til organisert kriminalitet, men det fins også eksempler på at annen type vinning er motivasjonen for kriminaliteten. Makt og status nevnes ofte som to andre sentrale motiver (Politidirektoratet 2003). ”Å utelukkende understreke vinningsperspektivet gir et for rasjonelt bilde av aktørene, mange havner i kriminelle nettverk fordi få andre veier er åpne, av tvang, fordi venner og bekjente er der eller fordi det finnes sterke tradisjoner for denne måten ”å drive butikk på” (Politidirektoratet 2003:23). Ofte kan lønnsomheten for flere av medlemmene i mange former for organisert kriminalitet, være ganske så begrenset. Politidirektoratet (2003:23-24) sier videre:

Dessuten er det slik at noen former for medlemskap i kriminelt belastede nettverk, som for eksempel 1 % MC-klubber, i utgangspunktet trekker til seg medlemmer som søker identitet, trygghet og status. At de på forhånd kan være kriminelt belastet er ikke det samme som å si at de søker medlemskap for å bedrive kriminalitet, selv om noen også gjør det.

Politidirektoratet (2003) retter i trusselvurderingen også blikket fremover, og ser på noen momenter som de tenker kan påvirke det kriminalpolitiske bildet i fremtiden. Det antas at den grenseoverskridende kriminaliteten vil øke i tiden fremover, og at de kriminelle i større grad vil nyttiggjøre seg av den teknologiske utviklingen (Politidirektoratet 2003). ”Utviklingen har internasjonalt gått i retning av en økning av kriminelle nettverk med stor grad av fleksibilitet og høy kompetanse. Likevel har man fortsatt noen nettverk som er ganske hierarkiske og har klare kommandolinjer” (Politidirektoratet 2003:48). Tallmessig vil de tradisjonelle formene for kriminalitet, som grove tyverier og vold mellom kjente, dominere også i fremtiden. Men det er allikevel viktig å advare mot utviklingen ”fordi mange former for organisert

⁵ Riksadvokaten tar opp og benytter begrepet i sin ”Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet 2002” (Rundskriv nr. 1/2002).

kriminalitet og økonomisk kriminalitet vil kunne ha til dels meget alvorlige konsekvenser for samfunnet, bedrifter og enkeltindivider” (Politidirektoratet 2003:48). Avslutningsvis i rapporten kommer Politidirektoratet (2003) med noen anbefalinger. Dagens kriminalitetsbilde setter politiet ovenfor mange utfordringer, og det er derfor viktig å opparbeide seg mer kunnskap og spisskompetanse innen for de feltene man jobber. Organisert kriminalitet trekkes særlig frem som et område der det trengs mer kunnskap (Politidirektoratet 2003:51).

Innenfor EU har det vært flere initiativ for å bekjempe organisert kriminalitet. Som nevnt ovenfor eksisterer det en 11 punkts definisjon innen EU. Et annet sentralt initiativ for å bekjempe organisert kriminalitet er fellesaksjonen som ble vedtatt 21. desember 1998 av Det Europeiske Råd (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Denne fellesaksjonen mot organisert kriminalitet inneholdt blant annet en definisjon av kriminell organisasjon, og den forpliktet medlemslandene til å kriminalisere ulike former for deltagelse i en slik kriminell organisasjon (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Denne er ikke bindende for Norge, men Justis- og politidepartementet går i Ot.prop.nr.62 (2002-2003) allikevel noe inn på hva fellesaksjonen inneholder. I aksjonen defineres organisert kriminalitet slik (Ot.prop.nr.62 2002-2003:18):

Within the meaning of this joint action, a criminal organisation shall mean a structured association, established over a period of time, of more than two persons, acting in concert with a view to committing offences which are punishable by deprivation of liberty or a detention order of a maximum of at least four years or a more serious penalty, whether such offences are an end in themselves or a means of obtaining material benefits and, where appropriate, of improperly influencing the operation of public authorities.

For at en sammenslutning skal regnes som en kriminell organisasjon må den altså være strukturell og ha en viss varighet. Det er noe usikkert hva som ligger i at sammenslutningen må være ”structured”. Forståelsen av dette begrepet ser også ut til å variere noe mellom de forskjellige medlemslandene, men trolig må det stilles visse krav til en hierarkisk struktur (Ot.prop.nr.62 2002-2003). ”Sammenslutningen må videre bestå av mer enn to personer som handler i forening med sikte på å begå straffbare handlinger som i medlemslandenes rett er belagt med fengsel i minst 4 år. Det er uten betydning hva formålet er med den straffbare handlingen.” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:18).

3.2 Norges internasjonale forpliktelser – FNs Palermo-konvensjon

Det var altså en økende nasjonal bevissthet og interesse for organisert kriminalitet på 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet. Internasjonalt har det vært en rekke initiativer for å bekjempe organisert kriminalitet, blant annet EUs initiativer som jeg har beskrevet ovenfor. Et annet internasjonalt initiativ kom fra FN, og det er dette som for Norge har fått størst følger. Lovendringen som fant sted i 2003 kom som et resultat av at Norge skrev under på De Forente Nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet (Heretter kalt Palermo – konvensjonen).

Da FN ble dannet 1945 var det liten oppmerksomhet rundt temaet organisert kriminalitet (Paris-Steffens 1990). I FNs første tiår lå fokuset på menneskerettigheter, og organisert kriminalitet ble sett på som noe som kun rammet noen få industrialiserte samfunn (Paris-Steffens 1990). Etter hvert som fenomenet organisert kriminalitet ble mer internasjonalt og narkotikasmugling økte, ble også det internasjonale samfunnet mer oppmerksom på trusselen som denne utviklingen representerte (Paris-Steffens 1990). Paris-Steffens (1990:15) mener at den eneste muligheten for å bekjempe den organiserte kriminaliteten er gjennom internasjonalt samarbeid. Allerede under FNs syvende kongress i 1985 ble det oppfordret til et økt internasjonalt samarbeid for å bekjempe problemet. Paris-Steffens (1990) håpet at man under FNs niende kongress i 1995, ville lykkes å danne konvensjoner som tok for seg organisert kriminalitet.

I 1998 opprettet FNs generalforsamling en ad hoc komité som skulle ha som oppgave å blant annet utarbeide en internasjonal konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet (undoc.org-A). Komiteen begynte sitt arbeid i 1999 og hadde en rekke møter frem til FNs generalforsamling vedtok konvensjonen i november 2000 (undoc.org-A). Signeringskonferansen ble holdt i Palermo, Italia 12-15 desember 2000 (undoc.org-B). Denne konvensjonen representerte et stort skritt fremover i kampen mot internasjonal organisert kriminalitet (undoc.org-B). Og den ga uttrykk for at medlemslandene anerkjente alvorligheten i problemene som den organiserte kriminaliteten representerte, og behovet som dermed dukket opp for et samarbeid internasjonalt (undoc.org-B). Formålet med konvensjonen var å fremme samarbeid for å forebygge og bekjempe grenseoverskridende organisert kriminalitet mer effektivt (Palermo – konvensjonen art 1) (Ot.prop.nr.62 2002-2003:106). Konvensjonen

definerer ikke organisert kriminalitet, men bruker begrepet organisert kriminell gruppe. Med organisert kriminell gruppe menes det en (Palermo – konvensjonen art 2 a):

strukturert gruppe på tre eller flere personer, som eksisterer i en viss tid, og som opptrer sammen med det mål å begå en eller flere alvorlige forbrytelser eller ett eller flere alvorlige lovbrudd fastsatt i samsvar med denne konvensjon, for direkte eller indirekte å oppnå en økonomisk eller annen materiell fordel.

Videre i artikkel 2 defineres *alvorlig forbrytelse* som atferd som utgjør et lovbrudd som kan medføre frihetsberøvelse i minst fire år eller en strengere straff, og med en *strukturert gruppe* menes det en gruppe som ikke er tilfeldig opprettet for umiddelbart å begå et lovbrudd. Gruppen trenger ikke å ha formelt definerte roller for medlemmene, kontinuitet i medlemskapet eller en utvidet struktur (Palermo – konvensjonen art 2 b og c). Konvensjonen inneholder både straffebestemmelser, straffeprosessuelle bestemmelser og bestemmelser om internasjonalt samarbeid i saker om grenseoverskridende kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003:8). Videre pålegger den statene blant annet å gjøre det straffbart å inngå forbund (avtale) om å begå alvorlige straffbare handlinger som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Norge undertegnet konvensjonen i desember 2000, etterpå ble det iverksatt undersøkelser for å se på hvilke lovendringer det var behov for å gjennomføre (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

3. 3 § 60a og begrunnelser for opprettelsen

Den 1. april 2003 trådte det som nevnt tidligere i kraft nye paragrafer i straffeloven, en av disse var § 60a. Odelstingsproposisjon nr 62 (2002-2003) omfatter forarbeidene til denne lovendringen. Proposisjonen tar for seg blant annet bakgrunnen for lovendringen og gir en mer inngående beskrivelse av forholdene rundt bruken av paragrafen. Innledningsvis i proposisjonen sies det at ”fremveksten av organisert kriminalitet stiller samfunnet ovenfor særlige utfordringer. Organisert kriminalitet utgjør generelt sett en større trussel mot samfunnet og den enkelte enn annen kriminalitet, og den kan være vanskeligere å bekjempe...” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:7). Etter Justis- og politidepartementets oppfatning er fremveksten av den organiserte kriminaliteten et utviklingstrekk som krever mottiltak fra samfunnets side (Ot.prop.nr.62 2002-2003:24). Det benyttes den samme beskrivelsen som ble benyttet i NOU 1997:15, nemlig at de kriminelle organisasjonene ofte har en hard indre justis

som er preget av vold og trusler. Dette gjør at miljøene ofte er mer lukkede og dermed er svært vanskelig å trenge inn i (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Justis- og politidepartementet går nærmere inn på bakgrunnen for lovforslagene, og nevner i den forbindelse eksempler på sammenhenger der temaet organiserte kriminaliteten er tatt opp tidligere (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Blant annet i Budsjett-innst. S. nr 4(2002-2003) uttaler Stortingets justiskomite at ”Organisert kriminalitet representerer en langt større trussel mot samfunnet og samfunnsordenen enn tradisjonell kriminalitet, samtidig som den er vanskeligere å bekjempe.” (Ot.prop.nr.62. 2002-2003:7). I Innst. S. nr. 9 (2002-2003) uttalte forsvarskomiteen og justiskomiteen ved behandlingen av St. meld. nr. 17 (2000-2001) om samfunnssikkerhet, at selv om det ikke eksisterte en entydig betydning av begrepet organisert kriminalitet i Norge, er det vesentlige at det dreier seg om alvorlig vinningsmotivert kriminalitet som baseres på nettverk, ofte på tvers av landegrensene (Ot.prop.nr.62. 2002-2003:7). Det at den organiserte kriminaliteten øker så kraftig i mange deler av verden ble sett på som en skremmende utvikling (Ot.prop.nr.62. 2002-2003:7).

I forarbeidene diskuteres flere elementer av Palermo-konvensjonen nærmere. Det første som berøres er straff for deltagelse i organisert kriminalitet. ”Den som deltar i en organisert kriminell gruppe, vil naturligvis kunne straffes for de handlinger som gruppen begår og vedkommende selv deltar i, f.eks. drap eller ulovlig innførsel av sprit eller narkotika” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:15). Det som derimot må diskuteres er om også selve deltagelsen i gruppen kan være straffbar, uavhengig om personen kan knyttes til konkrete lovovertrедelser (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Artikkel 5 nr. 1 i konvensjonen lyder som følger:

1. Hver statspart skal vedta de lover og treffe andre tiltak som er nødvendige for å fastsette som lovbrudd, når handlingen er begått forsettlig:
 - a. en eller begge av de følgende som lovbrudd klart atskilt fra dem som innebærer forsøk eller fullbyrding av den kriminelle virksomheten:
 - i. å avtale med en eller flere andre personer å begå en alvorlig forbrytelse med et formål som direkte eller indirekte er forbundet med å oppnå en økonomisk eller annen materiell fordel og, der det kreves av nasjonal lovgivning, som innebærer en handling foretatt av en av deltakerne for å fremme avtalen, eller der en organisert kriminell gruppe er innblandet,
 - ii. atferd ved en person som, med kunnskap om enten målet og den allmenne kriminelle virksomheten til en organisert kriminell gruppe eller gruppens forsett om å begå de aktuelle forbrytelsene, deltar aktivt i:

- a. kriminell virksomhet til den organiserte kriminelle gruppen,
- b. annen virksomhet til den organiserte kriminelle gruppen med kunnskap om at vedkommendes deltaking vil bidra til at det kriminelle målet beskrevet ovenfor oppnås,
- b. å organisere, lede, medvirke til, legge til rette for eller gi råd om gjennomføringen av en alvorlig forbrytelse der en organisert kriminell gruppe er innblandet.

Artikkelen pålegger statene å kriminalisere deltagelse i visse organisert kriminelle grupper (bokstav a) og medvirkning til enkelte av de handlingene gruppen begår (bokstav b) (Ot.prop.nr.62 2002-2003:17). I forholdt til bokstav a) gis statene en viss frihet når det gjelder ønskelig gjennomføringsmåte. Statene må enten kriminalisere det å inngå forbund om alvorlige straffbare handlinger, eller det å delta aktivt i en organisert kriminell gruppe (Ot.prop.nr.62 2002-2003:24). Når det gjelder bokstav b) forplikter den statene til å kriminalisere det å organisere, lede, legge til rette for, gi råd eller på annen måte medvirke til gjennomføringen av en alvorlig forbrytelse der en organisert kriminell gruppe er innblandet (Ot.prop.nr.62 2002-2003:17). Departementet påpeker innledningsvis at handlingene som rammes av artikkel 5 nr. 1 kan ses som forberedelseshandlinger, og at disse etter norsk rett normalt er straffrie. Det understrekes også at det er viktig å være særlig varsom med å kriminalisere rene forberedelseshandlinger (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Konvensjonen gir altså statene flere alternativer når det gjelder valg av gjennomføringsmåte, men uansett hvilken måte som velges, konkluderte departementet med at det var behov for å foreta en lovending

Før lovendringen fant sted eksisterte det som nevnt tidligere, ingen generelle bestemmelser som tok for seg organisert kriminalitet i norsk straffelovgivning. Det fantes noen bestemmelser som regulerte straffen for enkelte nærmere angitte forbrytelser som er begått i tilknytning til organisert kriminalitet, men ingen bestemmelse i straffelovgivningen nevner uttrykkelig organisert kriminalitet som straffeskjerpelsesgrunn (Ot.prop.nr.62 2002-2003:36). Heller ikke i særlovgivningen var det vanlig med straffebud som anga betydningen av at handlingen er organisert (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Justis- og Politidepartementet utarbeidet et forslag til lovending, og den 10. desember 2002 ble det sendt ut på høring.

”Departementet reiste i høringsnotatet først spørsmål ved om strafferammen i det hele tatt bør skjerpes når lovbruddet er begått som ledd i organisert kriminalitet (...). Spørsmålet ble svart bekreftende (Ot.prop.nr.62 2002-2003:38). Departementet gikk dermed inn for at det skulle

etableres en generell straffeskjerpingsregel, i stedet for å heve strafferammen i de aktuelle straffebudene. ”Skal den foreslåtte regelen ha anvendelse i relasjon til samtlige straffebud av betydningen av organisert kriminalitet, er det mest hensiktsmessig med en generell bestemmelse” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:38). Dessuten vil en slik generell regel gjøre at straffen blir skjerpet i alle tilfeller hvor den kriminelle handlingen begås som ledd i organisert kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Man ønsket å innføre en regel som rammet handlinger som blir foretatt av deltagere i en organisert kriminell gruppe, men ville ikke gjøre deltagelse i seg selv kriminelt (Ot.prop.nr.62 2002-2003:39). Det ble ikke gjort noen nærmere spesifisering når det gjaldt hvilke handlinger straffeskjerpelsesregelen skulle omfatte, men det ble uttalt at det var opp til rettspraksis og trekke opp de nøyaktige grensene. ”Som retningslinjer uttalte departementet blant annet at det ikke bør være noe vilkår at gjerningspersonen er aktivt deltager i en organisert gruppe, og at det heller ikke bør være noen strukturert gruppe som handlingen har tilknytning til” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:39).

Videre skriver departementet at den foreslåtte straffeskjerpelsesregelen bør komme til anvendelse i forhold til handlinger som utføres av deltagere i en organisert kriminell gruppe. ”Men dette gjelder likevel ikke dersom handlingen åpenbart ikke har noen direkte tilknytning til organisasjonens virksomhet. For eksempel bør det ikke kunne ilegges noen høyere straff for promillekjøring, selv om gjerningsmannen deltar aktivt i et nettverk av spritsmuglere” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:39). Det ses heller ikke som noen forutsetning at personen deltar aktivt i den aktuelle gruppen, også personer som har sporadisk kontakt skal kunne rammes av den nye paragrafen, dersom de begår straffbare handlinger i regi av gruppen. ”Endelig bør det heller ikke være noe krav at det er etablert noen strukturert gruppe som handlingen har tilknytning til. Godt planlagte enkeltoperasjoner vil etter omstendighetene også kunne karakteriseres som organisert kriminalitet” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:39). Det er ikke bare de såkalte bakmennene som vil bli rammet av den foreslåtte straffeskjerpingen. ”Bestemmelsen forutsettes å komme til anvendelse på alle som deltar i utøvelsen av organisert kriminalitet, i prinsippet også de som for eksempel selger den enkelte brukerdosen med narkotika. (Ot.prop.nr.62 2002-2003:40).

Hevingen av strafferammene har ikke bare den betydningen at straffene blir høyere, men den har også andre følger, som prosessuelle og materielle konsekvenser. Departementet går i høringsnotatene nærmere inn på noen av disse konsekvensene. For det første har en heving av strafferammene prosessuelle betydninger. Mange tvangsmidler er gjort betinget av det er

snakk om et lovbrudd som kan føre til fengselsstraff av en viss lengde (Ot.prop.nr.62 2002-2003:41). Ekstraordinære etterforskningsmetoder som for eksempler hemmelig ransakning, teknisk sporing, kommunikasjonsavlytting og kommunikasjonskontroll, forutsetter gjennomgående høyere strafferammer enn når det er snakk om tradisjonelle metoder. Etter forslaget til straffelovens § 60a vil strafferammen i denne typen lovbrudd kunne økes med inntil 5 år. ”Adgangen til å bruke tvangsmidler vil dermed bli utvidet i saker om organisert kriminalitet” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:41). Departementet mener at dette er en følge som bør være til stede. ”Den økte straffverdigheten (...) bør ikke bare føre med seg strengere straffereaksjoner, men bør medføre at det kan tas i bruk de etterforskningsmetoder som er beregnet på handlinger av en slik alvorlighetsgrad” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:41). Departementet mener at det er særlig behov for å ta i bruk ekstraordinære etterforskningsmetoder i denne typen saker. For eksempel vil man kunne bruke kommunikasjonskontroll i flere tilfeller enn i dag (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

I tillegg til de prosessuelle følgene, har strafferammenes også strafferettslig betydning. Blant annet hender det at strafferammen i et straffebud har betydning for hvilket straffealternativ som kan anvendes for overtredelsen av et annet straffebud (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Strafferammene har også betydning når det gjelder adgangen til å foreta utvidet inndragning⁶ og for skillet mellom forbrytelser og forseelser i særlovgivningen, samt at foreldelsesfristens lengde avhenger av lovbruddets strafferamme (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Etter at forslaget fra departementet ble sendt ut til høring, kom høringsinstansene med sine bemerkninger og synspunkter. De aller fleste av høringsinstansene var positive til forslaget om en egen generell straffeskjerpingsregel når det gjelder lovbrudd begått som ledd i organisert kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Som støtte til en slik regel viste Utenriksdepartementet til faren for at Norge kan komme til å trekke til seg denne typen virksomhet (Ot.prop.nr.62 2002-2003:43):

Norge bør ikke ha et straffenivå for organisert kriminalitet som ligger markert lavere enn land vi kan sammenlikne oss med. Et lavt straffenivå for organisert kriminalitet kan medvirke til å kriminelle grupperinger velger å organisere hele eller deler av virksomheten fra Norge (...).

⁶ jf. Straffeloven § 34a som har som alternativt vilkår at vedkommende har foretatt – eller forsøkt å foreta en eller flere handlinger som samlet kan medføre fengsel i 6 år eller mer (Ot.prop.nr.62 2002-2003:43).

Oslo politidistrikt mener at forslaget er nødvendig i kampen mot den organiserte kriminaliteten, og påpeker det som særlig betydningsfullt at denne straffeskjerpelsesregelen vil øke mulighetene til å innhente bevis ved å bruke flere etterforskningsmetoder. Dette er viktig fordi det i forhold til denne typen miljøer kan være vanskelig å basere seg på mer tradisjonelle etterforskningsmetoder, som for eksempel vitneforklaringer (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Noen av høringsinstansene var derimot uenige med departementets forslag. Enkelte argumenterte med at det ville vært tilstrekkelig å gå inn i de aktuelle straffebudene og øke strafferammen der det var nødvendig. En av høringsinstansene mente at den foreslåtte regelen ville kunne bidra til inflasjon i strafferammene, og muligens føre til tolkningsproblemer knyttet til begrepet ”organisert kriminalitet” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:45). En annen av høringsinstansene, Riksadvokaten, uttrykte at han ikke så noe behov for å doble strafferammene for å oppnå ønsket straffeøkning i saker som gjelder organisert kriminalitet. Han mente at det heller kan tas andre grep, som for eksempel å innføre en straffeutmålningsregel etter samme prinsipp som straffelovens § 59 annet ledd om tilståelse.⁷

Oslo statsadvokatembeter ser ikke behovet for en generell straffeskjerpingsregel, og støtter dermed ikke forslaget. Det påpekes at det er en bred enighet om at lovbrudd som utføres i en ”organisert” form bør straffes hardere, men de mener at dette allerede er tilfellet innenfor den eksisterende straffeutmålningspraksisen (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Statsadvokatembetet sier videre at begrepet ”organisert kriminalitet” etter deres mening er for upresist til at det bør knyttes rettsvirkning til det. De mener at det prinsipielt sett er uheldig at lovgivningen bygger på en begrepsbruk som har et lavt og uklart presisjonsnivå (Ot.prop.nr.62 2002-2003). De sier at dersom dette blir en dominerende faktor vil det gjøre straffesystemet uforutsigbar og lite anvendelig. En annen av høringsinstansene, MiRA – senteret mente at lovteksten måtte tydeliggjøres slik at det er den profesjonelle organiserte kriminaliteten som rammes (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

”Oslo statsadvokatembeter fremhever at bestemmelsen vil ha flere straffeprosessuelle sidevirkninger når det gjelder etterforskningsmetoder for politiet, og reiser spørsmål ved om dette reelt sett er et av hovedmotivene for forslaget” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:48). De kritiserer også departementet for å ikke ha drøftet disse konsekvensene på et mer prinsipielt nivå. Videre sier Oslo statsadvokatembeter at de i noen tilfeller ser behovet for å utvide

⁷ Denne paragrafen innebærer at den siktede kan få nedsatt straffen dersom han kommer med en uforbeholden tilståelse.

adgangen til å benytte seg av ekstraordinære etterforskningsmetoder, men de er meget kritiske til at dette skjer som en "sidervirkning" av en kriminalisering som synes å ha andre formål. (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Politiets sikkerhetstjeneste er derimot positive til at straffeskjerpingen vil få betydning for bruken av etterforskningsmetoder og andre tvangsmidler. De viser til at dette erfaringsmessig vil kunne være avgjørende for oppklaring av saker som omhandler såkalt lukkede miljøer (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Noen av høringsinstansene hadde også kommentarer når det gjaldt utformingen av selve straffeskjerpingsregelen. Finansdepartementet foreslo blant annet at man burde unngå formuleringen "som ledd i organisert kriminalitet", da denne ikke passer så godt når meningen er at også enkeltstående overtredelser også skal kunne rammes (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Etter høringsrundet kom departementet med noen avsluttende kommentarer. De uttalte at organisert kriminalitet er svært samfunnsskadelig og bør slås ned på. "I en del sakstyper bør straffen skjerpes i forhold til i dag. (...) Dagens strafferammer er vide, men en lovendring kan likevel være ønskelig eller nødvendig for å påvirke straffeutmålningspraksis" (Ot.prop.nr.62 2002-2003:50). Departementet holder fremdeles fast på at det er behov for å skjerpe straffene ved organisert kriminalitet. Ved å innføre en generell straffeskjerpingsregel vil domstolene få mulighet til å skjerpe straffen på mange forskjellige områder der det skulle være behov for det (Ot.prop.nr.62 2002-2003). En slik regel vil bare utvide domstolens fullmakter, men ikke pålegge domstolene å gi en strengere straff i de enkelte sakene enn det er grunnlag for. Ved en utvidelse av strafferammene vil også adgangen til bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder utvides. Dette ble av departementet ansett som både hensiktsmessig og forsvarlig. Det påpekes imidlertid at dette ikke er en hovedbegrunnelse for den generelle straffeskjerpelsesregelen. Den avgjørende begrunnelsen er ønsket om å skjerpe straffen (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

På grunnlag av høringsinstansenes tilbakemeldinger ble det av departementet foretatt noen endringer i lovteksten i forhold til det opprinnelige forslaget. Et av de spørsmålene som ble diskutert var hvor mye straffen skulle skjerpes. Departementet mente at det relativt sett var størst behov for å heve straffen ved organisert kriminalitet når lovbruddet i utgangspunktet har en lav strafferamme (Ot.prop.nr.62 2002-2003). "Ellers vil det som oftest være tilstrekkelig anledning til å ta høyde for dette straffeskjerpene momentet innenfor de alminnelige strafferammer. Departementet har på denne bakgrunnen vurdert alternative

utforminer av bestemmelsen” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:51). Man kom frem til at den beste løsningen var en generell straffeskjerpingsregel som dobler strafferammene for organisert kriminalitet, og at det i tillegg bør eksistere en øvre grense for hvor mange år strafferammen kan utvides. Denne ble satt til 5 år (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Det ble også gjort forandringer i forhold til det opprinnelige lovforslaget når det gjelder utformingen av ordlyden i paragrafen. Departementet var enig med de høringsinstansene som bemerket at det opprinnelige forslaget var for vidtrekkende når det rettet seg mot handlinger som utøves som ledd i organisert kriminalitet. ”Straffeskjerpingsregelen foreslås i stedet avgrenset til straffbare handlinger som er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:52). Dette innebærer en innsnevring for paragrafens virkeområde. Godt planlagte enkeltoperasjoner som ikke skjer innenfor rammen av en organisert kriminell gruppe, faller etter den nye ordlyden utenfor. Det ble ikke foreslått noen unntak når det gjelder personer med perifer tilknytning til organisert kriminalitet. Alle personer som har deltatt i en forbrytelse som har skjedd som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe vil i teorien rammes av bestemmelsen, men departementet var enige i at det ofte ikke vil være naturlig å skjerpe straffen for de mer perifere medlemmene (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Den nye bestemmelsen vil gi adgang, men ingen plikt til å skjerpe straffen. I tråd med det som er vanlig straffeutmålingspraksis skal straffen fastsettes individuelt for den enkelte deltager. ”Deltagerens rolle i den organiserte kriminelle gruppen vil imidlertid være av stor betydning ved utmålingen” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:52). De økte strafferammene fører som nevnt ovenfor til en mulig utvidet bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder, og dette ses av departementet som et hensiktsmessig virkemiddel i kampen mot organisert kriminalitet. Noe som også flere av høringsinstansene påpekte. Departementet konkluderte altså med at den beste løsningen var en innføring av en generell straffeskjerpingsregel. Den nye paragrafen i straffeloven, § 60a lyder som følger:

Dersom en straffbar handling er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, forhøyes maksimumsstraffen i straffebudet til det dobbelte, likevel ikke mer enn 5 års fengsel.

Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har til et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger.

Forhøyelsen av maksimumsstraffen etter bestemmelsen her får anvendelse i forhold til lovbestemmelser som tillegger strafferammen rettslig virkning, hvis ikke annet er bestemt.

Det understrekes altså av departementet at den generelle straffeskjerpingsregelen gir mulighet, men ingen plikt, til å øke straffen på handlinger som er utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. ”Hvorvidt straffen skal skjerpes, vil særlig bero på hvilken rolle den siktede har hatt i den organiserte kriminelle gruppen. Et hovedformål er å straffe bakmennene i organisert kriminalitet og andre sentrale aktører strengt” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:93). Videre sies det at retten ethvert tilfelle må fastsette en straff som er rimelig og rettferdig. Og det bemerkes at det med formuleringen ”ledd” i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, ikke menes at gjerningspersonen må ha begått mer enn én straffbar handling (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

”Ved å knytte straffeskjerpingsregelen til straffbare handlinger som er utøvet som ledd ”i virksomheten til en organisert kriminell gruppe,” har departementet ment å snevre noe inn på virkeområdet for straffeskjerpelsesregelen sammenliknet med forslaget i høringsnotatet (...)” (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Godt planlagte enkeltoperasjoner som ikke skjer innenfor rammen av en organisert kriminell gruppe, faller dermed utenfor bestemmelsens virkeområde (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Dette vil si at selv om en person som foretar en straffbar handling har tilknytning til en organisert kriminell gruppe, vil ikke bestemmelsen kunne benyttes dersom handlingen ikke har en direkte tilknytning til organisasjonens virksomhet. Det er heller ikke noe vilkår at personen er aktiv deltager i gruppen, dermed kan også personer med sporadisk kontakt straffes etter bestemmelsen, dersom de deltar i straffbare handlinger i regi av gruppen (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Dersom strafferammen skal kunne forhøyes etter § 60a, må skylden også dekke den straffskjerpene omstendigheten at handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. ”Gjerningspersonens tilknytning til den organiserte kriminelle gruppen vil dessuten være av betydning ved vurdering av hvorvidt straffen skal skjerpes og hvor mye den eventuelt skal skjerpes” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:93).

3. 4 Oppsummering

Som gjennomgangen ovenfor viste, har diskusjonene rundt organisert kriminalitet foregått i flere år og den har lenge blitt snakket om som et stort problem. De virkelige store endringene

kom etter at Norge underskrev Palermo-konvensjonen, og arbeidet med § 60a ble igangsatt. Noen holdninger i forhold til problematikken rundt organisert kriminalitet har vært tilstedet i mange år, mens man i forhold til andre problemstillinger har skiftet standpunkt underveis. At organisert kriminalitet er blitt sett på som en alvorlig trussel mot samfunnet er noe som har blitt påpekt gjentatte ganger. I NOUen fra 2002, *Ny straffelov*, sies det at den organiserte kriminaliteten generelt sett representerer en større trussel som samfunnet enn lovbrudd utført av enkeltpersoner, og at det er behov for å møte denne typen kriminalitet med nødvendige mottiltak (NOU 2002:4).

I trusselvurderingen fra 2003 sier Politidirektoratet at de antar at den organiserte grenseoverskridende kriminaliteten vil øke i tiden fremover. De påpeker at den tradisjonelle kriminaliteten vil dominere også i fremtiden, men at det er viktig å advare mot utviklingen fordi mange former for organisert kriminalitet vil ha alvorlige konsekvenser for samfunnet, bedrifter og enkeltindivider (Politidirektoratet 2003). De samme poengene gjentas også i forarbeidene til § 60a. At den organiserte kriminaliteten øker så kraftig i så mange deler av verden blir sett på som en skremmende utvikling, særlig fordi denne typen kriminalitet blir ansett som vanskeligere å bekjempe (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Og den betegnes igjen som et alvorlig samfunnsproblem som må slå svært hardt ned på (Ot.prop.nr.62 2002-2003). En forandring har derimot skjedd i forhold til det offentliges holdning til hvor vidt dette er et element som skal reguleres i loven. I NOUen fra 1997 (15) mener Metodeutvalget utnevnt av Justis- og politidepartementet at begrepet organisert kriminalitet ikke egner seg i en rettslig sammenheng, mens det i 2002 var bred enighet om at det var behov for en lovendring for å slå ned på den organiserte kriminaliteten.

Det er med andre ord en enighet blant mange av partene at den organiserte kriminaliteten er en svært samfunnsskadelig og alvorlig trussel. Dette understrekes ytterligere dersom man ser nærmere på hvilke ord, begreper og beskrivelser som benyttes for å omtale den organiserte kriminaliteten. Gjentatte ganger snakkes det om grupperinger med fast struktur og en hard indre justis som er preget av vold og trusler (NOU 1997:15, Ot.prop.nr.62 2002-2003). Hvis man benytter en mer vid beskrivelse kan organisert kriminalitet ses som lovbrudd begått av flere personer i vinnings hensikt med en viss plan og organisering som strekker seg over tid (Politidirektoratet 2002). Det kritiseres flere steder det faktum at dette er et uklart begrep som benyttes ulikt i mange forskjellige sammenhenger. Det kan brukes både i forbindelse med bestemte former for kriminelle handlinger og i forhold til ulike grupperinger av kriminelle

(Politidirektoratet 2002). I Politidirektoratets (2002) rapport om organisert kriminalitet gis det er varsku i forhold til dette definisjonsspørsmålet. Der påpekes det at organisert kriminalitet defineres som alvorlig kriminalitet ofte uten at det kreves noen form for dokumentasjon av disse skadene. Det foreslås at en kanskje heller burde snakke om kriminelle nettverk fremfor kriminelle organisasjoner, fordi begrepet ”organisasjon” gir assosiasjoner til bedriftsliknende organisasjoner. Forskning viser derimot at det oftere er snakk om fleksible nettverk med en mer amatørmessig natur (Politidirektoratets 2002). Også i den nasjonale trusselvurderingen understreker Politidirektoratet (2003) at de syns det er uheldig at det ikke eksisterer noen enhetlig definisjon av organisert kriminalitet i Norge. Noe de mener kan medføre at særdeles forskjellige typer handlinger, eller grupper kriminelle omtales som organisert kriminalitet (Politidirektoratets 2003).

I Palermo-konvensjonen defineres ikke begrepet organisert kriminalitet, men det er snakk om handlinger begått i tilknytning til en organisert kriminell gruppe. Dette begrepet brukes også i straffelovens § 60a. Med en organisert kriminell gruppe menes det i Palermo-konvensjonen en gruppe på tre eller flere personer som eksisterer i en viss tid. Disse må opptre sammen med mål å begå en eller flere alvorlige forbrytelser (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Med alvorlig forbrytelse menes lovbrudd som kan medføre frihetsberøvelse i mist fire år, og med en strukturert gruppe menes en gruppe som ikke er tilfeldig opprettet umiddelbart for å begå et lovbrudd. Men den trenger heller ikke å ha formelt definerte roller for medlemmene, kontinuitet i medlemskapet eller en utvidet struktur (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Som beskrevet ovenfor ble det vedtatt en generell straffeskjerpingsregel, § 60a som en følge av at Norge hadde underskrevet Palermo-konvensjonen. Jeg skal til slutt oppsummere noen av spesifiseringene som trekkes frem i forarbeidene. Paragrafen innebærer altså at dersom en straffbar handling utøves som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, kan maksimumsstraffen i straffebudet forhøyes til det dobbelte, men maks 5 år (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Med en organisert kriminell gruppe menes det en organisert gruppe på tre eller flere personer som har til et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i tre år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger (Straffeloven § 60a). Departementet har valgt denne løsningen fordi de anså den som den beste for å kunne skjerpe straffen i alle de tilfeller der den kriminelle handlingen er begått i tilknytning til organisert kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2002). Det ble ikke gitt noen nærmere spesifiseringer i forhold til hvilke handlinger paragrafen skulle omfatte, og det ble

uttalt at det var opp til rettspraksis og trekke opp de nøyaktige grensene (Ot.prop.nr.62 2002-2002). En ting som påpekes er at det ikke er nok at den aktuelle handlingen utøves av en deltager i en organisert kriminell gruppe. Paragrafen gjelder ikke dersom handlingen åpenbart ikke har noen direkte tilknytning til organisasjonens virksomhet (Ot.prop.nr.62 2002-2002). Man legger også vekt på at det ikke er noe krav at personen skal delta aktivt i gruppen, også medlemmer med sporadisk kontakt kan rammes. Det er ikke bare de såkalte bakmennene som skal rammes, men også mer perifere medlemmer (Ot.prop.nr.62 2002-2002). Den aktuelle handlingen må utøves som ledd i virksomheten til den organiserte kriminelle gruppen. Godt planlagte enkeltoperasjoner som ikke skjer innenfor rammen av den kriminelle gruppen faller utenfor (Ot.prop.nr.62 2002-2002).

En konsekvens av de økte strafferammene som paragrafen medfører, er at det vil bli utvidet mulighet til å benytte seg av ekstraordinære etterforskningsmetoder i de aktuelle sakene. Dette er i følge departementet nødvendig, fordi denne typen miljøer ofte er lukkede og vanskelige å trenge inn i (Ot.prop.nr.62 2002-2002). En av høringsinstansene, Oslo statsadvokatembeter, er kritiske til denne følgen. De ser ikke behovet for å utvide adgangen til å benytte seg av ekstraordinære etterforskningsmetoder, og er meget kritiske til å dette skjer som en "sidevirkning" av en paragraf som ser ut til å ha andre formål. De stiller spørsmål om det er de utvidede etterforskningsmetodene som reelt sett er et av hovedformålene for lovforslaget (Ot.prop.nr.62 2002-2002). Til tross for noe kritikk, fastholder departementet at denne konsekvensen av paragrafen både er hensiktsmessig og forsvarlig. De understreker at dette ikke er en hovedbegrunnelse for den generelle straffeskjerpingsregelen, og at det avgjørende argumentet er ønsket om å skjerpe straffen i denne typen saker (Ot.prop.nr.62 2002-2002).

Den generelle straffeskjerpingsregelen gir altså domstolen en mulighet, men ingen plikt til å straffe. Man kan skjerpe straffen i de sakene man måtte se det nødvendig (Ot.prop.nr.62 2002-2002). Men formuleringen "ledd" i virksomheten til en organisert kriminell gruppe menes det ikke at gjerningspersonen må ha begått mer enn en kriminell handling (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Det sies også at hvor vidt straffen skal skjerpes, særlig vil bero på hvilken rolle den siktede har hatt i den organiserte kriminelle gruppen. Mer perifere medlemmer kan som nevnt tidligere også bli rammet, men det ses som viktig å straffe eventuelle bakmenn og sentrale aktører strengt (Ot.prop.nr.62 2002-2002).

Kapittel 4 Bruken av § 60a

I forrige kapittel har jeg sett på hvordan problematikken rundt organisert kriminalitet som fenomen og begrep er blitt tatt opp i offentlige arbeider og rapporter i forkant av lovendringen. Videre har jeg gjennomgått forarbeidene til § 60a og undersøkt nærmere hva disse vektlegger. Ser en alt materiale under ett er det noen likheter mellom ord og begreper som benyttes for å beskrive organisert kriminalitet og bruken av § 60a. Det snakkes stadig om *organiserte grupper* som har en *hierarkisk oppbygning*, der det brukes *vold* og *trusler*. I følge lovteksten er § 60a er ment å brukes i de tilfellene der den kriminelle handlingen er utøvd som *ledd i virksomheten* til en *organisert kriminell gruppe*, og i forarbeidene står det at den er ment å ramme så vel bakmenn som mer perifere medlemmer.

Formålet med dette kapittelet er å undersøke hvordan § 60a anvendes i praksis. I hvilke saker blir den benyttet? Hvordan har argumentasjonen rundt bruken av § 60a vært i de konkrete sakene? Hvilke argumenter er blitt trukket frem som de mest sentrale? Først skal jeg se nærmere på, samt gjengi, fem saker der § 60a er blitt benyttet. Disse er ikke ment å gi noe representativt bilde på hvilke sakstyper som er vanligst ved bruk av § 60a, men er kun tilfeldig utvalgte eksempler. Deretter skal jeg gå inn på hva mine informanter mener om bruken av paragrafen, og hvilke erfaringer de har gjort seg i saker de har vært med på der § 60a har vært under diskusjon.

4.1 Dommer etter § 60a

Sak nummer 1: Narkotika og våpen i en organisert kriminell gruppe

Den første saken jeg skal presentere har våpen og narkotika som hovedstikkord. I tingretten sto flere personer tiltalt for blant annet forsøk på innførsel, innførsel, overdragelse og oppbevaring av store mengder narkotiske stoffer som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Og i tillegg til forsøk på å innføre skytevåpen, våpendeler eller ammunisjon som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Under vurderingen av om de tiltalte var del av en organisert kriminell gruppe sa retten blant annet følgende: For at straffelovens § 60a skal kunne anvendes kreves det at en rekke betingelser er oppfylt. Særlig gjelder dette antallet personer, hvordan organiseringen av disse er, og at det å begå straffbare handlinger av en viss alvorlighetsgrad er et hovedformål for gruppen. Gruppen skal også ha eksistert over en viss tid. Samarbeidet mellom de tiltalte pågikk i denne saken fra desember 2004 til pågripelsene fant sted i slutten av mai 2005. Etter rettens syn vil dette si at den kriminelle aktiviteten har pågått i tilstrekkelig lang tid. De tiltalte har ved flere anledninger i saken snakket om et ”firma”. Og retten fant ikke noe annet formål med dette firmaet, enn nettopp kriminelle handlinger. Retten sier i tillegg at kravet til organisering oppfylles ved at det var en arbeidsfordeling mellom de tiltalte. En hadde mest kontakt med leverandør og kurér, mens rollen til en av de andre var mer som ”hjelpesutt”. Systematisk bruk av leiebiler innleid i falsk navn, styrker også inntrykket av en organisert virksomhet. Av de fire som sto tiltalt i tingretten ble tre dømt etter straffelovens § 60a. Tiltalte A ble dømt til en straff av fengsel i 14 år, tiltalte B til en straff av fengsel i 12 år og tiltalte C til en straff av fengsel i 5 år.

De tre tiltalte anket alle til lagmannsretten. Tiltalen i lagmannsretten var i stor grad lik som i tingretten, bortsett fra at Cs rolle var endret slik at han ikke lenger sto tiltalt etter § 60a. Som nevnt ovenfor dreide det seg i hovedsak om innførsel og forsøk på innførsel av narkotiske stoffer, og om innførsel av våpen og ammunisjon, og alt dette ble sett som i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Lagmannsretten la til grunn at tiltalte A og B, med C som medhjelper, fra tidlig i 2004 dannet en organisert gruppe med innførsel av narkotika og våpen som hovedformål. Lagmannsretten trakk også inn at gruppen ble ansett og hatt tilknytning til et internasjonalt kriminelt nettverk. C hadde rolle som hjelpesutt og utførte enkelte handlinger for gruppen, men uten at han hadde nødvendig kunnskap om den organisasjonen han inngikk i. Derfor ble han heller ikke tiltalt etter § 60a.

Det var A som tok initiativ til dannelsen av gruppen og som hadde det største kontaktnettet i utenlandske kriminelle miljøer. Det legges også til grunn at formålet med hans opphold i Norge nettopp var å organisere kriminell virksomhet her. B hadde et betydelig kontaktnett i Norge, og selv om det var A som var initiativtaker og pådriver for virksomheten, var også B en sentral aktør med viktige funksjoner innad og utad mot andre deler av det omfattende nettverket. I tillegg til å være tiltalt for grove narkotikaforbrytelser, sto A og B som nevnt også tiltalt for grov overtredelse av våpenloven. Alle disse punktene ble ansett å ha blitt utført

som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Lagmannsretten påpekte at våpensmuglingen inngikk i en systematisk og meget alvorlig kriminell virksomhet, og veide dermed tungt ved straffeutmålingen. Etter en samlet overveielse av alle forhold, herunder tiltalte A og Bs roller og betydning i den kriminelle gruppen som ble dannet, kom lagmannsretten frem til at begge måtte idømmes lange fengselsstraffer. Etter lagmannsrettens vurdering ble domsslutningen slik: tiltalte A ble dømt til en straff av fengsel i 14 år, og tiltalte B ble dømt til en straff av fengsel i 12 år. C ble som nevnt ovenfor ikke dømt etter § 60a, og dommen hans ble redusert til fengsel i 3 år.

Sak nummer 2: Hallikvirksomhet i en organisert kriminell gruppe

Tre personer, A, B og C sto i denne saken tiltalt i tingretten for som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, ha utnyttet eller fremmet andres prostitusjon. Bakgrunnen for tiltalen var at de tiltalte over en periode på ca to år, organiserte inntil 60 ungarske kvinners prostitusjon på fire adresser i en større by i Norge. Ved planleggingen og gjennomføringen fremsto de som en organisert kriminell gruppe. I tingretten ble tiltalte A dømt til en straff av fengsel i fire år og seks måneder, tiltalte B til en straff av fengsel i to år, og tiltalte C til en straff av fengsel i ett år. Alle tre anket, men når saken kom opp i lagmannsretten var bare A til stede, B hadde trukket anken og C møtte ikke i retten og hans anke ble dermed avvist.

Tingretten la som nevnt ovenfor til grunn for dommen at minst 60 kvinner hadde drevet prostitusjon fra minst fire leiligheter i en stor by i Norge. De fleste kvinnene kom fra Ungarn og forlot Norge igjen etter en kortere periode. A og hans medskyldige tilrettela for drift av prostitusjonsvirksomhet i stort omfang. A transporterte kvinner til Norge ved å bistå med tolkning, ta imot deres ønsker om tid for å arbeide som prostituerte i Norge, avtale arbeidsperiode med den enkelte, sette opp turnuslister, etablere leiligheter kvinnene kunne arbeide ut ifra, annonsere og sørge for nødvendig utstyr. Kvinnene måtte gi fra seg 50 % av inntektene, senere ble dette økt til 60 %. Kvinnen reiste imidlertid frivillig til Norge, og oppholdt seg her og prostituerte seg frivillig.

Tingretten fant det også bevist at A utførte sin virksomhet som deltager i en kriminell gruppe. Når det gjelder straffeutmålingen viste lagmannsretten til at A hadde en helt sentral rolle i den kriminelle organisasjonen som sto bak prostitusjonen. A var initiativtaker, pådriver og hovedperson når det gjaldt planlegging, organisering og styring av virksomheten. Han ble

betegnet som bakmann for organisasjonen, og oppholdt seg for det meste i Tyskland. A ga ordre til en person i Norge som opptrådte som en ”daglig leder.” Han styrte virksomheten fra utlandet og lot andre stå frem ved for eksempel å underskrive leiekontrakten for de leilighetene som ble benyttet. Selv om det ikke er funnet bevis for at kvinnene som arbeidet på bordellene ble tvunget til å prostituere seg, eksisterte det allikevel en sterk indre justis i organisasjonen. Det fremgår av telefonsamtaler mellom A og den ”daglige lederen” for driften i Norge.

Lagmannsretten påpekte at det var endelig avgjort ved tingrettens dom at hallikvirksomheten skjedde som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Under forhandlingene i lagmannsretten ble det diskutert i hvilken grad den kriminelle gruppen var internasjonal. A styrte bordellene i Norge fra Tyskland, og organisasjonen hadde også tilknytning til minst ett ungarsk ”modellbyrå” som rekrutterte kvinner til prostitusjon i Norge. Lagmannsretten la, som tingretten, til grunn at A også var involvert i bordellvirksomhet i Milano, og viste til at A ble pågrepet i Italia i 2001 og mistenkt for delaktighet i prostitusjonsvirksomhet. På grunnlag av As rolle i den kriminelle gruppen, og det at han var bakmann, fant lagmannsretten at det var riktig av tingretten å skjerpe straffen for A under henvisning til § 60a. Lagmannsretten kunne heller ikke se at det forelå noen formildende omstendigheter i saken. Domsslutningen i lagmannsretten ble som følgende; A ble dømt til en straff av fengsel i 4 år.

Sak nummer 3: Skimming av minibanker i organisert kriminell gruppe

I denne saken sto to menn fra Makedonia tiltalt for skimming av norske minibanker, og medvirkning til etterfølgende uberettigete uttak. Tiltalen i tingretten gikk på at de uberettiget hadde skaffet seg adgang til data eller programutrustning som var lagret eller overført ved elektroniske eller andre tekniske midler, dette for å skaffe uberettiget vinning. I tillegg gjaldt tiltalen å ha borttatt en gjenstand som helt eller delvis tilhørte en annen, dette også for å oppnå uberettiget vinning. De aktuelle forholdene ble oppdaget av en sivilt ansatt politietterforsker i Kripos som la merke til at det var montert skimmingsutstyr på en minibank. Ved hjelp fra ansatte på en bar i nærheten av minibanken, ble det identifisert en gruppe med 6-7 personer av utenlands opprinnelse som hadde holdt øye med minibanken. Politiet foretokk spaning, og to personer ble pågrepet. På hotellrommene deres ble det blant annet funnet blanke kort og en rekke kontanter. Politiet oppdaget at det på det samme hotellet som de to pågrepne bodde, hadde sjekket inn fire andre personer på samme dag og samme tidspunkt. Disse personene

hadde sjekket ut av hotellet samtidig som politiet ankom, men fotografier fra overvåkningskameraer knyttet også disse fire til gruppen personer som oppholdt seg på baren ved den aktuelle minibanken. Retten var i denne saken ikke i tvil om at de to tiltalte var del av en gruppe på minst seks personer som var i Norge og for å kopiere bankkort ved bruk av elektronisk utstyr. Hensikten med kopieringen var å bruke kortene til urettmessig uttak. Aktor la ned påstand om fengsel i to år og seks måneder. Det ble påpekt at svindelen og tyveriene var organisert på en slik måte at § 60a kom til anvendelse. Dommen ble slik aktor la ned påstand om, og begge de to tiltalte ble dømt til fengsel i to år og seks måneder. Begge anket tingrettens dom.

I lagmannsretten ble det gitt flere detaljer angående hendelsesforløpet. I perioder ble det altså montert skimmingsutstyr på to minibanker. Utstyret besto av en enhet for avlesning av data på kortets magnetstripe, og en for registrering og lagring av PIN – koder. Disse opplysningene har senere blitt benyttet til uttak, ved hjelp av kopikort, i flere banker i utlandet. På tidspunktet noen av uttakene ble foretatt, satt de to tiltalte i varetekt i Norge. Dette ble senere brukt som bevis på gruppens organisering. Den ene minibanken var kontinuerlig overvåket, og videofilm viste de to tiltalte foran minibanken da skimmingsutstyret ble montert og da det ble fjernet. Den andre minibanken lå som nevnt nær en bar, og to ansatte på denne baren forklarte at de hadde sett en gruppe personer oppholde seg ofte ved den aktuelle minibanken, og ved et bor på barens uteservering med god utsikt til minibanken. Ut fra overvåkningsbilder ble det også foretatt identifikasjon av to andre personer. De tiltalte har erkjent at disse to også inngikk i en gruppe på fire personer som bodde på det samme hotellet som de to tiltalte. Selv om de tiltalte i lagmannsretten altså medgikk dette, hevdet de fremdeles at de hadde truffet disse personene tilfeldig etter de ankom Norge.

Lagmannsretten var enig med lagmannsretten om at § 60 a kommer til anvendelse. Skimmingen ble sett gjennomført av en gruppe på minst seks personer. Lagmannsretten fant det bevist utover enhver rimelig tvil at de to tiltalte før de kom til Norge, hadde planlagt å møte de fire andre for å gjennomføre skimmingen. Tiltaltes forklaring om at de møttes tilfeldig i Norge, fremsto ikke som troverdig. Det ble lagt vekt på at det var snakk om en virksomhet som krevde at de involverte både hadde innsikt og spesialtilpasset utstyr, og at de seks opptrådte sammen og snakket på et felles språk som ikke var engelsk. Under gjennomføringen av skimmingen var det en arbeidsfordeling mellom de forskjellige personene. Noen sto for demontering og montering av utstyret, mens andre holdt minibankene

under oppsikt. De hadde videre også en arbeidsfordeling når det gjaldt bearbeiding og lagring av informasjon. Lagmannsretten fant det bevist at de tiltalte hadde bedrevet skimming av minibaker både før og etter skimmingen som fant sted i Norge. Det at det ble utført uttak som benyttet seg av kortinformasjonen innhentet i Norge, men de tiltalte satt under avhør, ga et klart inntrykk av profesjonell og organisert virksomhet. Lagmannsretten mente at det var på det rene at virksomheten hadde internasjonale forgreininger. Det ble ansett som bevist at skimmingen ble foretatt som ledd i virksomheten til en organisert gruppe som hadde til hovedformål å begå straffbare handlinger. Dermed kom straffeloven § 60a til anvendelse. Retten påpekte at det dreide seg om en godt planlagt og systematisk gjennomført virksomhet i organisert form. Lagmannsretten fant det slik som tingretten, at begge de tiltalte skulle dømmes til en straff av fengsel i 2 år og 6 måneder.

Sak nummer 4: Menneskehandel, prostitusjon og organisert kriminalitet

I denne saken sto to menn, en estlender og en nordmann i tingretten tiltalt for blant annet menneskehandel. Tiltalen var at de som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe hadde utnyttet jenter til prostitusjon, en av disse mindreårig, og for å ha fremmet jentenes prostitusjon ved å utnytte deres sårbare situasjon. Grunnlaget for tiltalen var blant annet at A og B hadde fraktet flere jenter fra Estland til Norge som måtte bo og prostituere seg fra Bs leilighet. Domsslutningen i tingretten ble slik: tiltalte A ble dømt til en straff av fengsel i to år, og tiltalte B ble dømt til fengsel i ett år og tre måneder. Både påtalemyndigheten og tiltalte B anket dommen til lagmannsretten.

I lagmannsretten ble noe forandret fra tiltalebeslutningen i tingretten, men hovedmomentene var de samme. Tiltalepunktene gikk ut på å ved misbruk av en sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd å ha utnyttet en person til prostitusjon eller andre seksuelle formål eller medvirket til denne. Og i et av tilfellene var det altså snakk om en mindreårig jente. Handlingene ga betydelig utbytte og ble utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Grunnlaget var som nevnt ovenfor at de tiltalte hadde fraktet jenter fra Estland til Norge og tvunget disse til å bo og prostituere seg. De tiltalte hadde lagt ut eller sørget for å få lagt ut annonser med bilder av jentene på Internett. Jentene måtte gi fra seg pengene de tjente på slaget av de seksuelle tjenestene mens de var i Norge til A og/eller B, for så å motta en tredjedel ved ankomst i Estland. Samlet ga dette store økonomiske inntekter for de to tiltalte.

Lagmannsretten avgjorde at tiltalte A domfelles for grov menneskehandel ved å ha utnyttet en person under 18 år til prostitusjon og i tillegg fem tilfeller av grov menneskehandel for ved misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd å ha utnyttet fem jenter til prostitusjon. B ble domfelt for simpel og grov menneskehandel for ved misbruk av en sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd å ha utnyttet fire jenter til prostitusjon. Alle handlingene ble sett utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Retten la følgende til grunn for straffeutmålingen. A ble født i Estland og kom til Norge i 2003. B er norsk og født og oppvokst i Norge. I juli 2003 leide A en leilighet og på denne tid ble det opprettet en organisert prostitusjonsvirksomhet med base i leiligheten. Formålet var å få yngre kvinner til å dra fra Estland til Norge for å prostituere seg. B kom inn i virksomhetene ved at han sommeren 2003 gjennom andre personer kom i kontakt med A. Gjennom denne kontakten kom det fram at B hadde en leilighet som egnet seg til å drive prostitusjon fra. Etter at jentene ankom Norge ble de kjørt til fotografering, og deretter til Bs leilighet der de måtte bo og prostituere seg. Kunder som ringte ble gitt inntrykk av at de kom i direkte kontakt med den prostituerte, men i virkeligheten kom de til en kvinnelig telefonoperatør i leiligheten. En sentral oppgave for operatøren var å sjekke telefonnumrene opp mot kunderegistre, og hvis telefonoperatøren kom til at kunden kunne godtas, fikk den aktuelle jenta beskjed om å gjøre seg klar. Etter den seksuelle tjenesten var utført måtte den prostituerte melde fra til telefonoperatøren det beløpet hun hadde mottatt. Beløpene ble ført inn i et detaljert regnskap som var grunnlaget for utregningen av hvilket beløp den prostituerte skulle få utbetalt etter endt periode i Norge. Alt dette viste en god organisering.

Det ble også lagt vekt på at de tiltalte hadde utnyttet jentenes sårbare situasjon. Jentene kom fra det samme området i Estland, og levde under til dels svært vanskelige økonomiske, sosiale og familiære forhold. Det var ingenting som tydet på at de fornærmede hadde prostituert seg tidligere. I Norge levde jentene under til dels svært uverdige forhold. De måtte ta imot kunder til alle døgnets tider, og bevegelsesfriheten var meget begrenset. Retten så det også bevist at As og Bs handlinger ble utført som en del av en organisert kriminell gruppe. Lagmannsretten la vekt på at A hadde en mer sentral rolle i organisasjonen enn B. A oppholdt seg stort sett i Norge som en slags daglig leder av virksomheten, og var en meget sentral person i organisasjonen som han var med på å starte opp og drive. Han tok imot jentene, fotograferte dem, sørget for annonsering og førte kunderegister. Det var stort sett A som hentet omsetningen hos de fornærmede og førte regnskap over den enkelte prostituertes inntekter og

utgifter. Bs bidrag til virksomheten var allikevel betydelig selv om det var av en annen type enn As. Han innredet sin leilighet slik at prostitusjonen kunne finne sted, og han var også delaktig i annonseringen fordi han var det eneste som snakket norsk. Verken A eller B hadde annen nevneverdig beskjeftigelse enn å drive den omtalte virksomheten. Retten så det som bevist at As og Bs handlinger ble utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Retten mente at A og B begge hadde så sentrale roller i organisasjonen at det var grunn til å ta hensyn til dette i straffeutmålingen. Domsslutningen ble som følger: A ble dømt til en straff av fengsel i 5 år og B ble dømt til en straff av fengsel i 3 år.

Sak nummer 5: Store mengder narkotika i en organisert kriminell gruppe

I denne saken sto blant annet to menn, far og sønn, tiltalt i tingretten for omfattende innførsel og omsetning av narkotika som tilknytning til et polsk kriminelt miljø. Tiltalen i tingretten omfattet blant annet: å ha innført eller forsøkt å innføre store mengder narkotika og overtredelsen er av et meget betydelig kvantum, å ha ervervet etter forsøkt å erverve et betydelig kvantum narkotika eller å ha medvirket til dette, å ha overdratt eller forsøkt å overdra et betydelig kvantum narkotiske stoffer, og å ulovlig ha solgt etter oppbevart store mengder narkotika og forsøkt å selge store mengder narkotika. Alt dette ble sett utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Grunnlaget var at de tre tiltalte hadde innført og forsøkt å innføre flere typer narkotiske stoffer til landet. Stoffet ble blant annet skjult i bilbatterier og i innsiden av flere personbiler. Det hadde også foregått en rekke slag av de narkotiske stoffene. I tingretten ble to av de tiltalte dømt for overtredelse av § 60a. Tiltalte A ble dømt til en straff av fengsel i 16 år, og tiltalte B ble dømt til en straff av fengsel i 5 år, begge anket.

Tiltalen i lagmannsretten var lik som i tingretten, og de tiltalte ble sett skyldige i alle de samme punktene. Til grunn for straffeutmålingen la lagmannsretten følgende. A ble født i Nord – Irak, men utvandret til Polen. I 1988 flyttet familien til Norge, og etter at familien flyttet opprettholdt de mye kontakt med familie i Polen og andre polakker. Polske myndigheter avdekket en kriminell organisasjon med mange medlemmer, og denne organisasjonen hadde blant annet drevet utførsel av amfetamin til Norge og Sverige. Tiltalte A hadde erkjent og hatt mye kontakt med en person som ble antatt å være en sentral aktør i innførselen av narkotika til Norge de siste årene. Forsendelsen det ble ført bevis for i denne saken, var det tiltalte A som var mottaker av. A hadde en fast gruppe medhjelpere ved

innførslene og det videre salget av amfetaminet, herunder sønnen tiltalte B, nevøen og en venn av nevøen. Transporten av det narkotiske stoffet til Norge ble utført av en kurér, og det var A som i de fleste tilfellene tok imot stoffet. A ble sett skyldig i fullbyrdning av innførsel og forsøk på innførsel, mens B ble sett skyldig i medvirkning til innførsel. Innførslene og forsøkene på innførsel gjaldt et meget betydelig kvantum narkotika. Retten mente at innførslene hadde skjedd som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, og viste til opplysningene om den polske kriminelle organisasjonen, og A og hans medhjelpere.⁸

Straffeutmålingen i saken ble følgende: Narkotikaforbrytelsene ble sett på som de mest alvorlige ved fastsettingen av straffen for tiltalte A. A ble av retten sett skyldig i befatning med store mengder narkotika, og han ble antatt å være leder av virksomheten. Det ble sett skjerpene for straffen at virksomheten var godt organisert og at den hadde inngått som et ledd i narkotikatrafikk som var ledet av et utenlandsk kriminelt miljø. Straffelovens § 60a kom til anvendelse både for innførselen, deler av oppbevaringen og deler av salget av narkotikaen. Straffen for tiltalte A ble satt til fengsel i 16 år. Tiltalte B ble han sett skyldig i blant annet medvirkning til innførsel, salg av narkotika og oppbevaring. Han ble også sett som sentral i et salg som foregikk mens A var i utlandet. Også for tiltalte B kom § 60a til anvendelse. B ble ansett å ha en svært sentral rolle i farens virksomhet, blant annet ivaretok han familieøkonomien, og deler av økonomien knyttet til salg av narkotika under farnes opphold i utlandet. Retten så det på en annen side som formildende at B har stått i et sterkt avhengighetsforhold til sin far, og at han på grunn av dette hadde hatt vanskeligheter med å avstå fra virksomheten. Straffen for tiltalte B ble satt til fengsel i 5 år.

4. 2 Informantenes erfaringer fra bruk av § 60a

4. 2. 1 Sakstyper

Disse sakene fra Lovdata er som man kan se ganske forskjellige. Men de ser ut til å være nokså representative for informantenes erfaringer. Også mine informanter hadde deltatt i liknende saker som de jeg har presentert ovenfor. Hvor mange § 60a saker hver av informantene hadde vært med på var varierende, det samme gjaldt hva slags type saker. Halvparten av informantene hadde lite erfaring med bruk av paragrafen, og flere av disse

⁸ Sentralt i saken var også en rekke økonomiske lovbrudd, men disse velger jeg å utelate da de i følge tiltalen ikke ble sett utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

hadde deltatt i kun en sak. Den andre halvparten hadde noe mer erfaring med § 60a, men heller ikke alle disse hadde bred erfaring med paragrafen. Uansett hvor mye erfaring de hadde, var det mange som mente de så en stadig økende bruk av paragrafen. En av informantene (Forsvarsadvokat 3) sa han har et: "(...) inntrykk av at påtalemyndighetene bruker bestemmelsen hyppigere, i hvert fall i disse mindre alvorlige sakene."

Ut fra mitt materiale kan det se ut som det er varierende hva slags type saker § 60a blir benyttet i. Fem informanter hadde vært med på narkotikasaker av varierende størrelse der § 60a var involvert og en hadde vært med på en sak som omhandlet tyveri fra spilleautomater på et kjøpesenter. En annen informant hadde erfaring fra en sak som omhandlet skimming av minibanker og påfølgende svindel av kortene og en hadde også vært med på en sak som omhandlet tyveriraid på Østlandet utført av en gruppe. Fire av informantene hadde erfaring fra bruk av § 60a i menneskehandel eller trafficking saker, et saksområde som flere trakk frem som sentralt i forhold til bruk av paragrafen. Lagdommer 2 mente at det var i slike saker § 60a kan bli sentralt for straffutmålingen. Statsadvokat 1 forklarer på denne måten hvorfor han mener at § 60a passer godt i denne typen saker: " Du kan jo se på hvert enkelt salg som en straffbar handling. Den er virksomhet over tid. Det var ikke noe problem å bruke 60a, 60a passer perfekt på saker som dreier seg om menneskehandel og som strekker seg ut over en sak."

Flere av informantene hadde erfaring med § 60a fra saker som omhandlet narkotikaforbrytelser, og noen mente også at det var i denne typen saker det er vanligst å benytte seg av paragrafen. Statsadvokat 2 sier følgende om en sak han hadde vært med på: "Denne saken var viktig fordi det var en del som hevdet at 60a ikke får noen innvirkning i narkotikasaker, og det er feil." Statsadvokat 2 mener at saken viste at § 60a kan innebære en straffeskjerpelse også i narkotikasaker. Den eventuelle straffeskjerpelsen vil i følge han være rettet mot hovedmenn og sentrale aktører. Og han sier videre at det i tidligere praksis ikke er blitt vektlagt i tilstrekkelig grad om kriminelle handlinger er utført som var ledd i organisert kriminalitet. Et poeng som trekkes frem av flere av informantene er at § 60a også kan ha innvirkning på hva det fokuseres på i narkotikasaker. Statsadvokat 2 sier: "Jeg mener jo at 60a endrer den balansen ved at man skal legge mer vekt på rolle, mer vekt på type organisasjon enn man hittil har gjort, (...) og da mindre vekt på kvantum og type stoff."

Noen av informantene var altså positive til bruk av § 60a i narkotikasaker, med blant annet straffeskjerpning som begrunnelse. Andre var derimot mer negative, og Statsadvokat 1 hevdet at det heller ikke er tilfelle at § 60a benyttes mye i saker som omhandler narkotika: ”En skulle tro det var hyppig på narkotikakriminalitet, men der tar en gjerne et beslag, et narkotikabeslag. Så vi tolker det som at det går utenom 60a for da skal du bevise den kriminelle virksomheten.” Forsvarsadvokat 2 mener at § 60a ikke har noen hensikt i denne typen saker, han sier at ”svært ofte er 60a fullstendig unødvendig. Altså i grove narkotikasaker så har den nada effekt.” I følge Forsvarsadvokat 2 kan § 60a ofte bli mer som en unødvendig komplikasjon, og den spiller ingen nevneverdig rolle når det gjelder straffens lengde. Forsvarsadvokat 3 sier at han tror man vil være varsom med bruken av § 60a i narkotikasaker.

Jeg har mine tanker om at i narkotikasaker vil høyesterett være varsom med bruken av 60a. For det er hjemmel i narkotikabestemmelsene til å øke strafferammen. Det er en kan-bestemmelse, man kan anvende 60a. Spørsmålet er da om det er nødvendig ut fra den enkelte sak.

Forsvarsadvokat 3 mener at § 60a ikke vil være nødvendig i narkotikasaker fordi det fra før eksisterer hjemler til å øke strafferammen. Ut fra sitatene ovenfor kan man altså se en uenighet blant informantene når det gjelder bruk av § 60a i saker som omhandler narkotika. Statsadvokat 2 ser som en positiv følge av § 60a, at den kan føre til at andre elementer vektlegges i slike saker enn kun kvantum og type stoff, og at det kan gis en straffeskjerpelse til bakmenn og hovedmenn. Andre hevder derimot at paragrafen ofte vil få en minimal effekt. De stiller spørsmål om hvorfor § 60a tilføyes i narkotikasaker som i utgangspunktet er så alvorlige at maksimumsstraffen er nådd. I forarbeidene trekkes straffeskjerpelse frem som hovedbegrunnelsen for innføringen av § 60a (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Det ses som nødvendig å skjerpe straffen i saker som omhandler organisert kriminalitet (Ot.pop.nr.62 2002-2003). Men hvilken straffeskjerpende effekt vil § 60a ha i narkotikasaker hvor maksimumsstraffen allerede er nådd? Noen informanter trekker også frem som problematisk at når det tas ut tiltale for § 60a innebærer det at mengden bevismomenter i saken økes. Det må bevises at den kriminelle handlingen har skjedd ”som ledd i virksomheten” til en organisert kriminell gruppe.” Forsettet⁹ må altså ikke bare dekke den straffbare handlingen,

⁹ Forsett er et av to hovedformer for skyld (Slettan og Øie 2001). For å fastslå straffeansvar er det ikke nok at gjerningspersonen har overtrådt et straffebud, det kreves i tillegg skyld, personen må kunne bebreides (Slettan og Øie 2001). Forsett foreligger når en straffbar handling begås med viten og vilje. Minstekravet for å konstatere et forsett er at gjerningspersonen har ansett følgen som mulig (Slettan og Øie 2001).

men også den organiserte kriminelle gruppen som handlingen er begått som ledd i virksomheten til.

I forbindelse med diskusjonen rundt bruken av § 60a trekker flere av informantene frem problematikken i forhold til utvidede etterforskningsmetoder. Statsadvokat 3 bemerker at dersom man benytter § 60a vil strafferammene i flere saker bli så høy at man får adgang til særskilte etterforskningsmetoder¹⁰. Flere av informantene stiller også spørsmål om dette i noen tilfeller kan være en motivasjon for å ta med § 60a i en siktelse.¹¹ De mistenker at påtalemyndigheten i enkelte tilfeller kan ta med § 60a, fordi det kan innebære at de kan få tilgang til å benytte seg av utvidede etterforskningsmetoder i den videre etterforskningen. Statsadvokat 3 beskriver det slik:

60a blir på en måte en sånn inngangspost til å bruke mer hemmelige etterforskningsmåter enn man ellers kan gjøre. Og det er litt teknisk hvordan disse bestemmelsene er bygd opp, men det hever strafferammen da max fem år, men for tollovertredelser, grove tyverier, grove bedragerier, så hvis du kåler på 60a, så er du da plutselig inne i telefonavlytting, hemmelig ransakning, ting som du ikke har adgang til hvis du ikke bruker 60a. (J: Men hvis 60a tas bort, kan man da ikke bruke bevisene?). Litt avhengig av hvilke det er. Telefonavlyttningsbevis kan man ikke bruke hvis 60a kollapser, hemmelige ransakningsbevis kan du bruke. (...) Før 60a ble vedtatt var det veldig press på å utvide etterforskningsmetodene. (...) Så var det press på for å øke det til flere kriminalitetsområder, og i stedet for å ta denne debatten fra område til område så lagde man en generell regel som hevet strafferammene og som gjorde at en hel masse, uten at man sa hvilke det var, kom inn under de nye metodene.

Jeg vet selvsagt ikke om det forekommer saker der politi og påtalemyndigheter tilføyer § 60a i en siktelse for å få tilgang til ekstra etterforskningsmetoder. Men dersom det skjer vil jeg helt klart beskrive det som en meget betenkelig følge § 60a. Statsadvokat 3 stiller også spørsmål ved om ikke noe av begrunnelsen for opprettelsen av paragrafen var å få utvidet

¹⁰ De tradisjonelle etterforskningsmetodene er ting som avhør, å granske åstedet for å samle tekniske bevis, ransake den mistenkte, hans bolig eller arbeidssted for å lete etter bevis, eller ta blodprøver og lignende av den siktede (Slettan og Øie 2001:346). I tillegg eksisterer det etterforskningsmetoder som i utgangspunktet strider mot et straffebud, og disse må politiet ha lovhemmel for å benytte seg av. Etterforskningsmetoder som gir politiet adgang til å bruke tvang, kalles tvangsmidler (Slettan og Øie 2001). Eksempler på tvangsmidler er ransakning, fjernsynsovervåkning og teknisk sporing, beslag og utleveringspålegg, kommunikasjonskontroll og avlytting av samtale med tekniske midler (Slettan og Øie 2001). Felles for disse er at de vanligvis kan benyttes kun når det er snakk om handlinger av en viss alvorlighetsgrad. For å anvende de mest inngripende tvangsmidlene som hemmelig ransakning og kommunikasjonsavlytting kreves det at noen med skjellig grunn kan mistenkes for en handling som kan straffes med fengsel i 10 år eller mer (Slettan og Øie 2001:349).

¹¹ En siktelse er en skriftlig erklæring fra påtalemyndigheten som angir de lovbruddene som de mener at den siktede i en sak har begått (Slettan og Øie 2001).

tilgang til bruk av ekstraordinære etterforskningsmetoder, og ikke bare ønsket om å heve straffnivået. Den utvidede bruken av etterforskningsmetoder ble også diskutert under høringsrunden i forkant av lovendringen. Flere høringsinstanser var positive, og så det som en viktig konsekvens av straffeskjerpelsen at den utvider mulighetene til å benytte særskilte etterforskningsmetoder (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Oslo statsadvokater var derimot kritisk til at bestemmelsen kunne få denne typen straffeprosessuelle sidevirkninger, og stilte spørsmål om dette reelt sett var et av hovedmotivene for lovforslaget. Statsadvokatembetet kritiserte også departementet for ikke å gi noen utvidet drøftelse av disse konsekvensene (Ot.prop.nr.62 2002-2003). I følge departementet var en slik utvidelse av tilgangen til å bruke etterforskningsmetoder både nødvendig og forsvarlig. Men samtidig understreket de at dette ikke var hovedbegrunnelsen for vedtaket. Departementet mente altså at det var nødvendig med bruk av utradisjonelle etterforskningsmetoder for å bekjempe organisert kriminalitet.

De største uenighetene blant mine informanter i forhold til i hvilke saker § 60a bør benyttes, var altså i forbindelse med narkotikasaker. Det at det var i denne typen saker mange av informantene var kritiske til bruk av § 60a, var noe jeg opplevde som overraskende. Forkjellige former for narkotikalovbrudd er en kriminalitetstype som hyppig nevnes som eksempel på organisert kriminalitet, både i forarbeidene (Ot.prop.nr.62 2002-2003) og rapportene fra politiet (Politidirektoratet 2002, Politidirektoratet 2003, Politidirektoratet 2005). Også mange studier som er utført i forbindelse med organisert kriminalitet tar for seg narkotikalovbrudd (bla Desroches 2005, Kenney og Finckenauer 1995 og Viano, Magallanes og Bridel 2003). Disse studiene er riktignok ikke gjennomført i Norge, men man kan anta at noen av funnene allikevel kan tenkes å være relevante. Eksempelvis fordi det stadig understrekes at den organiserte kriminaliteten i Norge har internasjonal tilknytning (Ot.prop.nr.62 2002-2003) og fordi det hevdes av man kan finne igjen mange kjennetegn på den internasjonale organiserte kriminaliteten, også i det norske kriminalitetsbildet (NOU 1997:15). På grunn av at narkotikakriminalitet i mange tilfeller trekkes frem som eksempel på organisert kriminalitet, var det noe overraskende at flere informanter mente § 60a ikke egnert seg i denne typen saker. Men på en annen side kan skepsisen også forstås fordi strafferammen i mange alvorlige narkotikasaker allerede er nådd 21 år, og § 60a dermed ikke vil ha noen effekt når det gjelder å heve straffnivået.

4. 2. 2 Den organiserte kriminelle gruppens størrelse

Selv lovbruddskategoriene i de sakene informantene har vært med på har variert, er det mange begreper og argumenter som har vært gjennomgående, nemlig de som trekkes frem i lovtekst og forarbeider. Et sentralt tema når det gjelder argumentasjonen i sakene, er det grunnleggende, nemlig om det faktisk er snakk om en organisert kriminell gruppe. Paragrafen beskriver som nevnt tidligere en organisert kriminell gruppe som ”en organisert gruppe på tre eller flere personer som har som et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger” (Straffeloven § 60a). Hva informantene mener om lovteksten og beskrivelsen av organisert kriminell gruppe kommer jeg tilbake til i kapittel 5. I det videre skal jeg først gå nærmere inn på diskusjoner rundt gruppens størrelse.

Ut i fra det informantene forteller kan det se ut som størrelsen på den organiserte kriminelle gruppen kan variere mye. I noen av sakene er det tre siktede, og disse tre knyttes til et større nettverk for eksempel i utlandet. Statsadvokat 1 beskriver det slik: ”Jeg trengte ikke å gjøre så mange vurderinger, for det var jo over tre stykker, det var en virksomhet som hadde pågått over tid (...). Det er uproblematisk nesten. Ja, så lenge du får persongalleriet på plass, så har du organisert kriminalitet.” Noen av informantene forteller derimot om saker der det har vært snakk om enda større grupper. Det fortelles for eksempel om en sak der politiet gjennom telefonavlytning hadde fanget opp et nettverk og deretter arrestert over 15 personer omtrent samtidig. Og i en annen sak var det snakk om tyverier utført av en gruppe på 10-15 personer. Det fins også eksempler på saker der det kun har været to tiltalte, og at disse to har blitt sett på som en del av et større nettverk. Lagdommer 4 forteller om en sak der de to tiltalte var observert sammen med tre til fire andre personer, og at disse også ble antatt å være en del av gruppen. Han reflekterer over situasjonen på denne måten:

Det var to personer som var utlendinger som var tiltalt. De var observert sammen med tre til fire andre personer så vidt jeg husker, som ble antatt å være en del av denne gruppen. For det var jo bare to som var tiltalt, men vi fant at det som del av en gruppe på tre eller mer.

Også Forsvarsadvokat 2 hadde deltatt i en sak med to tiltalte og hvor man også antok at de var en del av en større gruppe. Han stilte seg, i motsetning til Lagdommer 4 over, kritisk til denne antagelsen:

Det gjaldt et grovt tyveri fra spilleautomater på et kjøpesenter. Dette ble oppdaget morgenen etter det hadde skjedd ved at de ansatte kom på jobb å så at en del spilleautomater var brutt opp. Så gikk man inn på overvåkningskameraet og så at to personer krøp ut av en garasjeport og den ene tok opp en telefon og ringte. Da sa politiet, ok, her har vi to som er inne og en som er ute, det er en gruppe på tre.

Som man ser, kan det altså være nok å se to personer som en del av et større nettverk for å kunne benytte § 60a. Og det viser seg også at det ikke alltid er et krav at de andre personene i nettverket identifiseres. Forsvarsadvokat 3 forteller:

Om man ikke har klart å identifisere alle så har de jo ofte kommunikasjonsmateriale hvor det fremgår at det er flere involverte. Og selv om man ikke har identifisert enkeltpersoner så vil de omfattes ved vurderingen av om det kan rammes av 60a eller ikke.

I forarbeidene gis ingen utfyllende forklaring når det gjelder gruppens størrelse bortsett fra at den må bestå av tre eller flere personer. ”Det er ikke noe vilkår at antallet medlemmer er konstant eller tilnærmet konstant, eller at det er en viss kontinuitet i medlemsmassen, så lenge gruppen oppfyller lovens minstekrav.” (Ot.pop.nr.62 2002-2003:96). Antallet personer kan, som informantene forteller, være ganske varierende. Og det finnes eksempler på saker der det har blitt sett på som tilstrekkelig at gruppen har bestått av to identifiserte personer, mens de andre medlemmene av gruppen har vært uidentifiserte. Sett opp mot mitt materiale kan det se ut som det kan være et misforhold mellom de beskrivelsene som forarbeidene presenterer; store internasjonale hierarkiske grupperinger, og det som faktisk skal til før man kan betegnes som en organisert kriminell gruppe; nemlig at gruppen består av tre eller flere personer.

4. 2. 3 Hierarkisk oppbygning og struktur

Når det er slått fast at den aktuelle gruppen er stor nok, trekkes det frem et annet diskusjonsmoment, nemlig hvor vidt gruppen har en *hierarkisk oppbygning* og *struktur*. Flere av informantene nevner dette som avgjørende i forbindelse med bruk av § 60a. For mange innebærer en hierarkisk oppbygning at gruppen har en viss struktur, i betydning relativt klare rollefordelinger, og at gruppemedlemmene for eksempel er spesialister innenfor forskjellige områder. Andre trekker frem som sentralt at det er en internasjonal tilknytning med en bakmann i utlandet, som styrer nettverket i Norge (Forsvarsadvokat 1, Forsvarsadvokat 2, Lagdommer 1, Statsadvokat 2).

Flere informanter påpeker at det i narkotika- og menneskehandelsaker kan være forholdsvis enkelt å bevise denne strukturen eller oppbygningen. I begge tilfeller er det sannsynligvis bakmenn i utlandet, og andre personer som tar med seg kvinnene eller narkotikaen inn til et nettverk i Norge. Statsadvokat 3 har følgende erfaringer:

Vi hadde en sak hvor det gikk på organisering, narkotikaomsetning, hvor man hadde klare rollefordelinger. Det var noen som leverte stoffet, noen som var mellommenn og en som var en salgs hovedmann i Norge som sto for pengeinnkreving, også dirigerte han som håndterte stoffet via mellommannen, slik at han sørget for å ha armlengdes avstand.

Også i forarbeidene trekkes det ved flere tilfeller frem som sentralt i beskrivelser av den organiserte kriminelle gruppen, at den har et visst nivå av hierarkisk oppbygning og struktur. Det legges til grunn at det også i Norge finnes kriminelle organisasjoner med en fast struktur og hierarki (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Men hva menes egentlig med en viss struktur? I merknadene til bestemmelsen står det følgende (Ot.prop.nr.62 2002-2003:96):

Det første vilkåret i definisjonen er at det må foreligge en ”organisert gruppe”. I dette ligger det at gruppen må ha en viss struktur og varighet. Mafialiknende organisasjoner og andre profesjonelle forbryternetter med forgreininger i flere land vil klart falle innenfor definisjonen. Utenfor faller grupper hvor det ikke er en så nær tilknytning mellom deltakerne at de naturlig utgjør en organisert gruppe. Bestemmelsen rammer dermed ikke alle tilfeller hvor flere opptrer i samvirke, eller hvor flere medvirker til en straffbar handling. Det gjelder selv om deltakerne kan sies å utgjøre en gruppe, så lenge gruppen ikke er organisert – f.eks. hvis en vennegjeng avtaler å rane en bank.

Videre sies det også at det må tas med i vurderingen om det er etablert en viss organisatorisk og hierarkisk struktur, og om det er avtalt en bestemt arbeidsfordeling mellom medlemmene (Ot.pop.nr.62 2002-2003). Etter min mening er det som står i forarbeidene ikke særlig oppklarende. Igjen brukes begrepet ”viss,” og hva som ligger i dette er ikke godt å si. Det sies også at grupper der det ikke er en så nær tilknytning mellom medlemmene skal falle utenfor. Men hvordan foretas vurderingen av tilknytningen mellom de involverte i gruppen, og hvordan man kan ”måle” om relasjonene er nære nok til å falle inn under begrepet? Mafialiknende organisasjoner og profesjonelle forbryternetter gis som eksempler på grupper som klart faller innenfor. Men hvor reell er egentlig tilstedeværelsen av en mafia i Norge?

Noen av informantene setter spørsmålstegn nettopp ved bildet av den mafialiknende organisasjonen. Flere understreker viktigheten av å være bevisst på at det også eksiterer andre former for organisering enn kun den som innebærer en hierarkisk oppbygning. Statsadvokat 3 sier det slik:

En ting som domstolene av og til har vært litt opptatt av er dette med hierarkisk struktur. Det har vært et argument som retten har festet seg ved. I det ligger det at det er et klart over og underordningsforhold, en klassisk, nærmest en organisasjonspyramide. Jeg er litt skeptisk til å sitte fast i en sånn term, et bilde av at organisasjonen liksom må ha den fasongen. I dagens samfunn har jo organisasjoner i næringslivet vertfall veldig mange andre organisasjonsstrukturer og former, og hvorfor man må holde fast ved pyramiden når man snakker om organisert kriminalitet, det er jo for så vidt en gåte. Selv om du velger å organisere deg på en annen måte, så er du jo like herlig organisert.

Etter hans oppfatning er det like mye organisert kriminalitet dersom man gjennom nettverk og bekjentskap stadig begår kriminalitet og bytter ut aktørene, nesten som næringsdrivende som driver sammen i fellesskap og utfører kriminalitet. En organisering må selvsagt være til stede, men Statsadvokat 3 mener at det er viktig å ikke låse seg for mye fast i kravet om en hierarkisk struktur:

Det blir som i entreprenørbransjen. En kar som kan ta på seg et stort oppdrag men man dekker ikke alle funksjonene og hyrer inn spesialister på det prosjektet, og hvis du gjør sånn i det kriminelle miljøet, så er det fortsatt noen som har en slags plan over det hele, mens ikke nødvendigvis et kommandoforhold, men mer et oppdragsforhold til de som er i strukturen. Men det må være en slags struktur altså. Eller så er det jo ikke organisert kriminalitet.

Klaus von Lampe (2005) har i sine undersøkelser sett på strukturen i forskjellige kriminelle organisasjoner. I følge han er det ofte for mye fokus på hvor løst strukturerte eller hvor fast strukturerte de kriminelle organisasjonene er. von Lampe (2005) mener at det istedenfor å fokusere for mye på strukturen i organisasjonen, kan være mer fruktbart å sondre mellom nettverk og organisasjoner. Desroches (2005) har et liknende perspektiv, og skiller mellom en tradisjonell og en nyere forståelse av organisert kriminalitet. Det tradisjonelle synet på organisert kriminalitet fokuserer på en hierarkisk struktur som ofte baseres på etniske bånd (Desroches 2005). I teorier om mafiaorganisasjoner beskrives gruppen som en sentralisert kriminell organisasjon med arbeidsfordeling og en veldefinert kollektiv identitet (Desroches 2005). Denne beskrivelsen av organisert kriminalitet oppsto i USA på 1950-tallet og har lenge vært populær blant journalister, myndigheter og også blant noen forskere. Desroches (2005)

mener derimot at majoriteten av dagens forskere på organisert kriminalitet, ser denne beskrivelsen som både konstruert og feilaktig.

Desroches (2005) og von Lampe (2005) understreker begge at de senere års forskning har vist en utvikling mot at man i større grad har gått over til å se på organisert kriminalitet mer som et profittdrevet kriminelt foretak. Strukturen i det kriminelle samarbeidet kan snarere beskrives som "webs of personal relations," og de kriminelle handlingene gjennomføres ved å fleksibelt bruke disse relasjonene. von Lampe (2005:407) sier at samarbeidet foregår enten på "a contractual basis, in the form of supplier-employee relations, or on a partnership basis in pairs or in small groups with little overall horizontal or vertical integration." De gjeldene definisjonene av organisert kriminalitet forutsetter ikke en formell hierarkisk struktur slik som den i "mafiafamilier", og vold og korrupsjon er heller ikke nødvendige karakteristikkene (Beare i Desroches 2005:37-38). Eksempelvis i narkotikamarkedet er det mange likheter med lovlige bedrifter, og man kan se på narkotikaselgerne som entreprenører involvert i "enterprise crime" (Desroches 2005). Kjennetegnene som er beskrevet ovenfor er i følge Desroches (2005) noen av hovedkarakteristikkene på den andre og nyere tilnærmingen til organisert kriminalitet; nettverksmodellen.

von Lampe (2005) bemerker at selv om denne nyere organisasjonsforståelsen trekkes frem, betyr ikke det at det ikke fremdeles eksisterer mer tradisjonelle kriminelle organisasjoner. Og Desroches (2005) understreker at den organiserte kriminaliteten naturligvis trenger en struktur for å sørge for en konstant forsyning av produkter til kundene, i likhet med annen forretningsvirksomhet. Behovet for en eller annen form for organisering er klart til stede for å kunne drive en stor ulovlig virksomhet. Men Desroches (2005) sier at: "A number of studies have concluded that organized crime operates largely through network structures in which individuals are organized in to small groups or cells and do business with people they know and trust" (Desroches 2005:38). Desroches (2005:49) beskriver organisert kriminalitet som kriminell konspirasjon mellom flere personer, motivert av formålet om økonomisk vinning.

Det eksisterer med andre ord to forskjellige forståelser av organisert kriminalitet. I den ene enden har man hierarkiske kontrollerte organisasjoner som sammenliknes med mafiaen. I den andre enden beskrives organisert kriminalitet som foranderlige kriminelle nettverk som består av mindre grupper selvstendige "illegale entreprenører". I følge Desroches (2005) og von Lampe (2005) viser altså en rekke nyere studier at den organiserte kriminaliteten i stor grad

opererer gjennom en mer nettverksbasert struktur, i motsetning til de store hierarkiske organisasjonene.

Per Ole Johansen (1996) sier at det også i Norge er mer nærliggende å snakke om kriminelle nettverk fremfor kriminelle organisasjoner. Forholdene i Norge er meget forskjellige fra for eksempel USA, der det ofte er en forutsetning med korrupsjon for å kunne snakke om organisert kriminalitet. Johansen (1996:12) beskriver organisert kriminalitet som ”lovbrudd som begås av flere personer i vinnings hensikt med en viss plan og organisering som strekker seg over en viss tid.” Han understreker at betegnelsen organisert kriminalitet anvendes under noe tvil, og påpeker at han er skeptisk til betegnelser som ”mafia-organisasjoner” og ”kriminelle organisasjoner.” Betegnelsen ”kriminelle organisasjoner” kan gi inntrykk av at de kriminelle er en samlet, solidarisk tropp, at det er dem mot oss. Men det stemmer jo heller ikke,” sier Johansen (1996:14). Sammenliknet med andre land som USA, Italia og Japan, har vi i Norge hatt lite organisert kriminalitet, men dersom en legger til grunn en litt løsere definisjon slik som den ovenfor, har vi i følge Johansen (1996) også i Norge enkelte former for organisert kriminalitet. Men han understreker altså at de norske nettverkene mer uformelle og skiftende, og på langt nær så omfangsrike som de utenlandske nettverkene. Både nasjonalt og internasjonalt ser det med andre ord ut til å eksistere en enighet som at organisert kriminalitet best kan beskrives som nettverk fremfor mafialiknende organisasjoner.

Det kan se ut til å være flere eksempler på misforhold mellom det man ut fra forarbeidene ønsker å ramme med paragrafen, og de erfaringene mange av informantene har med bruken. Som nevnt trekkes for eksempel narkotikakriminalitet flere ganger frem som et viktig nedslagsfelt både i forarbeidene (Ot.prop.nr.62 2002-2003) og fra Politidirektoratets (2002, 2003) side, mens det blant informantene er uenighet om § 60a kan benyttes i denne typen saker. Størrelsen på den organiserte kriminelle gruppen kan omfatte kun tre personer, mens beskrivelsene i forarbeidene skaper et bilde av mer mafialiknende organisasjoner. Flere av informantene mener at paragrafen er bygget rundt ideen om en type organisering som Per Ole Johansen (1996) mener det fins lite av her i Norge. Som han sier: ”Kriminelle organisasjoner og mafia må man lete forgjeves etter i Norge” (Per Ole Johansen 2004:141). Til tross for at Politidirektoratet (2002) selv også trekker frem at man helst bør snakke om nettverk fremfor organisasjoner, kan det ut fra informantenes erfaringer virke som § 60a er bygget rundt ideen om en mer stram og hierarkisk organisering. Som en av informantenes beskriver det, det kan

se ut som om ”kartet ikke stemmer med terrenget” (Forsvarsadvokat 2). Men hva betyr dette? Hva innebærer det at virkeligheten passer så dårlig med det man ønsker å ramme?

”Jurister forvalter gjennom sin profesjon et autorisert begrepssystem der begreper, relasjoner mellom begreper, og hva som skal til for å fylle begrepene er koblet til virkninger på en bestemt måte” sier Skyberg (2001:40). De juridiske begrepene ligger som et lag mellom virkeligheten og aktørene (Skyberg 2001). Det er altså et spenningsforhold mellom virkeligheten og de begrepene som benyttes, og det er ikke alltid beskrivelsene passer overens med virkeligheten. Kan dette forklare hvorfor paragrafen treffer skjevt?

Da maksimumsstraffen i narkotikalovgivningen ble hevet til 21 år, var noe av forhåpningen at man gjennom lovendringen skulle ramme profesjonelle bakmenn, de som tjente de store pengene på innførsel og slag (Frantzen 2001). Straffens allmennpreventive virkning sto sterkt som begrunnelse, samt at man også ville markere samfunnets syn på narkotikakriminalitet (Bødal 1992:162). ”Hensiktet med streng lovgivning og straffeutmålningspraksis var først og fremst å hindre profesjonelle forbrytere fra internasjonale ligaer i å opparbeide og profittere på et narkotikamarked i Norge” (Bødal 1992:167). Men Bødal og Fridhov (Bødal 1992) fant få profesjonelle når de foretokk en undersøkelse av 440 straffedømte narkotikaselgere. Narkotikaselgerne hadde ikke de dimensjonene som lovgiver forestilte seg. Mange hadde et langt rusmisbruk bak seg, og ”de var ikke systematiske, høyt spesialiserte profesjonister innenfor en avansert organisasjon” (Bødal 1992:169). Med andre ord viste det seg at det i stor utstrekning var stoffbrukerne selv som ble dømt til mange og lange fengselsdommer, og ikke de profesjonelle bakmennene slik det opprinnelig var tenkt når paragrafen ble opprettet (Frantzen 2001:79).

I forarbeidene til § 60a står det at paragrafen er ment å ramme både bakmenn og mer perifere medlemmer, men samtidig understrekes det at målet er å ramme sentrale aktører og bakmenn strengt. Det kan se ut som man benytter noe av de samme argumentene som i forbindelse med lovendringen i narkotikalovgivningen. Men hvordan passer dette med de som faktisk dømmes etter paragrafen? Det kan være verdt å spørre seg man i noen tilfeller kan være på vei mot liknende følger av § 60a, som man så i forbindelse med narkotikalovgivningen. Kan det hende at man straffer ekstra stengt de ”vanlig” vinningskriminelle som tilfeldigvis velger å gå tre sammen om å begå et lovbrudd, fremfor at man tar de organiserte bakmennene?

4. 2. 4 Den organiserte kriminelle gruppens varighet

Hvor lenge gruppen har eksistert er også et sentralt moment i vurderingene rundt bruken av § 60a. Flere informanter nevner som en forutsetning at dersom det skal kunne ses som en organisert kriminell gruppe, må den antatte virksomheten ha foregått over tid. Lagdommer 2 sier at dersom en person skal kunne dømmes etter § 60a vil det være utslagsgivende at det er snakk om en organisasjon, og at organisasjonen har bedrevet denne typen virksomhet over tid. I flere av sakene informantene har vært med på har det vært diskutert om de kriminelle handlingene den organiserte gruppen har utført har foregått over tid, og om gruppens virksomhet har hatt en "viss varighet." Men hva innebærer en viss varighet? De fleste informantene har ikke noe klart svar på dette spørsmålet, men flere understreker at det er viktig at det har skjedd mer enn en enkeltstående handling. Statsadvokat 1 trekker frem som eksempel at det i halliksaker kan være enkelt å se tidsaspektet, fordi man kan se hvert enkelt salg av seksuelle tjenester som en straffbar handling. Og da blir det etter hans mening enklere å påvise at virksomheten har foregått over tid.

Igjen dukker betegnelsen "viss" opp, en betegnelse som etter min mening fremstår som veldig upresis. I forarbeidene går det heller ikke nærmere inn på hva som anses for å være "lenge nok" til å betegnes som "over tid." Det som står er at deltagerne skal møtes jevnlig, og at tidsaspektet skal være av betydning. "Jo lengre en gruppe har eksistert, desto lettere vil det foreligge en organisert gruppe i lovens forstand" (Ot.prop.nr.62 2002-2003:96). I en av sakene som er beskrevet ovenfor var det snakk om en kriminell organisasjon som hadde bestått fra desember 2004 til pågripelsene fant sted i slutten av mai 2005. Det ble sett på som "lenge nok" i den aktuelle saken. Også i EU-definisjonen som Politidirektoratet legger til grunn i sine rapporter, er samarbeid over tid et sentralt moment. Her sies det at samarbeidet må ha foregått over en lang eller ubegrenset tidsperiode, men heller ikke her gis det indikasjoner på hva dette vil si (Politidirektoratet 2003). Det er selvfølgelig forståelig at en alt for spesifikk begrensning når det gjelder sentrale elementer i bestemmelsen, kan føre til at saker man ønsker å ramme, vil falle utenfor. Men på en annen side fremstår det etter min mening som veldig uklart å bruke formuleringen "en viss tid."

Det å avgjøre hvor lenge den organiserte kriminelle gruppen må ha bestått, er altså vanskelig. Også forskere har problemer med å si noe spesifikt i forhold til hva som er "lenge nok." Dersom man tar utgangspunkt i en mer nettverksbasert tankegang slik som hos von Lampe

(2005) og Desroches (2005), er det kanskje mer sannsynlig at samarbeidet kan foregå over kortere perioder av gangen. Mens andre nettverk, eksempelvis det norske spritmarkedet som Per Ole Johansen (2004) beskriver, har bestått så lenge som over 50 år. Han beskrives at det finnes forskjellige nettverk med ulik grad av stabilitet. De konkrete oppleggene har kommet og gått, samtidig som selve miljøet derimot har bestått og fornyet seg (Johansen 2004:11-12).

4. 2. 5 Organisert kriminalitet vs. godt planlagte enkeltoperasjoner

I følge informantene er altså tidsaspektet, strukturen, rollefordelingen og antallet deltagere i gruppen sentrale momenter når det gjelder vurderingen av om en person kan dømmes etter § 60a. Flere informanter sier at man i forbindelse med disse elementene også kan komme inn på en diskusjon om den kriminelle handlingen kan betegnes som enkeltstående kriminalitet, eller en ”godt planlagt enkeltoperasjon”. Noen forteller om saker der forsvareren har hevdet at det aktuelle lovbruddet var en enkeltstående kriminell handling og at § 60a dermed ikke kunne benyttes. Lagdommer 4 forteller: ”Fra forsvarers side tror jeg det var et poeng, de argumenterte for at det var sånn enkeltstående kriminalitet.” Flere informanter, blant annet Statsadvokat 1, sier at selv om det kan bevises at det er en kriminell gjeng som hadde planlagt handlingen i lang tid, kan det oppstå problemer rundt § 60a dersom det bare er snakk om en handling. I følge Forsvarsadvokat 2 står det klart i forarbeidene at disse godt planlagte enkeltoperasjonene ikke skal rammes, og han mener det begås mange feil når det gjelder bruk av § 60a i denne typen saker.

I forarbeidene sies det som nevnt tidligere at den straffbare handlingen må være utøvd som ledd i virksomheten til den organiserte kriminelle gruppen. Dette innebærer at ”godt planlagte enkeltoperasjoner som ikke skjer innenfor rammen av en organisert kriminell gruppe, vil falle utenfor området for straffeskjerpelsesregelen.” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:52). Men noen nærmere spesifisering rundt hva dette innebærer, gis ikke. Og samtidig sier departementet også at det ikke er noe krav om at gjerningspersonen må ha begått mer enn en handling (Ot.prop.nr.62 2002-2003:93). Det kan med andre ord se ut som forarbeidene er noe uklare når det gjelder hva en ”godt planlagt enkeltoperasjon” innebærer.

Flere av informantene trekker i denne forbindelse frem NOKAS-saken. Noen forteller at det under behandlingen av NOKAS-saken var diskusjoner i forhold til om ranet kunne beskrives

som en enkeltoperasjon, og § 60a dermed ikke kunne benyttes. Og flere av informantene uttrykker spenning i forhold til utfallet av høyesteretts behandling av saken.¹² Mange informanter forteller at det under behandlingen av saken i de lavere rettsinstanser, er blitt forsøk fra forsvarers side å betegne ranet som en enkeltstående kriminell handling. Forsvarsadvokat 3 forteller også at flere av de domfelte er blitt frikjent for § 60a fordi deres delaktighet ble sett på som for beskjedne.

De fleste av informantene er av den oppfatningen at NOKAS-saken er en klar § 60a sak. Og Statsadvokat 1 mener at § 60a vil fremstå som for snever dersom Høyesterett kommer frem til at det ikke er nok med et ran, og at § 60a ikke kan benyttes i denne saken. Han sier videre: ”Når en gjeng som har rottet seg sammen, jf. NOKAS-saken, selv om det bare er et sjokkbrekk, så er jo den organiseringen så sterk at det bør være, så lenge de er utrusta som en hær, så bør det jo helt klart gå inn under bestemmelsen.” Flere mener altså at det ikke er troverdig å se på NOKAS-saken som en godt planlagt enkelthandling. Lagdommer 4 sier følgende: ”(...) det kan jo hende at NOKAS-saken også var et enkeltstående kriminelt opplegg, men om det er et kriminelt opplegg og det har så stort omfang, så vil jeg nok tro at det dekkes av bestemmelsen selv om det bare er et opplegg.”

Informantene ser ut til å være forholdsvis enige om at NOKAS-saken er en § 60a sak, men saken trekkes frem som et eksempel der diskusjonene rundt paragrafen har vært mange. Etter min mening er det interessant at så mange av informantene nevner NOKAS-saken som et eksempel på en tvilssak i forhold til bruk av § 60a. For mange i Norge vil jeg tro at NOKAS-saken kan være et av de mest typiske eksemplene på organisert kriminalitet. Medias dekning av saken har vært enorm, og den har ofte blitt beskrevet som et klart tilfelle av organisert kriminalitet. Mange av informantene trekker også frem ran som en typisk lovbruddskategori som kan betegnes som organisert kriminalitet, og hvor det passer at § 60a benyttes. Men likevel kan det altså se ut som det var problemer med å få gjennomslag for bruk av § 60a i NOKAS-saken, og at paragrafen kan skape problemer i forbindelse med ranssaker. Mange av informantene forteller derimot om saker av mye mindre omfang, for eksempel en sak med to siktede som ble satt i tilknytning til udefinerte personer et større nettverk, der det ikke var noen problemer med å få gjennomslag for bruk av § 60a. Hva sier dette om paragrafens bruksområde?

¹² Høyesterett behandling av NOKAS-saken fant sted fra 18. – 21. juni 2007

Informantenes erfaringer med § 60a bringer på bane mange forskjellige problematiseringer som kan oppstå i en sak når det gjelder vurderingen bruk og ikke bruk av paragrafen. Som man kan se, kan § 60a benyttes i mange forskjellige typer saker, alt fra menneskehandel, til smugling, tyverier og narkotika. I løpet av sakene har informantene erfart mange diskusjoner rundt de forskjellige elementene i lovteksten. For å avgjøre bruk av § 60a har det vært drøftinger når det gjelder gruppens størrelse, om gruppen har hierarkisk struktur og rollefordeling, og hvor lenge gruppen har bestått.

Som beskrevet i innledningen er forebygging en av hovedbegrunnelsene for hvorfor man straffer, man ønsker å forebygge fremtidige kriminelle handlinger. Den individualpreventive virkningen er ment å hindre lovbrøyteren selv fra å begå nye lovbrudd, mens den allmennpreventive virkningen skal hindre folk generelt fra å begå kriminelle handlinger (Hauge 1996, Hauge 2001, Mathiesen 1995). Flere informanter understreker at når det er snakk om organisert kriminalitet, gjør dette at straffverdigheten øker; det er nødvendig å straffe disse lovbruddene strengere. Og når straffen økes, forventes også den preventive virkningen å øke. Men skjer dette? For at prevensjonstanken skal ha noen effekt er man avhengig av at folk vet hva som er straffbart og hvilke handlinger de skal la være å utføre. Når en ser forarbeidene og lovteksten i forhold til de erfaringene informantene har gjort seg, kan det se ut som det er et misforhold mellom det man ønsker at bestemmelsen skal ramme, og det man ser gjennom bruken at den faktisk rammer. Hvordan tenkes den avskrekkende effekten å fungere dersom det blir uforutsigbart å vite hva bestemmelsen rammer?

Flere av begrepene som benyttes i bestemmelsen, og som diskuteres i forbindelse med de forskjellige sakene, gir uttrykk for en forventning om en stramt organisert gruppe. Men det er flere, både av informanter og forskere, som setter spørsmålsteget ved om denne typen organisering forekommer i Norge. Gjennom å innføre § 60a gjøres det ikke nødvendigvis noe forsøk på å få personer til å avstå fra kriminelle handlinger i sin helhet, men myndighetene ønsker å vise at de slår hardere ned på de kriminelle handlingene som utføres i organisert form. Men dersom hva denne organiseringen faktisk innebærer virker uklart, kan det dermed også tenkes at den preventive effekten paragrafen forventes å ha i forhold til handlinger utført i organisert form, vil bli mindre?

Kapittel 5 Lovteksten, hvordan § 60a fungerer i praksis og begrepet organisert kriminalitet.

I det forrige kapitlet har jeg gått inn på bruken av § 60a, gjennom å se nærmere på konkrete saker og på informantenes erfaringer med bruken. Som en kan se, blir § 60a benyttet i mange forskjellige typer saker. De argumentene informantene trekker frem som sentrale når det gjelder vurderingen av § 60a, er elementer fra lovteksten som gruppens størrelse, gruppens varighet og om den har en hierarkisk oppbygning og struktur. Formålet med dette kapitlet er å se nærmere på lovteksten i § 60a. Jeg skal undersøke hva informantene mener om ordlyden i paragrafen. Jeg vil også gå nærmere inn på noen av formuleringen i lovteksten, blant annet ”ledd i virksomheten,” som har dukket opp mange ganger i løpet av de foregående kappitlene. I tillegg vil jeg høre hva informantene selv legger i begrepet organisert kriminalitet, hva de eventuelt ønsker å endre i lovteksten og hvordan de syns den fungerer i praksis.

5.1 Organisert kriminell gruppe

I § 60a benyttes som nevnt begrepet ”organisert kriminell gruppe.” I kapittel 4 gikk jeg nærmere inn på noen av begrepene i lovteksten, som gruppens størrelse, gruppens varighet og elementene som hierarkisk oppbygning og struktur. I det videre skal jeg gå inn på hva informantene mener om beskrivelsen av den organiserte kriminelle gruppen. I lovteksten forklares det slik:

Med organisert kriminell gruppe menes en organisert gruppe på tre eller flere personer som har til et hovedformål å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst 3 år, eller hvor en vesentlig del av virksomheten består i å begå slike handlinger (Straffeloven § 60a).

Dersom man skal kunne dømmes etter § 60a, må det aktuelle lovbruddet altså være utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Informantenes meninger når det gjaldt beskrivelsen av gruppen var delte. Halvparten mener at den fungerer bra, mens den andre

halvparten oppfattet beskrivelsen som uklar. Av de informantene som var kritiske til beskrivelsen, var det ulike faktorer de la vekt på. Forsvarsadvokat 1 mente at paragrafens beskrivelse av gruppen var svært generell. Mens Lagdommer 4 påpekte at det at beskrivelsen er veldig enkel også innebærer at den vil favne meget vidt. Forarbeidene til en paragraf skal ideelt sett fungere som en veiledning i hvordan loven skal tolkes (Slettan og Øie 2001). I følge flere av informantene er ikke forarbeidene til § 60a tilstrekkelige. Flere mener de er for lite omfattende, og at de ikke er klargjørende nok eller gir noen god veiledning i forhold til hva man skal vektlegge når paragrafen skal anvendes. Hva oppfattet informantene som problematisk med beskrivelsen av organisert kriminell gruppe? Statsadvokat 3 begrunner det slik hvorfor han synes den ikke fungerer:

Det er kanskje den dårligste definisjonen som er fordi det er en sirkeldefinisjon. Hvis man deler organisert kriminell gruppe i tre, organisert, kriminell og gruppe, hvordan forklarer man de elementene i definisjonen? Så ser du at organisert forklarer man med organisert, kriminell; å begå en handling som kan straffes med fengsel i minst tre år, men det er antagelig den minst vanskelige delen av det resonnementet for kriminalitet det vet vi hva er, og gruppe forklarer man med gruppe. Og derfor sier jeg at dette er en sirkeldefinisjon, den er helt ubrukelig. Som bruker av straffeloven så forventer vi faktisk litt bedre verktøy å jobbe med enn det der. Den er ganske dårlig. Den sier ingenting den definisjonen der.

Statsadvokat 3 kaller beskrivelsen av den organiserte kriminelle gruppen for en sirkeldefinisjon. Han mener at den ikke fungerer fordi den gir ufullstendige forklaringer. Hovedproblemet er etter Statsadvokat 3s mening at definisjonen forklarer et begrep ved hjelp av det samme begrepet: Organisert forklares med organisert og gruppe forklares med gruppe. Noe som igjen innebærer at forklaringen egentlig ikke sier noen ting. "(...) hva som er en organisert kriminell i straffelovens forstand er ikke lett å se ut i fra loven" mener han.

Flere av informantene ser altså beskrivelsen av organisert kriminell gruppe som mangelfull, og mange mener også at forarbeidene ikke bringer klarhet i de upresise momentene i lovteksten. Lagdommer 2 understreker at begrepet organisert kriminalitet og beskrivelsen av organisert kriminell gruppe i § 60a, ikke er sammenfallende begreper. "Organisert kriminalitet er mye mer enn kriminalitet som er begått i regi av en kriminell gruppe. Så man stå selvsagt i fare for å blande begrepene." Han mener at bestemmelsen kan være vanskelig å håndtere, og trekker frem flere momenter han ser som problematiske: Det skal være en organisert gruppe, og det er ikke nok at det er en gjeng med "skurker" som kommer sammen. På en annen side holder det heller ikke kun med en gruppe, det er også nødvendig at en

vesentlig del av det gruppen befatter seg med grov kriminalitet (Lagdommer 2). Flere av informantene trakk også frem som problematisk at beskrivelsen baserer seg for mye på den tradisjonelle og mafialiknende organiseringsforståelsen. Som jeg skrev i kapittel 4 er det flere, både informanter og forskere, som mener at denne typen organisering er vanskelig å finne i Norge.

Den andre halvparten av informantene var derimot mer positive til beskrivelsen av den organiserte kriminelle gruppen. Statsadvokatene 2 begrunnet det slik:

Jeg er tilhenger av 60a bestemmelsen. Og til den som er misfornøyd så sier jeg, kom opp med noe bedre. Fordi at det er vanskelig å definere klart og fullstendig hva en organisert kriminell gruppe er, det viser jo den definisjonen også. Dette er jo basert på en internasjonal konvensjon, på internasjonale erfaringer, og jeg synes fokuset der, at man ser på organisasjonen som sådan og rollene som det sentrale, er en klart viktig vei å bekjempe organisert kriminalitet.

Denne statsadvokaten ser ut til å akseptere bestemmelsen og definisjonen av organisert kriminell gruppe, hovedsakelig fordi det ikke eksisterer noen bedre alternativer. Han innrømmer at det er vanskelig å klart definere hva en organisert kriminell gruppe er, men godtar definisjonen fordi han stoler på de internasjonale erfaringene. Han mener altså at paragrafen kan være med på å bekjempe organisert kriminalitet.

Av de informantene som var mer positive til beskrivelsen, sa flere at de i utgangspunktet ikke hadde tenkt nøye igjennom hva de mente om den. Statsadvokat 1 opplevde den som uproblematisk i forbindelse med de sakene han hadde benyttet den i, og hadde derfor heller ikke reflektert noe videre rundt beskrivelsen. Lagdommer 3 ga følgende svar: ”Jeg synes den er akseptabel og virker fornuftig. Uten at jeg har tenkt så veldig mye gjennom det egentlig.” Lagdommer 1 hadde heller ikke tenkt nøye gjennom den, men sa:

Jeg synes jo for så vidt at bestemmelsen er greit formulert. Det står ikke hva som er en organisert kriminell gruppe, ut over det som står i annet ledd, men vi kan jo nokså greit supplere med det som står i forarbeidene. Og når man leser loven og forarbeidene i sammenheng så synes jeg man får ganske god forstand på hva det dreier seg om.

Disse informantene bemerker at de ikke har tenkt noe særlig over hva de mener om beskrivelsen, men at de synes den fungerer greit. Lagdommer 1 gir uttrykk for at han mener at forarbeidene fungerer godt, og han sier at dersom man ser forarbeidene og lovene i

sammenheng, vil man få en grei forståelse av hva en organisert kriminell gruppe er. To av sitatene ovenfor er fra dommere. Dersom jeg ser alle intervjuene under ett, kan det se ut som det er dommere som hyppigst svarer at de synes elementene fungerer greit, eller at de ikke tenkt noe videre over dem. Dette var noe som overrasket meg, og som gikk i mot de antakelser jeg hadde gjort meg i forkant av intervjuene. Før jeg startet hadde jeg en tanke om at det kunne være dommerne som hadde reflektert mest rundt selve lovteksten. Det er dommernes oppgave å vurdere de forskjellige bevisene i en sak opp mot hverandre, og deretter komme med en avgjørelse. Jeg antok derfor at dommerne også ville ha en klar formening om hva de synes om lovteksten. Dersom jeg ser på intervjuene samlet er det interessant å se at det på den ene siden er noen som er meget kritiske og har reflektert mye over både lovtekst og forarbeider. På den andre siden er det noen som har godtatt paragrafen, og ikke reflektert noe videre rundt begrepene og beskrivelsene.

Det var altså mange av informantene som sa de synes den fungerte greit, men at de ikke hadde tenkt noe særlig over det. Noen var kritiske, men flertallet hadde reflektert lite over hva de mente om lovteksten og de begrepene som benyttes. Mange brukte ”greit” som beskrivelse på hva de synes om lovteksten og de forskjellige begrepene. Hvordan kan dette forklares, hvorfor er det noen som ikke har reflektert noe videre rundt dette? Kan språket og begrepsbruken si noe om juristene som profesjon?

Nils Christie (1977) snakker i artikkelen *Konflikt som eiendom* om hvordan strafferetten tar konfliktene fra de direkte involverte parter, og at juristene er opplært til å stjele disse konfliktene. Juristene trenes opp til dette gjennom utdannelsen, og de er blitt ”sosialisert inn i en delkultur med en overraskende høy enighet i tolkning av normer, og i vurdering av hvilken type informasjon som er relevant i hver enkelt sak” (Christie 1977:117). Juristene er medlemmer av en profesjon, det vil si en ”(...) yrkesgruppe med utdanning på akademisk nivå, med monopol på å utføre visse arbeidsoppgaver, og med en høy grad av intern kontroll og etterlevelse av yrkesetiske og faglige normer” (Aubert 1976:253). Alle jurister går gjennom den samme utdannelsen, noe som gjør at de slik som Christie (1977) og Mathiesen (2001) beskriver, sosialiseres til å tenke på en bestemt måte. I kraft av sin utdanning og sitt miljø kan man altså si at det er elementer som ligger bak deres talemåte og avgjørelser, elementer som de selv tar for gitt. I sin undersøkelse av domstolen oppdaget Skyberg (2001) at dommerne hun snakket med hadde vanskeligheter med å redegjøre for sin overbevisning, og hvordan de hadde kommet frem til sine avgjørelser. Gjennom en rettsak skal dommeren ta

stiling til om det er ført tilstrekkelig bevis for den tiltaltes skyld. Dette ses ikke som et faktaspørsmål, men et resultat av rettens vurdering (Skyberg 2001). Det blir altså en subjektiv vurdering av bevismaterialet som er lagt frem, en vurdering som til slutt fører frem til en overbevisning. Skyberg (2001) oppdaget at dommerne i blant så på det å beskrive hvordan de kommer frem til en overbevisning, som umulig.

Pierre Bourdieu bruker begrepet doxa til å forklare slike selvsagte holdninger. Han kaller det for common sense-forestillinger som er så selvfølgelig at det ikke trenger å diskuteres (Järvinen 2000). Doxa er knyttet sammen med begrepet felt. I følge Bourdieu (1999) befinner alle sosiale aktører seg i bestemte posisjoner i det sosiale rommet. Bourdieu utviklet feltbegrepet under sine analyser av billedkunst og litteratur (Järvinen 2000:355). Et felt er ”et nettverk eller en konfigurasjon av objektive relasjoner mellom forskjellige posisjoner” (Bourdieu og Wacquant 1996:84). Disse relasjonene er en mer avgrenset del av det sosiale rommet, og fastlagt i kraft av sine plasseringer i relasjon til de kapitalformer som er aktive på dette feltet (Järvinen 2000). Hvert felt har hver sin spesifikke doxa, en type forutsetninger som Bourdieu (1999:103) beskriver som både kognitive og evaluerende. Og det ligger underforstått i selve tilhørigheten til feltet at man godtar feltets doxa (Bourdieu 1999). ”Doxa fastholdes blant annet gjennom feltets rekrutteringsprosedyrer som i kraft av et intrikat visitasjonssystem (eksamenskrav, mesterlære, anbefalninger), innvier og sosialiserer nykommere i feltets doxa” (Järvinen 2000:356). Bourdieu og Wacquant (1996:85) sier at man med visse forbehold også kan sammenlikne et felt med et spill. Når man tilhører et felt og en bestemt doxa, er det også en viss fare for at man kan bli fanget i spillet, i illusio (Bourdieu 1999). Dette innebærer at man har en grunnleggende tro på spillets mening og verdien av det som står på spill (Bourdieu 1999). Illusio er en del av handlingene, rutinen, og de tingene man gjør fordi det alltid er blitt gjort slik. Alle som deltar på feltet har sluttet seg til den samme doxa, og denne doxa forbyr at det stilles spørsmål ved spillets prinsipper (Bourdieu 1999:105).

5.2 ”Ledd i virksomheten”

Som man ser ut fra sakseksemplene og de forskjellige diskusjonene jeg har presentert i kapittel 4, dukker formuleringen ”ledd i virksomheten” hyppig opp i forbindelse med behandling av § 60a. For å kunne straffe et lovbrudd etter paragrafen, må den straffbare

handlingen i følge lovteksten være utført som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Hva betyr dette egentlig? Hva sier en slik formulering? Meningen med ”ledd i virksomheten” forklares noe nærmere i forarbeidene. I utkastet til § 60a var formuleringen: ”handlinger som ble utøvet som ledd i organisert kriminalitet” (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Dette ble av flere av høringsinstansene sett på som for vidtrekkende, og ble i den endelige lovteksten forandret til handlinger som er utøvet som ”ledd i virksomheten” til en organisert kriminell gruppe. Etter departementets syn førte denne endringen til at bestemmelsen ble mindre vag. Samt at det også innebar en innskjerping i paragrafens virkeområde. I merknadene til bestemmelsen skriver departementet følgende:

Med formuleringen ”ledd” i virksomheten til en organisert kriminell gruppe er det ikke meningen å oppstille noe krav om at gjerningspersonen må ha begått mer enn én straffbar handling. (...) Ved å knytte straffskjerpingsregelen til straffbare handlinger som er utøvet som ledd ”i virksomheten til en organisert kriminell gruppe”, har departementet ment å snevre noe inn på virkeområdet for straffskjerpingsregelen sammenlignet med forslaget i høringsnotatet, hvor det avgjørende skulle være om handlingen er utøvet som ledd i organisert kriminalitet. (...) Selv om den straffbare handlingen er begått av en deltaker i en organisert kriminell gruppe, vil ikke bestemmelsen komme til anvendelse dersom handlingen ikke har noen direkte tilknytning til organisasjonens virksomhet. For eksempel vil det ikke kunne ilegges noen høyere straff for promillekjøring på ”fritiden”, selv om gjerningspersonen deltar aktivt i et nettverk av spritsmuglere.

I det opprinnelige lovforslaget var altså formuleringen ”ledd i organisert kriminalitet.” Ved å forandre det til ”ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe” mente departementet at paragrafen ville bli mindre vag. Dersom man ser disse i forhold til hverandre, kan formuleringen ”ledd i virksomheten” virke mer presis. Men jeg vil likevel ikke si at det betyr at det ikke kan forekomme uklarheter. Hvordan man avgjør den aktuelle handlingens tilknytning til gruppens virksomhet, og hvordan avgjør man hva som er virksomheten til gruppen? Da jeg spurte informantene hvordan de forsto formuleringen ”ledd i virksomheten,” fikk jeg ganske ulike svar. De aller fleste la vekt på at den straffbare handlingen må være en del av det gruppen vanligvis holder på med. Slik beskrev en av informantene det: handlingen må være ”en del av businessen til gruppa” (Forsvarsadvokat 1). Men da jeg ba de gå nærmere inn på hva de mente med dette, ble forklaringene mer varierende. Flere informanter la vekt på at man først må definere at den organiserte gruppen driver med kriminell virksomhet, altså at gruppen har som hovedformål, eller en vesentlig del av gruppens virksomhet består i det å begå en viss type kriminalitet. Deretter må man sette den aktuelle handlingen i sammenheng med virksomheten. Lagdommer 1 sier det slik:

Hvis man tenker seg at en sånn kriminalisert gruppe som driver med menneskehandel, prostitusjon, og en dag så finner plutselig noen av disse på at de skal begå et bankran. Da er jeg ikke så sikker på at dette bankranet vil falle under 60a. Det kan man stille spørsmålstegn ved. Men hvis de fortsetter å drive med bankran, og man kan si at dette blir en del av virksomheten, så vil nok 60a også her gjelde.

Lagdommer 2 sa at han trodde formuleringen i bestemmelsen er laget slik for også å kunne ramme de som ikke selv er med i gruppen, men som gjennom sin medvirkning allikevel er med på det gruppen driver med. Han forklarte det videre slik:

Typisk narkotikaselger som vet at det stoffet han har fått stammer fra en organisert gruppe, og så er han med på å videreselge det. Da skjer det som ledd i gruppens virksomhet. Hvis han ikke vet at det stammer fra en organisert gruppe, at det er kameraten som har vært på ”plata” selv og kjøpt det, og selger det videre til meg for at jeg skal selge et lite parti videre, så er det ikke, da kan det ikke rammes av, hans ansvar ihvertfall. Altså forsettet på at det er en organisert gruppe er ikke til stede da.

Flere av informantene mener at ”ledd i virksomheten” innebærer at de handlingene som ikke kan knyttes til det gruppen vanligvis holder på med, skal falle utenfor. Lagdommer 2 ser ut til å ha et litt annet syn på det, og mener at man med formuleringen ”ledd i virksomheten” også skal ramme medlemmer som ikke selv er med i gruppen, men som utfører handlinger i tilknytning til gruppens virksomhet.

Statsadvokat 2 mener at i følge forarbeidene vil det som beskrives som en bigeskjeft falle utenfor paragrafens virkeområde:

Hvis en narkotikasmugler kjører i beruset tilstand, på fritiden i anførselstegn, så er ikke det ledd i organisert kriminalitet for å ta et sånt eksempel. Det er det ene, slik at det på en måte må være ledd i virksomheten til denne kriminelle gruppen. Når det også er sagt at, det behøver ikke være slik at det kriminelle må være hovedelementet i virksomheten. Det er nok at det er, hva er det de sier for noe, at det er en vesentlig del, og med vesentlig del så mener de at det ikke, det behøver ikke å være 50 % for eksempel. De har vel sagt at ca en tredjedel er tilstrekkelig.

Statsadvokat 2 bruker den samme forklaringen som trekkes frem i forarbeidene, nemlig at handlinger som utføres av en person på ”fritiden” faller utenfor området for bruk av § 60a. Når det gjelder hva som menes med virksomheten til gruppen, ser han ut til å ha et noe annerledes syn. Han mener nemlig ikke at det kriminelle trenger å være hovedelementet i det

som gruppen befatter seg med, men at det er nok at en tredjedel av gruppens aktiviteter er kriminalitet.

Flere av informantene trekker frem at for å kunne rammes av § 60a, må du være klar over at du bidrar til en gruppe og være bevisst på din egne rolle. Graden av organisering er også viktig. Forsvarsadvokat 3 forklarer det slik: ”Selv om gruppen organiserer seg for å begå et straffbart forhold sånn som NOKAS gjorde, så vil jo graden av delaktighet være avgjørende for ledd i organisert kriminell gruppe.” Forsvarsadvokat 3 mener altså at man må være bevisst på sin egen stilling i sammenhengen:

Han leier en leiebil som han vet skal brukes, eller burde tenkt at skal brukes, til et ran, men kunne han se at det var så mange andre involverte, altså kunne han der og da se det? Han vet om en person ja, men kunne han skjønne at det var 15 stykker og at noen skaffet finnlandshette, noen skaffet våpen, noen raner militærforretning. Der og da, om han da er ledd i en organisert kriminell gruppe. Han har sin definerte rolle ja, han skaffer en bil, så uten han ville det ikke vært mulig for å si det enkelt da. Om han er ledd i en kriminell gruppe? Det spørres om hans delaktighet er stor nok til å kunne rammes av 60a.

I forklaringene av hva det innebærer at handlingen er utført som ledd i virksomheten til gruppen, er det mange av informantene som legger vekt på at den aktuelle kriminelle handlingen må sammenfalle med det som beskrives som formålet til gruppen. Som en sier det, det må være en del av ”businessen” til gruppen. Men forklaringene på hvordan dette avgjøres virker ganske uklare. Hvordan avgjør man hva som er en vesentlig del av gruppens virksomhet? En av informantene trekker frem beskrivelsen som også gis i forarbeidene, nemlig at handlinger som kan sies å begås på ”fritiden,” faller utenfor. Lagdommer 4 understreker at det er viktig å være bevisst på at det ikke er snakk om at gruppen må holde på med noen form for næringsvirksomhet. Men som jeg også var inne på i kapittel 4, er det allikevel mange av informantene som har et syn på den organiserte kriminelle gruppen som en velfungerende organisasjon med hierarki og struktur. Gjennom formuleringene ”gruppens virksomhet” og ”handling er begått på fritiden” kan det kanskje se ut som lovgiver også gir uttrykk for en tro på denne typen organisering.

Også formuleringen ”ledd i virksomheten” kan ses som et eksempel på en formuleringstype og en tenkemåte som jurister ser som selvfølgelig. Noe av deres måte å tenke og å resonere på kan tenkes å kunne forklares med føringer og selvsagtheter som ligger nedfelt i deres profesjon. Og som igjen kan tenkes å være et resultat av at juristene sosialiseres gjennom

utdannelsen til å tenke på en bestemt måte (Christie 1977, Mathiesen 2001). Men kanskje går det an å ta dette argumentet videre, og spørre om det også ligger noe nedfelt i rettssystemet?

Weber (2000) snakker om hvordan embetsmannen fanges opp av det byråkratiske systemet. Et kjennetegn for byråkratisk styring er det Weber (2000:110) kaller for embetstroskap; noe som vil si at embetsmannens stilling er preget av en upersonlig troskap til systemet. Innenfor byråkratiet skal fagmannen ikke la seg bevege av personlige sympatier, men utføre saklige avgjørelser (Weber 2000:128). For Weber er byråkratiet: ”(...) det å omdanne alminnelig samhandling til rasjonelle, regulerte sosiale relasjoner. I byråkratiet er embetsmannen bare et enkelt spesialisert ledd med egne arbeidsoppgaver” (Flaatten 2007:175). Fagmannen er trent i rasjonelle prinsipper, og er en del av den rasjonelle rett (Weber 2000). ”Med en rasjonell rett sikter Weber til en byråkratisk administrasjon som handler ut fra et system av grunner, og som ikke springer ut av personlige overbevisninger, men herskende normer (lover) som handlinger kan subsumere under” (Flaatten 207:109). Kan det tenkes at juristene i tillegg til å være en del av en profesjon der de er sosialisert til å tenke på en bestemt måte, også er påvirket av at de tar sine avgjørelser som en del av et byråkratisk system?

5.3 Organiseringsaspektet

I kapittel 4 berørte jeg begrepene hierarki, struktur og rollefordeling. Disse begrepene dukker igjen opp når informantene går nærmere inn på hva det innebærer at en gruppe er organisert. I selve lovteksten gis det som jeg har nevnt tidligere ingen forklaring på hva det vil si at en gruppe er organisert. I forarbeidene står det at det med en organisert gruppe, menes en gruppe som har en viss struktur og varighet (Ot.prop.nr.62 2002-2003:96). Videre sies det, som nevnt i kapittel 4, at mafialiknende organisasjoner og andre profesjonelle forbrytnernettverk vil falle innenfor. Mens grupper hvor det ikke er en så nær tilknytning mellom deltakerne at de naturlig utgjør en organisert gruppe, vil falle utenfor (Ot.prop.nr.62 2002-2003:96).

Når informantene skal forklare hva det vil si at gruppen er organisert, trekker de aller fleste igjen frem begrepet struktur. Lagdommer 1 sier at organisert betyr at man har en struktur og et nettverk som viser at deltagerne er knyttet til hverandre på en spesiell måte. Det er ikke personer som tilfeldig møttes og blir enige om å gjøre et eller annet straffbart, men de er i en struktur som er mer eller mindre fast, og som har en varighet (Lagdommer 1). Statsadvokat 3

sier det slik: ”Ja, det må være et minimum av struktur. Og den strukturen som er må brukes til å fremme kriminaliteten. Og noe nærmere enn det, da får man si som høyesterett har sagt det i en straffesak, altså hver sak er forskjellig og må vurderes for seg.” Han mener at det er først dersom kontaktnettet benyttes til å fremme kriminaliteten at det er snakk om en organisert kriminell gruppe (Statsadvokat 3). Flere av informantene trekker også frem gruppens målsetning, eller formålet med gruppen som sentralt. Lagdommer 4 sier følgende:

Det går først og fremst på dette med varighet og struktur, men vel også med formålet med gruppen. Og da kan man ikke være veldig strenge for det er klart at det i en sånn gruppe, da har ikke fast medlemskap eller det er ikke noe skriftlighet i gruppene, stort sett, og de har vel heller ikke noen skrevne regler, men de har vel en del uskrevne regler om hvordan man skal oppføre seg. Også har de en viss struktur, altså sånn at det er noe klarhet i hvem som bestemmer og hvem som er mer sånn fotfolk. Og ja, også er det en viss varighet, at gruppen ikke er satt sammen for å gjøre et sånt kortvarig stunt. Og at hovedformålet med gruppen er den kriminelle aktiviteten, det er vel også et krav.

Denne informanten mener at kravene angående graden av organisering ikke kan være alt for strenge grunnet at det ikke er noe fast eller skriftlig medlemskap i gruppen. I følge han må gruppen ha en viss varighet, en viss struktur, men han gir ingen videre forklaring på hva han mener med disse begrepene. Flere av informantene trekker med andre ord frem begrepet struktur, men hva de forskjellige legger i dette ser ut til å variere. Lagdommer 2 mener at strukturen ikke trenger å være veldig fast.

Det må være en mer eller mindre fast gruppe. Flere personer, tre eller flere personer. Det er helt på rene at det ikke er noe krav om noe så veldig fast struktur på organisasjonen, men det skal jo være en organisasjon hvor personer har bestemte roller. Det kan selvfølgelig variere fra gang til gang, det behøver for så vidt ikke å være en fast leder. Men det skal fremstå som en gruppe som handler sammen.

Lagdommer 2s syn virker noe delt. På den ene siden sier han at gruppen må være mer eller mindre fast og personene må ha bestemte roller, mens han på den andre siden også sier at det ikke er noe krav om en alt for fast struktur. Til slutt sier han også at gruppen må fremstå som samlet, men at rollefordelingen samtidig kan variere fra gang til gang.

Noen av informantene har problemer med å forklare hva som ligger i at gruppen er organisert. Lagdommer 3 sier det slik:

Jeg synes det er et veldig vanskelig spørsmål. Kan for eksempel spørre om det må være et hierarkisk system, med overordnede og noen som gir ordre og noen som følger. Men jeg tror det skal veldig lite til av den type organisering før man kommer til at dette er en organisert kriminell gruppe. Men jeg vet ikke om man kommer så veldig mye lenger enn å si at det må være en viss struktur på det jeg altså. Kjerneområdet vil jo ligge der hvor du har tendenser til en hierarkisk oppbygning med leder som gir ordre og andre som følger. Og det er jo typisk hvor du har såkalte bakmenn som da er bak og trekker i trådene, som er vanskelig å få tak i. Så snart du har det, som da kan gi ordre eller betale andre for å gjøre ting i virksomheten, vil du fort være over i en organisert kriminell gruppe.

Forsvarsadvokat 2 stiller seg kritisk til politiets bruk av begrepet organisert, og mener at § 60a i noen tilfeller benyttes i saker der det etter hans mening er for lite organisering:

Det som man antar fra politiet er at organisert er det samme som planlagt. Men problemet her er jo altså at kartet stemmer ikke med terrenget. Så det lovteksten i utgangspunktet tar for seg å ramme er jo mafialiknende virksomhet, tunge MC-miljøer hvor internasjonal organisert kriminalitet, hvor de benytter seg av legale kanaler, betalingsformidlinger, alt mulig sånt noe, men samtidig bruker dette til å gjøre organisert kriminalitet. Der mener jeg begrepet hører hjemme, men når du flytter dette ned sammenlikner organisert kriminalitet med planlegging, så bærer det galt av sted.

Det er en del uenigheter om hvordan man skal se på organiseringsaspektet, og hva som ligger i at en gruppe er organisert. Statsadvokat 2 skiller seg derimot ut fra de andre ved at han mener at organiseringsaspektet er greit forklart:

Jeg synes de har truffet greit med de momentene som er nevnt i forarbeidene der jeg altså. Dette her med at det er en hierarkisk og strukturmessig oppbygning. Og det er ikke noen uttømmende liste, og det er heller ikke noen vilkår, men det blir en helhetsvurdering.

Finckenauer og Waring (1998) legger i sine forklaringer av graden av organisering vekt på planlegging, struktur, arbeidsfordeling, stabilitet og selvidentifisering blant medlemmene; de ser seg selv som medlemmer av en organisasjon. Kenney og Finckenauer (1995) påpeker at problemene med å definere organisert kriminalitet, oftest har å gjøre med ordet *organisert*. En liste over forskjellige lovbrudd kan ikke forklare hva som menes med organisert kriminalitet, forklaringen må også ta for seg hva organisert innebærer (Kenney og Finckenauer 1995). For å beskrive den organiserte kriminelle gruppen nevner Kenney og Finckenauer (2005) blant annet trekk som velstrukturert hierarki, kontinuitet, maktbruk, arbeidsfordeling og planlegging.

Som jeg også var inne på i kapittel 4. 2. 3 har Per Ole Johansen (1996, 2004) en noe annen holdning til organiseringsaspektet. Han mener at det i større grad er riktig å snakke om nettverk fremfor store organisasjoner i Norge (Johansen 1996). Mye av hemmeligheten bak suksessen til det norske illegale spritsmuglermarkedet har for eksempel ligget i fraværet av organisasjon mener Johansen (2004). ”Den klassiske forskningen om organisert kriminalitet, (...) har definert organisert kriminalitet som lovbrudd i regi av store kriminelle organisasjoner, med vold bestikkelser og konspirasjon som bærende elementer” (Johansen 2004:149). Men den organiserte kriminaliteten i Norge har aldri passet med disse kriteriene mener Johansen (2004). Oppleggene har snarere vært mer løse og uformelle, selv om noen har pågått over tid. ”Den løse organiseringen har åpnet for en meget fleksibel tilpasning til variasjoner i marked og kontroll, noe som har vært like lønnsomt for smuglerne som det har vært forvirrende for etterforskere” (Johansen 2004:151). Johansen (2004) mener altså at når det gjelder de illegale spritmarkedene har det ikke vært nødvendig med en fast organisasjon som har bestått over tid.

Hvorfor er det så vanskelig å definere hva som menes med organisert? Både begrepene informantene trekker frem, og de som benyttes i forarbeidene fremstår etter min mening som vage og ikke særlig oppklarende. Noe av problemene kan tenkes å komme av at man frykter at dersom man og legger til grunn for nøyaktige spesifiseringer og benytter for smale og rigide formuleringer, kan tilfeller man mener at paragrafen bør dekke, falle utenfor. Lovgiver kan ha ansett det som bedre med en vid lovtekst som kan medføre at tilfeller som er ment å falle utenfor kan bli rammet, fremfor å innføre en for snever bestemmelse. Men på en annen side kan det også ses som rettsikkerhetsmessig betenkelig dersom man gjør bestemmelser for vide, noe som i det ytterste konsekvens kan føre til at dersom begrepene tøyes, kan de ramme alt for mye.

5. 4 Organisert kriminell gruppe, eller vennegjeng?

Som man kan se av dette og det forrige kapittelet er det mange diskusjoner som dukker opp når det gjelder hva som er en organisert kriminell gruppe. Flere av informantene trekker frem som sentralt at formålet for gruppens organisering må være de kriminelle handlingene. Og flere mener det finnes eksempler på tilfeller der man har gått for langt i å definere en ”vennegjeng” inn under betegnelsen organisert kriminell gruppe. Lagdommer 4 sier at ”(...)

det er vel sånn at en tilfeldig guttegjeng, vennegjeng som bestemmer seg for å begå et tyveri vil ikke kunne rammes av den bestemmelsen.” Forsvarsadvokat 1 sier følgende:

Men så vil jeg jo si at politiet, igjennom den bestemmelsen kanskje har prøvd å ramme tilfeller som strengt tatt faller utenfor. Og det er mer eller mindre tilfeldige sammensatte, hva skal man kalle dem, venner som har funnet på noe. Og så ha man prøvd å føre det inn under den bestemmelsen her.

Formuleringen ledd i virksomheten innebærer etter mange av informantenes oppfatning, at kriminaliteten må være en del av det gruppen vanligvis holder på med, og at gruppens hovedgeskjeft må være de kriminelle handlingene. Forsvarsadvokat 3 mener at en vennegjeng er noe helt annet enn en organisert kriminell gruppe, fordi deres formål er å være venner. ”(...) hvis det da er en kompisgjeng som har, som importerer noe hasj, og de er ganske godt organisert, Olsen kjører ned, Svendsen betaler og Pedersen skaffer kjøpere for eksempel. Men det vil ikke være ledd i organisert kriminell gruppe etter mitt syn” (Forsvarsadvokat 3). Han sier videre:

Jeg tror man går langt med å definere en vennegjeng at de har som formål å drive organisert eller straffbar virksomhet. De har ikke organisert seg i den hensikt å begå straffbare forhold. Det er en bigeskjeft for eksempel. Der mener jeg bestemmelsen går lenger enn det utgangspunktet loven var tenkt for.

Forsvarsadvokat 3 bruker videre som eksempel at dersom hans kontor med 7-8 gode venner som jobber sammen, plutselig skulle begynne å importere noen kg hasj eller heroin, tviler han på om det ville bli rammet av § 60a. En ”vennegjeng” som har vennskapet som formål for organiseringen, vil altså etter flere av mine informanternes syn kunne havne utenfor virkeområdet for § 60a. I denne diskusjonen rundt formålet for organiseringen, er det flere av informantene som trekker inn MC-klubber.

I trusselvurderingen fra 2003 trekker Politidirektoratet (2003) frem noen områder de mener representerer de største utfordringene politiet står ovenfor når det gjelder organisert kriminalitet. En av disse er MC-miljøene. Kriminalitet som er utført i såkalte 1 % miljøer¹³ skiller seg i følge Politidirektoratet (2003) fra andre kriminelle nettverk ved at de fremstår som velorganiserte og strukturerte med en klar organisering. Videre sies det at MC-kriminelle er kjent for å frembringe alvorlig kriminalitet. Gruppene har en sterk indre solidaritet og en

¹³ Uttrykket 1 % betyr at i innad i disse grupperingene går klubbens lover og regler foran nasjonale lover og regler i de landene der klubbene er lokalisert (Politidirektoratet 2003:25).

klar motvilje for de som står utenfor gruppen (Politidirektoratet 2003). Politidirektoratet (2002) skriver i rapporten *Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring* at klubbene i seg selv ikke er illegale organisasjoner, og at det er enkeltmedlemmer som begår kriminaliteten. Allikevel trekkes MC-klubber ofte frem som et typisk eksempel på organisert kriminalitet, for eksempel i trusselvurderingen (Politidirektoratet 2003) og i forarbeidene til § 60a (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

Statsadvokat 3 mener at det i forbindelse med MC-gjenger kan være problematisk å vite om § 60a kan benyttes. Han understreker at det avgjørende for å kunne omtale det som en organisert kriminell gruppe, at man bruker strukturen og kontaktnettet for å fremme kriminaliteten. Statsadvokat 3 sier videre:

Man må se, hva er det strukturen består i her, og hvordan fremmer den kriminaliteten? Og det er jo derfor dette med MC- kriminalitet, der har politi og påtalemyndighet av og til gått litt sånn av seg, man påviser at en MC-klubb har en struktur og så sier man at den er kriminell uten å vise hva i strukturen som gjør den kriminell

I forarbeidene sies det som nevnt at dersom den kriminelle handlingen er utført av en av gruppens medlemmer på "fritiden," kan ikke handlingen ses som ledd i virksomheten til den organiserte kriminelle gruppen. Og det er dette momentet som i følge flere informanter kan bli et problem i saker som omhandler MC-miljøene. Deltagerne i MC-gjenger kan hevde at de hele tiden var opptatt av å kjøre motorsykkel, drikke øl, at de liker livsstilen, og at dette som er det som er formålet for organiseringen. Den eventuelle kriminaliteten begås derimot av enkeltpersoner på fritiden. Forsvarsadvokat 2 forklarer det slik:

Nå har jeg jobbet med de som ihvertfall politiet mener er kyniske og farlige, så slår det meg at organiseringen og planleggingen ofte er svært, svært mangelfull. En vennegjeng som på dagtid sover og på kvelden er ute på byen, og på natta gjør innbrudd, altså man finansierer jo livet sitt med dette, men det gjør jo alle kriminelle. Om man da gjør ting alene eller sammen med en eller sammen med to, jeg ser ikke helt den store forskjellen.

Til tross for at flere av informantene mener at kan være problematisk å benytte seg av § 60a i forbindelsen med MC-gjenger, trekkes dette allikevel ofte frem fra lovgivers side som et område paragrafen er ment å ramme (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Hva kan dette skyldes? Statsadvokat 3 understreker at:

Det at det fins en struktur der, og at ikke alle kan bli medlem, gjør jo ikke enhver gruppe som har struktur og er litt sånn hemmelig, altså at ikke alle kan bli medlemm, blir kriminell. (...) Som jeg sier, det å kjøre motorsykkel som skriker fælt, gå i stygge uvaskede skinntøyer, ikke være veldig opptatt av personlig hygiene eller hårklipp, det er i seg selv ikke kriminalitet.

Statsadvokat 3 mener altså at det at en person er medlem av en MC-klubb, ikke vil si det samme som at han er kriminell. Hans poeng ser ut til å være at selv om noen medlemmer av disse gjengene bedriver kriminelle handlinger, vil ikke dette si at alle medlemmene gjør det.

Frønes (2006:58) sier at i et samfunn kan utseende, klær og stil ”fungere som sosiale markører som peker mot bestemte sosiale kategorier, og til kategoriene finnes det fortellinger og forestillinger om hvordan medlemmene i denne kategorien kan forventes å være.” Ut i fra noen tegn skaper man forventninger om andre kvaliteter ved personene (Frønes 2006). Gjennom sosial kategorisering tillegges individene altså en rekke egenskaper og handlinger (Korsell og Hansen 2002). Man går fra det kollektive plan til det individuelle plan ved å anta at egenskaper ved gruppen også gjelder alle individene som ses som en del av den (Frønes 2006). Det foretas en stereotypisering, og ut fra de sosiale kategoriene får man noen forventninger om individenes handlinger (Frønes 2006). Frønes (2006:59) sier at dette ”er en grunnleggende mekanisme i sosial navigering. I et samfunn hvor vi stort sett er ukjente for hverandre som personer, vil vi navigere etter de trekk ved individet som kan anvendes som informasjon om dem.”

Korsell og Hansen (2002) har sett nærmere på begrepet sosial kategorisering i forbindelse med MC-gjenger. De mener at man gjennom å benytte uttrykk som ”kriminell MC-gjeng” og ”lovbrudd i tilknytning til MC-gjeng” foretar en kollektiv klassifisering av alle personer tilknyttet disse miljøene (Korsell og Hansen 2002). Begrepet organisert kriminalitet er en måte å kategorisere kriminaliteten på, og bildet man har på den organiserte kriminaliteten står alltid i relasjon til hvilke kriterier man velger ved en definisjon (Korsell og Hansen 2002:41). Når man velger ut kriterier, dannes det også en kategori (potensielle) lovbrøttere, en sosial kategori.

Historisk sett har sosiale kategoriseringer gjort at visse menneskegruppers livsstil er blitt ansett som kriminell, og en sosial kategorisering har videre ført til at disse menneskenes livsstil er blitt sett på som et samfunnsproblem (Korsell og Hansen 2002). Innen den

kriminalvitenskaplige diskusjonen rundt organisert kriminalitet, vender man stadig tilbake til spørsmålet rundt MC-gjenger (Korsell og Hansen 2002). Man relaterer en viss type kriminalitet til MC-gjengene, og definerer dermed MC-gjengene som en sosial kategori (Korsell og Hansen 2002). For medlemmene av klubbene innebærer dette at de tilskrives visse egenskaper, blant annet sannsynligheten for å begå bestemte lovbrudd (Korsell og Hansen 2002). Det skjer en kollektiv klassifisering av individene, de reduseres til medlemmer av en gruppe, og når disse begår lovbrudd blir lovbruddene sett i tilknytning til gruppen (Korsell og Hansen 2002).

I Norge fremstilles MC-klubbene fra politiets side altså som et typisk eksempel på organisert kriminalitet. Allikevel er det som informantene beskriver, mange av elementene ved § 60a som gjør at anvendelsen kan bli problematisk i saker som omhandler slike grupperinger. Som en av informantene (Statsadvokat 3) påpeker, det å kjøre motorsykkel og gå i utvaskede klær, gjør ikke i seg selv en person til kriminell. Kan medlemmer av MC-klubber i noen tilfeller kan være offer for en sosial kategorisering? Man antar at alle som er medlemmer av MC-klubber også bedriver kriminelle handlinger. Men det å få personer i MC-miljøet dømt etter § 60a, kan etter noen av informanters oppfatning være vanskelig.

5.5 Begrepet organisert kriminalitet og organiserte kriminelle handlinger

Begrepet organisert kriminalitet benyttes ikke i straffeloven, og det eksisterer heller ingen felles og uttalt definisjon av begrepet i Norge. Som jeg skrev i kapittel 3 har Politidirektoratet i flere tilfeller benyttet seg av EUs definisjon, og i forarbeidene trekkes det fra departementets side frem flere kjennetegn som typisk kan beskrive organisert kriminalitet. Til tross for at loven ikke benytter begrepet, brukes det likevel hyppig både i media og i paragrafens forarbeider. Og fra departementets side er det uttalt at § 60a ble innført for å bekjempe organisert kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Det er et vanskelig begrep å definere, og som Larsson (2004) påpeker, brukes organisert kriminalitet som betegnelse både for lovbruddskategorier og for hvordan lovbruddene utføres. Formålet med dette avsnittet er å få svar på hva mine informanter selv legger i begrepet, og hvilke handlinger de mener er typiske for organisert kriminalitet.

5. 5. 1 Organisert kriminalitet

For noen av informantene er det sentrale for å kunne omtale noe som organisert kriminalitet, at det eksisterer tilknytning til utlandet. Forsvarsadvokat 3 sier:

Jeg definerer det sånn som den narkotikasaken som jeg hadde nå. Man hadde ulike roller, viss størrelse, viss alvor, hvor alle hadde sin egen definerte rolle i gruppen. Noen er sjåfør, noen sitter med pengene, noen frakter penger, noen er bindeledd mellom kjøpere, norske kjøpere og utenlandske selgere. Og de har kun den rollen, og det danner da en organisering, alle har definerte roller i systemet. Men alvorlighetsgraden er selvfølgelig viktig. Og det som er utgangspunktet er knyttet til grenseoverskridende kriminalitet, fra utlandet mot Norge.

Noen av informantene oppfatter derimot begrepet organisert kriminalitet som mye videre. Statsadvokat 1 mener at det: ”Bør være så enkelt at det er flere som ”rotter seg sammen.” Tre eller flere som ”rotter seg sammen” om å begå kriminell aktivitet. Uavhengig om det er en eller flere handlinger.” I følge Lagdommer 2 er begrepet organisert kriminalitet mye videre enn det § 60a beskriver:

Hvis vi ser bort ifra 60a og organisert gruppe så legger jeg i begrepet organisert kriminalitet, at det er mye videre begrep i min begrepsverden, juridisk sett så har vi jo ikke så vidt jeg kan skjønne begrepet organisert kriminalitet. (...) Men i dagligtalen, organisert kriminalitet, det ser jeg på som nesten enhver gruppe som bestemmer seg for å gjøre noe straffbart sammen. Slik at det favner mye videre. Men så lenge det begrepet ikke er knyttet til noen lovmessig konsekvens så kan jeg ikke se at det har noen særlig betydning i vårt daglige arbeid ihvertfall.

Statsadvokat 2 sier også at organisert kriminalitet kan være veldig mye forskjellig, men at det etter hans mening eksisterer noen føringer:

Organisert kriminalitet kan være ganske mye (...). Du kan ha organisert kriminalitet i en bydel i Oslo for den saks skyld, men man må se på hvilket nivå man er på og omfagnet og over hvor lang tid den har fungert. Selvfølgelig også vilje til å bruke voldelige midler, er også et viktig moment selv om det ikke er noe avgjørende for den lovlige definisjonen. Noe som jeg synes er naturlig fordi det kan være veldig vanskelig å bevise og få noe oversikt over. Men det må også være et minimums antall personer som da er involvert, og det må være en viss struktur på det. Og som regel, om ikke det har pågått over tid så må det ihvertfall være planlagt, tenkt pågått over tid. Man skal holde på en god stund.

For å beskrive hva organisert kriminalitet er trekker Statsadvokat 2 også frem motivet bak den kriminelle handlingen:

Det er den økonomiske gevinsten som ligger bak organisert kriminalitet, nesten uten unntak. Jeg har vel ikke vært borti noen saker hvor det ikke har vært det. Du kan ha andre momenter som spiller inn, men i bunn og grunn så er det er økonomisk motiv.

For å kunne omtale en handling som organisert kriminalitet, er det flere av informantene som kommer inn på alvorlighetsgraden i den straffbare handlingen. I følge Lagdommer 2 trenger ikke selve handlingen å være så alvorlig som § 60a krever for at han skal kunne se på det som organisert kriminalitet:

Det kan jo være organisert kriminalitet som driver med mindre alvorlige ting også, jeg holdt på å si naskebander som reiser rundt fra butikk til butikk og nasker, det kan jo være relativt ungdommelige personer også. Det er slik jeg oppfatter en form for organisert kriminalitet når man holder på slik. Men det er ikke 60a kriminalitet altså.

Også Forsvarsadvokat 3 trekker frem alvorlighetsgraden, og han beskriver det som at handlingen må ha en viss alvorlighetsgrad:

Det er klart at hvis ti kompiser sørger for at det kommer et kg hasj til Norge. Olsen kjører ned og henter sant, og Svendsen møter på kaia og, ja det blir for spedt altså. Selv om det vil komme under ordlyden her, det må være en viss alvorlighetsgrad i det. Men hvor grensene går vet ikke jeg.

Forsvarsadvokat 2 sier at det som faller inn under EUs beskrivelse¹⁴ er det han ser på som organisert kriminalitet:

Den 11-punkts listen til EU er jo en ganske grei beskrivelse av hva som ligger i det. Men altså, hele straffeloven er jo bygd opp for å beskrive hva som ikke er lov. Og det å beskrive hva en organisert kriminell gruppe er, altså når den bestemmelsen trer inn, det er vanskelig. En ting om er hva lovgiver har tenkt på, da ser jeg ihvertfall for meg noe ganske annet enn det den blir brukt som i dag. Det må ihvertfall være en type kriminalitet som vil være vanskelig eller tilnærmet umulig å oppklare ved hjelp av såkalt tradisjonell etterforskning, der mener jeg at det går et skille.

Forsvarsadvokat 2 mener at for at noe skal betegnes som organiser kriminalitet må det være en type kriminalitet som ikke kan oppklares ved hjelp av tradisjonelle etterforskningsmetoder. Derfor må man ta i bruk ekstraordinære etterforskningsmetoder, som for eksempel kommunikasjonsskontroll (Forsvarsadvokat 2).

¹⁴ EUs beskrivelse av organisert kriminalitet har jeg forklart nærmere på side 29.

Det er med andre ord delte meninger rundt hva som kan betegnes som organisert kriminalitet. Noen mener at begrepet organisert kriminalitet omfatter mer enn det som faller inn under § 60a, mens andre mener det er et smalere begrep og at det passer best i saker som for eksempel har en internasjonal tilknytning. Men blant informantene er det to som skiller seg ut. To av dommerne sier at de oppfatter at organisert kriminalitet er det samme som det som rammes av § 60a. Lagdommer 4 svarer følgende om hva han legger i begrepet organisert kriminalitet: ”Altså nå er det sånn at jeg tenker straffebestemmelsen 60a. (...) Hva jeg mener når jeg snakker om det, jeg tror faktisk at jeg nå stort sett ville holde meg til bestemmelsen altså. Tror det.” Lagdommer 3 sier det slik:

Det er de samme momentene, det at det er flere sammen, og at den forbrytelsen som er begått må være et resultat av organisasjonens virksomhet. Jeg tror ikke at jeg vil gå noe lenger, jeg synes det er vanskelig å sette krav til dette ut over det loven fastsetter. Og jeg har ihvertfall ikke sett at det er satt noen videregående vilkår ut over det at det har vært flere med og at de har samarbeidet om et prosjekt. Og at forbrytelsen har vært ledd i virksomheten.

5. 5. 2 Organiserte kriminelle handlinger

De lovbruddskategoriene om går igjen hos de aller fleste av informantene er narkotika, menneskehandel, og smugling av enten sprit våpen eller narkotika. Statsadvokat 2 trekker frem følgende som han beskriver som klassiske ting; narkotika, sprit, menneskesmugling, trafficking og prostitusjon. Lagdommer 1 trekker frem følgende som typiske handlinger:

Menneskehandel. Vi har jo narkotikakriminalitet som i sin struktur på en måte er bygd opp litt likt ved at man har bakmenn og grossister og detaljister og kjøpere. Det er jo klart at denne kjeden den er jo laget på en slik måte, det er folk som står bak den, det er flere personer. Narkotika ja, og så har vi smugling av sigaretter, av sprit, der har vi det.

Men også helt andre typer saker kan også betegnes som organisert kriminalitet. Informantene trekker frem; Orderud-saken (Statsadvokat 1), barnepornosaker (Lagdommer 2), grupperinger i finansmiljøet som kan utveksle informasjon (Statsadvokat 2), og Lagdommer 2 trekker også frem tyverier:

Det er klart at tyveribander som driver med skapsprengingsraid, og slik som vi snakket om i stad automattyverier hvor man reiser land og strand rundt, det er jo også hvis det er tilstrekkelig klart organisert og går over tid, så er det jo typisk sånn man kan tenkes å bli 60a saker etter hvert. Også sånne biltyveribander da.

Altså ikke bare bilbrukstyverier, men sånn som reiser rundt og rundt og stjeler med seg biler og frakter dem ut av landet, det vil jeg tro også blir 60a saker etter hver.

Igjen er det flere som trekker frem internasjonal tilknytning. Lagdommer 3 sier: ”Jeg tenker jo først og fremst på narkotika, trafficking/hallikvirksomhet, og også organiserte tyveribander selvfølgelig. Og i den grad organisasjonen har et internasjonalt tilsnitt, vil en nok veldig fort anta at det er organisert.” Forsvarsadvokat 3 sier følgende:

Det er jo terror og narkotika og kanskje også sånne bestillingstyverier, tyveriraid, fra Litauen og andre steder. Det er det i utgangspunktet som vi har sett har vært typiske. Alltid knyttet til bakmenn i utlandet, ikke sant, det sitter bakmenn i Litauen som bestiller så og så mange påhengsmotorer, så drar de til Sørlandet, og får solgt de. Det har vi jo sett eksempler på. Så det er på en måte de, altså det er ikke vanlig å organisere voldtekt for å si det sånn. Det blir en enkeltstående handling. Og det er også kanskje i saker hvor det er flere fornærmede, eller ingen fornærmede. I narkotikasaker fins det ingen fornærmede. Det er samfunnet som, det er uønsket samfunnsmessig, men det er ikke noen som er fornærme. Nå kan du jo si brukeren da, men han vil ikke være noen aktør i straffesaken.

Lagdommer 4 legger vekt på grovheten i den aktuelle handlingen, og sier at det ofte er snakk om handlinger som grovt ran, grov narkotikakriminalitet og menneskehandel. Men han sier samtidig at det finnes eksempler på handling som i seg selv ikke er så alvorlige, men som samlet sett kan ses som organisert kriminalitet. Han nevner et eksempel på en slik sak der det var tre eller fire personer som gikk sammen for å begå tyverier av kosmetikk fra kjeder som Hennes & Mauritz og Cubus. Det var snakk om mindre tyverier i hver butikk, men samlet sett ble det store mengder, og en nokså omfattende organisert virksomhet (Lagdommer 4).

Ran trekkes frem av flere av informantene som et saksområde som ofte kan omtales som organisert kriminalitet. Statsadvokat 3 mener at organisert kriminalitet først og fremst er handlinger som genererer mye vinning, og han trekker i den forbindelse frem ranshandlinger. Men han påpeker videre, som jeg var inne på i kapittel 4. 2. 5, at det kan oppstå problemer med bruk av § 60a i forbindelse med ransaker:

Ran selvfølgelig, skjønt der vil det kanskje ofte være et problem med at man, det blir kanskje litt mer sånn ad hoc preg over det. De er kanskje noen bekjentskaper også kommer de sammen nå og da for å begå et ran. Disse andre typer sakene krever litt sånn mer kontinuerlig drift, og er da lettere å kategorisere som organisert kriminalitet. Mens ransmiljøet det krever kanskje litt mer, ja det er vanskeligere å bevise.

Som beskrevet påpeker Lagdommer 2 at organisert kriminell gruppe og organisert kriminalitet ikke er sammenfallende begreper. Men det er ikke alle som har like store skiller mellom de handlingene de mener dekkes av paragrafen, og hvilke som betegnes som organisert kriminalitet. Som jeg skrev i kapittel 4 er det mange forskjellige lovbruddskategorier som kan dekkes av § 60a. Informantene nevner for eksempel narkotika, menneskehandel, tyverier og kortsvindel som typiske § 60a saker. Når informantene skal nevne lovbruddskategorier som de mener typisk kan beskrives som organisert kriminalitet går mye av det samme igjen; narkotika, menneskehandel, smugling og også ran.

Som jeg har nevnt tidligere var det for noen av informanter viktig med en internasjonal tilknytning dersom § 60a skal benyttes. Dette er ett av momentene som er sammenfallende med de beskrivelsene informantene gir av organisert kriminalitet. Oppfatningene av hva som ligger i begrepet organisert kriminalitet og hvilke handlinger som kan falle under § 60a er ellers ganske forskjellige. En informant er av den oppfatning at det må være nok at noen ”rotter seg sammen” for å gjøre noe kriminelt. En annen av informantene trekker frem EUs beskrivelse. Mens andre igjen mener at begrepet organisert kriminalitet er videre enn § 60a, altså at enhver gruppe som gjør noe ulovlig sammen kan falle inn under beskrivelsen. For å se på noe som organisert kriminalitet, er det i følge flere av informantene altså ikke nødvendig med de kriteriene som § 60a presenterer, nemlig størrelse, hierarki, struktur og rollefordeling, og at handlingen må være en del av det gruppen vanligvis holder på med.

Noen av informantene legger vekt på at det må være snakk om grove handlinger for at det skal kunne anses som organisert kriminalitet. Andre mener at også mindre alvorlige handlinger samlet sett kan oppfattes som alvorlige nok. Alvorlighetsgraden trekkes altså som sentralt for at en handling skal kunne oppfattes som organisert kriminalitet, men hva de legger i alvorlighetsgrad er ganske forskjellig. En mener at også mindre alvorlige handlinger enn de som rammes av § 60a kan oppfattes som organisert kriminalitet, mens en annen mener at handlingene må ha en viss alvorlighetsgrad dersom han skal kunne se på handlingen som organisert kriminalitet. Begrepet ”viss” dukker igjen opp, men informanten sier at han ikke kan spesifisere noe nærmere hva han mener med en viss alvorlighetsgrad. Noen av informantene skiller seg derimot klart ut når de skal beskrive hva de ser på som organisert kriminalitet. To svarer at de tenker på de samme handlingene som rammes av § 60a, og at de ikke klarer å svare noe annet enn det bestemmelsen tilsier.

5. 6 Hvordan paragrafen fungerer i praksis

James O. Finckenauer har i flere sammenhenger interessert seg for definisjonsproblematikken rundt til begrepet organisert kriminalitet (bla Kenney og Finckenauer 1995, Finckenauer og Waring 1998, Finckenauer 2005). Han mener at debatten om definisjon av organisert kriminalitet er viktig fordi hvordan begrepet defineres også kan være med på å avgjøre hvordan lover dannes (Finckenauer 2005). Lovens definisjon er på mange måter den mest sentrale, fordi den avgjør hvilke handlinger som ses som straffbare. Finckenauer (2005:68) sier følgende om definisjoner som er en del av loven: "They must sharply and narrowly define what behaviour is to be subjected to criminal or civil remedy." Han mener det er problematisk dersom uklare definisjoner brukes til å foreta rettslige avgjørelser. Som han sier: "What for example, constitutes a "highly organized, disciplined association" as opposed to a less highly organized, less disciplined association?" (Finckenauer 2005:69).

Flere av informantene mener at et av problemene med § 60a er at begrepene som benyttes i lovteksten er for vide og skjønnsbetonte. Forsvarsadvokat 2 sier at "problemet med vage lover, generelle lover er at de ofte rammer for vidt, og man har et rettsikkerhetsproblem i de tilfellene som ikke ligger i kjerneområdet." Statsadvokat 3 sier følgende om paragrafen:

Den skaper antagelig flere problemer enn den løser. Organisert kriminalitet har alltid blitt straffet strengere enn enkelthandlinger, altså man kjenner igjen fra narkotikaforbrytelser hvor man i skjerpene retning har lagt vekt på at handlingen hadde profesjonelt preg av ledd i en organisert virksomhet, og at den var hovedmenn i utlandet og sånt noe, dette kjenner man igjen fra før.

Statsadvokat 3 stiller seg altså negativ til paragrafen og mener at den skaper problemer. Etter hans mening er den unødvendig fordi organisert kriminalitet i følge han alltid har blitt straffet strengere. Lagdommer 4 mener at det problematiske med lovteksten er at den gir for lite veiledning, og at det er betenkelig at den etter ordlyden kan favne for vidt. Mens Forsvarsadvokat 2 sier følgende:

Straffeloven skal og må få være forutsigbar. Borgerne skal vite hva som er lov og hva som ikke er lov. Og det er et problem, vag lovtekst med stor slingsmonn vil jo ha et bredere nedslagsfelt, og nok treffe i 90 % av alle tilfeller man hadde tenkt, men så har man da problemer med de 10 % man ikke har tenkt på. Det er et problem med 60a, og det er et problem med en rekke andre bestemmelser.

Også Forsvarsadvokat 2 mener at det er problematisk at bestemmelsen etter ordlyden kan favne vidt. Andre av informantene har derimot ikke opplevd paragrafen som problematisk. Flere sier de synes den fungerer greit i praksis. Samtidig bemerker flere at de ikke har hatt så mye erfaring med bruken. Lagdommer 1 sier:

Ja med den lille erfaringen jeg har med den så synes jeg den var greit å håndtere jeg, det har ikke vært noe... Man kan jo alltid diskutere hvor mye tekst man skal ha inn i loven. Men som sagt når lovteksten er såpass greit supplert med forarbeidene så synes jeg den er greit jeg. (...) Man får jo en ganske greit oversikt over hva man skal legge vekt på av momenter når man skal finne ut hva som er en organisert kriminell gruppe. Og lovforståelsen da opp mot bevisene i saken så får man jo svar på om man er utenfor eller innenfor.

Lagdommer 3 sier også at han har vært lite borti paragrafen, men synes den har vært greit å forholde seg til. Han trekker videre frem som positivt at den gir dommeren stort spillerom samtidig som det er greie vurderingskriterier. Han sier:

Hvis du ser det fra den andre siden, altså tiltalt-siden, så kunne du kanskje ønske at det skulle være skarpere kriterier, og mindre skjønn og mindre armslag for dommeren. Men vi synes jo det er greit at vi gis den nødvendige kompetansen i lovteksten til å slå ned på de tingene som vi mener bør rammes.

Lagdommer 3 ser med andre ord på de vage og vide begrepene som positivt fordi de gir dommerne spillerom. Han mener de vurderingskriteriene man har fungerer bra, og at det gir dommeren mulighet til å ramme de tilfelle de mener at bør rammes. For noen av informantene ses de uklare begrepene som et rettsikkerhetsproblem, mens Lagdommer 3 mener at de vide rammene gir dommerne mulighet til å slå ned på de tilfelle de mener bør rammes.

5. 6. 1 Problematisk elementer ved paragrafen

Da jeg spurte informantene om hvilke elementer ved paragrafen de så som problematiske, ble flere forskjellige ting trukket frem. Lagdommer 2 sier:

Det er klart at det begrepet at de har som hovedmål å begå denne typen handlinger, at det kanskje kunne være lettere i si at man for en vesentlig grad driver denne typen virksomhet. Så ville det jo fange opp flere, også kanskje man skulle hatt en diskusjon om dette med hovedformål, er dette mindre enn et hovedformål? Altså et hovedformål, er det 50 % av virksomheten som er den type kriminalitet, eller er det, kan man ha flere hovedformål som alle ligger under 50

%? Så det begrepet hovedformål er ikke så veldig godt tror jeg hvis det blir satt på spissen, hvis man finner en kreativ forsvarer.

Lagdommer 2 trekker altså frem betegnelsen hovedformål som problematisk. Og han mener at det kan bli problematisk fordi det mangler noen videre spesifisering. Noen informanter trekker frem betegnelsen "ledd i virksomhet" som vanskelig, mens andre mener at det er strafferammen på den kriminelle handlingen som er mest problematisk. Noen hadde også forslag til endringer. Forsvarsadvokat 1 mener man burde øke strafferammen på den aktuelle kriminelle handlingen til over 3 år. Lagdommer 2 er derimot av en annen oppfatning:

Det er klart at det som man kan innvende er at den på en måte er firkantet ved at den knytter anvendelse opp til at de skal drive virksomhet som kan gi en straff på minimum 3 år. Man kunne jo tenke seg at det var virksomhet man drev som ikke hadde en så høy strafferamme hvor man allikevel burde ha bestemmelser som rammer grupper som driver med organisert kriminalitet.

Videre trekker han også frem forsetts situasjonen som problematisk.

Det som selvfølgelig er vanskelig er jo dette ved forsettsbegrepet, at man skal være klar over for å kunne straffes etter bestemmelsen, at betingelsen er oppfylt. Vet gjerningsmannen som ikke selv er med i gruppen, at han er med på gruppens virksomhet ved å gjøre ditt og datt. Det kan bli et bevismessig problem i forhold til de som står utenfor gruppen.

Igjen er det flere av informantene som sier de ikke har tenkt noe særlig over problematikken, og de ser heller ikke noe behov for å forandre noe. Statsadvokat 2 sier at han egentlig ikke tenkt på forslag til eventuelle endringer, men at man kunne ha tatt inn noen av momentene fra forarbeidene inn i lovteksten. Han fortsetter:

Det er jo klart man kunne tatt et valg og for eksempel lovfestet de momentene som skal telle mest ved å vurdere om det er en kriminell gruppe. Men da har man valgt å heller ta dem inn i forarbeidene. Og jeg syns det er en helt grei måte å gjøre det på. Bestemmelsen hadde blitt mye lenger hvis man skulle drive og ta inn alle de momentene og så videre.

Statsadvokat 2 påpeker videre at han ikke har sett noen som har kommet opp med noe bedre forslag:

Du kan godt rette opp kanskje en svakhet i bestemmelsen, og da vil du skape to nye problemer slik jeg ser det. Typisk at man gjør den for rigid og da ender man opp med at det er, da sitter man plutselig med at det er en organisasjon man gjerne skulle ha tatt, og så faller den tilfeldigvis utenfor definisjonen. Fordi det er et eller

annet organisasjonen da typisk ikke har. Ihvertfall ikke greier å bevise at den har da, og så mister man det.

Statsadvokat 3 skiller seg ut fra de andre ved at han mener at det beste endringen ville vært å fjerne hele paragrafen, og heller benyttet organisasjonsmomentet som et generelt straffeskjerpene moment:

Og latt dette være, det at det er organisert, være et alminnelig straffeskjerpene moment, at det på en måte ikke, ikke er noe som du må kjøre bevis for. Men altså tar og vurderer saken på samme måte som andre skjerpene momenter; graden av vold, graden av mishandling, dette er teknikker som man jo da kjenner fra domstolen, som domstolen er vel vant med å bruke altså, som ikke krever noen sånne definisjoner. Jeg ville fjernet hele greia hvis jeg hadde fått bestemt.

Kapittel 6 Opprettelsen av § 60a og virkningen av paragrafen

I de to foregående kapitlene har jeg sett på bruken av paragrafen, lovteksten og hvordan informantene mener paragrafen fungerer i praksis. Formålet med dette kapittelet er å gå nærmere inn på opprettelsen av paragrafen og hvilke eventuelle virkninger informantene mener at den har hatt. Jeg skal også gå inn på hva informantene oppfatter som særtrekk ved den organiserte kriminaliteten i forhold til ”vanlig” kriminalitet. Som jeg skrev i kapittel 3, påpeker Justis- og politidepartementet i forarbeidene til § 60a at: ”Fremveksten av organisert kriminalitet stiller samfunnet ovenfor særlige utfordringer. Organisert kriminalitet utgjør generelt en større trussel mot samfunnet og den enkelte enn annen kriminalitet, og den kan være vanskelig å bekjempe (...)” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:7). Både fra departementet side og fra de fleste høringsinstansene ble det sett på som nødvendig å foreta endringer i straffeloven for å kunne straffe organisert kriminalitet strengere (Ot.prop.nr.62 2002-2003).

James O. Finckenauer (2005) går i artikkelen ”Problems of definition: What is Organized Crime?” inn på mulige skadevirkninger av organisert kriminalitet. Det at kriminalitet og kriminell oppførsel skaper skader er i følge Finckenauer (2005) en klar del av kriminalitetsforståelsen. Individuelle kriminelle kan selvsagt også forårsake skade, men sjansen for at skader forekommer ses som større dersom de kriminelle handler i gruppe (Finckenauer 2005). Kriminelle organisasjoner kan ha varierende grad av raffinement, struktur, selv-identifisering og omdømme. Finckenauer (2005) mener at den kriminelle organisasjonens kapasitet til å forårsake skade, er en funksjon av disse karakteristikkene, samt størrelse og kontinuitet. ”In other words, it is reasonable to believe (...) that there is a positive correlation – the more of these characteristics the organization has, the more its capacity for harm.” (Finckenauer 2005:78).

Finckenauer (2005:79) trekker frem fire skadevirkninger han mener kan komme av organisert kriminalitet:

- Økonomiske skadevirkninger. Disse kan for eksempel forårsakes av at kriminelle organisasjonen opparbeider seg monopol på bestemte områder som igjen kan presse prisene opp, eller gjøre at det frie markedets prinsipper undergraves,

- Fysiske skadevirkninger. Disse skadene kommer fra vold, eller trusler om vold, utpressing, og i de mest alvorlige tilfellene; drap på rivaler eller offentlige embetsmenn.
- Psykiske skadevirkninger, som er tett forbundet med fysiske skader. Organiserte kriminelle grupper kan ofte ha et rykte på seg for å være voldelige, som igjen skaper frykt. Dette kan resultere i at personer eksempelvis ikke tørr å anmelde til politiet de kriminelle handlinger som utføres av den organiserte kriminelle gruppen.
- Samfunnsmessige skadevirkninger, ved at samfunnets rettslige og politiske systemer undergraves, eksempelvis gjennom korrupsjon.

Også Larsson (2004) trekker frem mulige skadevirkninger som kan komme av organisert kriminalitet. ”Fremstillingene av skadevirkningene synes enten å fokusere på de alvorlige skadene som samfunnet, bedrifter og enkeltpersoner påføres eller å stille spørsmål ved om man har noen klare offer” (Larsson 2004:34). Han sier videre at det er viktig å tydeliggjøre, men samtidig ikke overdramatisere de konkrete skadene som kan oppstå. Larsson (2004) deler skadevirkningene inn på en noe liknende måte som Finckenauer (2005). Han snakker om skader på ulike nivåer. For det første nevnes skader på personer. Det er ikke uvanlig med vold innad i mange av disse miljøene, og det er mange eksempler på streng selvjustis med mishandling og drap (Larsson 2004). For det andre kan det også forekomme skader på eiendom, for eksempel ulike former for tyverier og svindel. For det tredje kan det forekomme skader på samfunnet:

En skade som organisert kriminalitet påfører samfunnet er nedsatt tiltro og tillit til samfunnsinstitusjoner som politi og toll ved korrupsjon eller manglende innsats på feltet. De ”svare markedene” som finnes gjør det vanskelig å regulere uønskede og skadelige aktiviteter som røyking, drikking og utnytting av kvinner seksuelt. (Larsson 2004:35).

Og det også kan det forekomme skader på samfunnsøkonomien; for eksempel smugling kan påføre staten tap av avgifter (Larsson 2004). Og dersom organiserte kriminelle grupper blir sentrale innen samfunnsøkonomien kan i verste fall tiltroen til at avtaler inngås på en riktig måte svekkes. Dersom kriminelle tar over næringer, reduseres også garantiene for at varer og tjenester holder en god standard (Larsson 2004).

6.1 Opprettelsen av § 60a

De fleste av informantene er av den oppfatning at innførselen av § 60a var nødvendig. Flere benytter noen av de samme begrunnelsene som nevnes i forarbeidene. Det trekkes blant annet frem at paragrafen rammer en side av kriminaliteten som ikke ble fanget opp av de eksisterende lovbestemmelsene. Lagdommer 1 sier:

Og selv om man på ulovfestet grunnlag kunne skjerpe straffen ved organisert kriminalitet, ved organisert kriminelle gruppe, så er det viktig på en måte å få dette her i lovsform. Det har også en signalvirkning, dette er noe man ser ekstra alvorlig på. (...) det viser jo direkte at man skal straffe denne typen kriminalitet alvorligere. Ved at den løfter strafferammene, de dobles og skjerper straffen vesentlig. Og man må jo regne med at når man har en sånn lovbestemmelse så er de personene som da vurderer å starte en kriminell virksomhet klar over hva de risikerer.

Flere deler synet om at de mulighetene man hadde i straffeloven tidligere ikke var nok, og at bestemmelsen var nødvendig. Lagdommer 3 synes det er bra det er blitt markert i loven slik at man i større grad får anledning til å vektlegge organiseringsmomentet. Flere av informantene trekker altså frem som positivt at man ved å innføre paragrafen gir et signal og markerer at man tar denne typen saker ekstra alvorlig. Lagdommer 4 mener at innføringen av paragrafen var nødvendig, og han begrunner dette med at organisert kriminalitet: ”er en type kriminalitet som det er nødvendig å sette en stopper for. Og i den grad straffetruelene virker, så vi skjerper jo straffen ikke sant, og hvis det er sånn at straffen har en avskrekkende virkning så har jo også lengden av straffen en betydning.” (Lagdommer 4).

En annen oppfatning flere av informantene deler er at det i Norge blir et stadig mer alvorlig kriminalitetsbilde. Statsadvokat 1 sier det slik:

Mitt inntrykk av kriminalitetsbildet er at det har blitt mye mer alvorlig. Det er større narkotikasaker. Etter år 2000 har menneskehandel vært fremvoksende og er blitt et alvorlig problem som er blitt veldig vanskelig å få inngang i saker på. Så det er helt på sin plass at en bedømmer den her type saker strengere enn andre saker. (...) Det er så kynisk, de er så lure, de er så smarte.

I forarbeidene (Ot.prop.nr.62 2002-2003) bemerkes det at organisert kriminalitet er et økende problem: ”Selv om det kan være vanskelig å tallfeste eksakt omfanget av organisert kriminalitet, gir utviklingen grunn til bekymring” (Ot.prop.nr.62 2002-2003:14). Dette ble også bemerket av flere av høringsinstansene i forkant av lovendringen (Ot.prop.nr.62 2002-2003). I følge Larsson (2004) er kartleggingen av og kunnskapen om de kriminelle miljøene i

Norge i dag svært varierende. ”Det varierer også i hvilken grad informasjon som finnes innen politiet har blitt analysert og kritisk gransket. Den kunnskapen som kommer frem, eksempelvis i POD¹⁵s Nasjonale trusselvurdering 2003, reiser ofte flere spørsmål enn svar” sier Larsson (2004:33). Spørsmål som kan oppstå er eksempelvis hvor mange som er tilknyttet de organiserte miljøene og hvordan kan man regne ut dette (Larsson 2004). Det å kartlegge omfanget av kriminaliteten byr også på problemer. Larsson (2004:34) sier videre:

Mørketallene er meget store og det er ingen egne kategorier i STRASAK eller kriminalstatistikken som fanger opp dette på noen måte, det er derfor vanskelig å gi noe annet enn løse estimater. Igjen er spørsmålet om omfang avhengig av hvordan organisert kriminalitet defineres.

Det å besvare spørsmålet om den organiserte kriminaliteten øker eller avtar i Norge er problematisk fordi at vi i liten grad har gode kilder, eller kjenner omfanget av denne kriminaliteten i tidligere tider (Larsson 2004). ”Et annet problem vi støter på er at stadig flere handlinger omdefineres til organisert kriminalitet. Det er også problematisk å vite hva en skal telle, er det antall lovbrudd, antall personer i miljøene eller omfanget av handlingene.” (Larsson 2004:36). I følge Larsson (2004) er det i tillegg problematisk at statistikken er relatert til politiets og tolletatens prioriteringer og ressursbruk. ”Jo mer midler som settes av til innsats på området jo mer kriminalitet vil vi avdekke, et godt eksempel på dette er den anmeldte narkotikakriminaliteten i Norge.” (Larsson 2004:36). Det å kunne si noe om den organiserte kriminaliteten øker eller avtar, og om den er et utbredt problem, innebærer altså mange vanskeligheter. Det nærliggende blir da å spørre hvordan man kan bruke som argument at det er et økende problem, dersom det ikke eksisterer noen presise måter å måle dette på? Dette påpekes også av Politidirektoratet (2002) i rapporten *Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring*. De sier at organisert kriminalitet ofte defineres som alvorlig kriminalitet, uten at man har noen dokumentasjon av skadene ved den. Og Politidirektoratet (2002) sier videre at det er viktig å sette krav til dokumentasjon av skader og omfang av denne typen kriminalitet.

Noen av informantene fokuserer derimot på andre ting for å begrunne opprettelsen av paragrafen. Statsadvokat 2 gjentar, som jeg også har trukket frem i kapittel 4, at paragrafen er nødvendig fordi den kan forandre fokuset i aktuelle sakene slik at man i større grad vektlegger

¹⁵ Politidirektoratet

organisasjonen og rollekategoriene. Lagdommer 1 trekker frem at politikerne ved å innføre bestemmelsen, ønsker å vise at de tar fatt i problemet:

Også er det jo det politiske aspektet ved det ikke sant, det gir jo tyngde at man griper fatt i det politisk sett. Man ser alvorlig på dette her, og det er jo noe de fleste gjør. (...) Neida så det er mange gode grunner til at vi har fått en sånn bestemmelse.

Selv om begrunnelsene disse informantene gir er nokså forskjellige, er de alle enige om at § 60a var nødvendig å opprette. Det er derimot andre som er mer kritiske. Forsvarsadvokat 1 mener at paragrafen for så vidt er nødvendig, men han er noe mer tilbakeholden når det gjelder den eventuelle virkningen:

Norge står på ingen måte utenfor Europa eller verden generelt. Og hvis man er av den oppfatning at en bekjempelse av organisert kriminalitet er mulig, så har jeg forståelse for at man innfører en sånn bestemmelse. Og det er jo klart at den kan gi en signaleffekt utover, (...) at man reagerer strengt på denne typen forhold i Norge. Men på en annen side så vet jeg ikke om man kommer til å oppnå ønsket effekt, rett og slett.

To informanter begrenser nødvendigheten av paragrafen til noen bestemte saksområder. Forsvarsadvokat 3 mener at paragrafen var nødvendig i forhold til bakmenn, og når det gjelder terrorfaren:

Men man har jo hjemmel i narkotikalovgivningen til å ramme dette, så i narkotikaforhold, ikke nødvendig. Det vet man på forhånd. Men det er klart at i terror så var bestemmelsen kanskje nødvendig. Men man kan jo også gå til å øke strafferammen i det enkelte straffebud. Det kan også gjøres sånn.

Mens Lagdommer 2 fokuserer mest på saker som omhandler menneskehandel og hallikvirksomhet. Han svarer slik på om paragrafen var nødvendig:

Ja, jeg tror det når det gjelder dette med menneskehandel og hallikvirksomhet. For der mener jeg at strafferammene er relativt lave, uten at jeg nå husker hva de er. (...) En annen måte man kunne ha løst det på var jo å øke strafferammene generelt for disse forbrytelsene, også overlatt det til domstolene og, holdt på å si, sette straffenivået innenfor en vid ramme.

Også Lagdommer 2 trekker frem den potensielle signaleffekten: ”Samtidig så er det jo et viktig signal at det å drive i organiserte grupper skal være straffeskjerpene. Så det er jo et

viktig signal til de som tenker å involvere seg i slike grupper.” Samtidig sier han også at domstolene helt klart kunne håndtert dette på en annen måte:

Man kunne som sagt økt strafferammene for de forholdene det her gjelder. Det har vi eksempler på fra annen lovgivning, at man putter inn en straffeskjerpelse, bare sier under særdeles skjerpene omstendigheter så økes straffen slik og slik. Så lovgiver har liksom ikke noen fast måte å gjøre dette på.

To informanter er klart negative til opprettelsen av paragrafen, og svarte tydelig at de mente at bestemmelsen var unødvendig. Forsvarsadvokat 2 begrunner det slik:

Fordi de fullmaktene som lå i straffeloven, og de generelle straffeutmålingsprinsippene som ligger i straffeloven og i praksis er vide nok til å ramme det som eventuelt skulle være en organisert kriminell gruppe. Og altså, hadde det ikke vært for terrorkrigen, så hadde aldri den bestemmelsen kommet. På samme måte som at det er unødvendig å sette fra seg Farris-flaska når du går på flyet til Stavanger, på samme måte er 60a fullstendig bortkastet. Men den har jo en enorm signaleffekt. Og når Killengren kan ha sin årlige pressekonferanse å si at nå har vi så og så mange domfellelser etter 60a, og kan vise borgerne at nå er det slutt på organisert kriminalitet i Norge det er bare et tidsspørsmål, det er jo å holde folk for narr, det er jo fullstendig meningsløst.

Statsadvokat 3 gir denne forklaringen på hvorfor det ikke var nødvendig å opprette paragrafen:

Den hevdes å ha vært nødvendig i forhold til å ivareta noen FN – konvensjoner hvis jeg ikke husker helt feil, om bekjempelse av organisert kriminalitet. Det kunne vi nok ha gjort andre teknikker på, altså ikke nødvendig å lage den bestemmelsen med den formen den hadde. Den var antagelig mer et uttrykk for en justisministerens handelkraft og ønske om å åpne for nye etterforskningsmetoder, enn den var et ønske om å oppfylle internasjonale forpliktelser.

Ut fra flere av informantenes utsagn ovenfor ser det ut som straffens allmennpreventive effekt trekkes frem som sentral når det gjelder opprettelsen av § 60a. Som jeg har beskrevet tidligere er allmennprevensjonens grunntanke at man tar sikte på å forhindre lovbrudd som kan tenkes å begås ikke bare av lovbrøyteren selv, men av folk i sin alminnelighet (Hauge 1996). Gjennom utsagn som for eksempel følgende: ”Samtidig så er det jo et viktig signal at det å drive i organiserte grupper skal være straffeskjerpene. Så det er jo et viktig signal til de som tenker å involvere seg i slike grupper” (Lagdommer 2), ser ut som flere av informantene antar at å øke strafferammene i denne typen saker vil ha en avskrekkende effekt.

Teorien om straffens allmennpreventive virkning bygger på forutsetningen om at individets atferd er et resultat av rasjonelle valg, og at personer ønsker å oppnå mest mulig nytte med minst mulig omkostninger (Schafft 1997:365). Også bilde av den organiserte kriminelle som en rasjonell aktør kan man etter mitt syn se klart hos flere av informantene. Lagdommer 1 sier ovenfor at: ”man må jo regne med at når man har en sånn lovbestemmelse så er de personene som da vurderer å starte en kriminell virksomhet klar over hva de risikerer.” Det kan virke som han og flere andre informanter ser på den organiserte kriminelle som et rasjonelt individ, og den kriminelle handlingen som et resultat av en rasjonell prosess. Flere fremstiller også det å ”starte” en kriminell virksomhet eller organisasjon som en beslutning tatt etter nøye rasjonelle vurderinger.

Ut fra dette synet blir altså kriminaliteten et valg (Hauge 2001). Ser man lovbruddet som et resultat av rasjonelle valg fra lovbyters side, må man også anta at mengden lovbrudd som begås vil kunne påvirkes av straffens lengde og av oppdagelsesrisikoen. Flere av informantene argumenterer på en liknende måte, at strengere straffer vil føre til at noen muligens lar vær ”å danne” en kriminell organisasjon. Hvordan passer dette bilde på den kriminelle inn i de sakseksemplene som jeg presenterte i kapittel 4? Etter min mening virker det lite troverdig at alle involverte i sakene ser på de kriminelle handlingene som en rasjonell prosess. I saker som omhandler for eksempel smugling kan det kanskje argumenteres for noe planlegging og overveide avgjørelser. Mens andre saker ser derimot betydelig mer impulspregede ut. Det tenkes at bilde av den organiserte kriminelle som et rasjonelt og kalkulerende individ, kan passe bedre på det stereotypiske bilde av den organiserte kriminelle, og i mindre grad på de som faktisk dømmes etter § 60a.

Synet på den organiserte kriminelle ser ut til å være ganske annerledes enn bildet av den tradisjonelle lovbyteren. Når behandlingsideologien dominerte var hovedtankegangen var at kriminaliteten oppsto som et resultat av de sosiale påvirkninger som individet hadde vært utsatt for (Hauge 1996). I boka *Hvor tett et samfunn?* presenterer Christie (1974) følgende bilde av de typiske lovbyterne: de er menn, de er unge, de er skoletapere, de bor i byer, og de er sosiale tapere. Og det er disse som i hovedsak befolker fengslene. Christie (1974) bruker bildet av en skjev pyramide for å gi en nærmere forklaring. ”Pyramiden omfatter alle som har begått lovbrudd, det vil si hele befolkningen. Men bare en mindre del begår slike lovbrudd som blir anmeldt, og enda en mindre del av disse igjen blir møtt med reaksjoner i frihet eller i anstalt” (Christie 1974:117). Christie (1974) har tegnet pyramiden skjevt for å illustrere at det

ikke er tilfeldig hvem som blir straffet for de lovbruddene de begår. Antallet registrerte lovbrudd øker nemlig sterkt med synkende sosial klasse. Klarest skiller anstaltsbefolkningen seg ut. De som straffes med frihetsberøvelse er oftest unge menn fra lavere sosiale klasser, med dårlig utdanning og uten fast arbeid og/eller bosted (Christie 1974).

Etter hvert som troen på behandlingsideologien ble svekket ble også det dominerende synet på lovbrøtteren som et offer mindre fremtredende. Lovbrøtteren ble ikke lenger sett på som et offer, men som en som etter bevisste overveielser valgte å utføre en forbrytelse (Hauge 1996). Tham (1995) beskriver det nyere synet på lovbrøtteren slik: ”Lovbrøtteren blir isteden en utbytter og parasitt. Han krenker sine medmenneskers rettigheter ikke på grunn av desperasjon og forståelige behov, men på grunn av selvisk vinning. Som individuelt ansvarlig for sine handlinger skal han ikke lenger behandles, men straffes” (Tham 1995:102). Man ser på lovbrøtteren som et rasjonelt individ som har tatt et valg om å utføre den kriminelle handlingen (Tham 1995).

I kriminologien finnes det mange teorier som forklarer kriminalitet som et resultat av påvirkninger utenfor lovbrøtteren selv. Også i dag er det tradisjonelle synet på lovbrøtteren som offer etter mitt syn i stor grad til stede, for eksempel når det gjelder kriminalitet relatert til rusmisbruk. Lovbrøtteren kan bli sett som et offer enten for gruppepress, omstendigheter eller rusmisbruk. Disse to fremstillingene av lovbrøtteren fremstår som to ytterpunkter. Den rasjonelle organiserte kriminelle på den ene siden, og den utslåtte vinningskriminelle på den andre siden. I beskrivelser av den organiserte kriminelle er dette offerperspektivet totalt fraværende, og den kriminelle presenteres som et individ som har tatt et valg om å begå kriminalitet. Dersom man ser på de sakene jeg har trukket frem som eksempler og de som informantene forteller om, blir ytterpunktene muligens ikke like klare. Kanskje lovbrøtterne som dømmes etter § 60a i mange tilfeller kan sies å passe like bra inn i det mer tradisjonelle bilde av lovbrøtteren, fremfor i bilde av den organiserte kriminelle?

6.2 Virkningen av paragrafen og intensjonen bak opprettelsen

Når det gjelder intensjonene bak opprettelsen av paragrafen er informantenes meningene delte, men de fleste er enige om at ikke alle intensjonene er innfridd. Også synet på hva slags virkning paragrafen har hatt er ulikt. Forsvarsadvokat 1 mener at dersom man ser på

bakgrunnen i forhold til den endelige utformingen av § 60a, beskriver bestemmelsen godt hva lovgiver har ønsket. Han mener at intensjonen er delvis innfridd, noe som han begrunner slik:

Noe av intensjonen har jo vært å ramme de organisert miljøene hardt, altså i betydningen av å gi dem strengere straffer. Og det har de klart, det har lovgiver og påtalemyndighet klart. Men de har ikke klart å redusere kriminaliteten med innførselen av denne paragrafen. Og det må de, det legger jeg til grunn uten videre at det har vært noe av målsetningen. Men der tror jeg nok ikke de har, at det ikke er noe gevinst i det hele tatt med innførselen av denne bestemmelsen. Men at man har rammet de personer som man mener at omfattes av organisert kriminalitet, rammet dem hardt, det har de gjort. For det er virkelig strenge straffer som utmåles når denne bestemmelsen kommer inn.

Lagdommer 3 mener at en av intensjonene bak paragrafen var å heve straffenivået for sentrale personer i organisasjonene, og etter hans mening har dette skjedd. Han tror hensikten med bestemmelsen var å slå hardt ned på det som blir oppfattet som farlig virksomhet. Han sier at paragrafen: ”gir oss muligheten til å ta de tilfellene hvor vi oppfatter virksomheten som såpass samfunnsskadelig og farlig at strafferammen bør økes, og at straffenivået bør økes. Det er det som er hensikten med bestemmelsen.” (Lagdommer 3).

Lagdommer 4 mener at paragrafen har hatt flere virkninger:

Altså for det første skjerper den straffen ikke sant, og det er nok, altså den som blir dømt for det, for organisert kriminalitet, det er klart det er alvorlig å bli dømt for organisert kriminalitet (...) Også tror jeg den har en bevisstgjørende virkning da, altså at man blir klar over at vi har endringer i kriminalitetsmønsteret som både må møtes på en annen måte, etterforskes på en annen måte, ja krever en annen type utdanning hos politiet.

Allikevel sier han videre at det er mulig at man kunne fått den samme bevisstgjøringen uten å nødvendigvis innføre bestemmelsen. ”Men så kan man jo på en annen side være forsiktig med å overdimensjonere problemet da, vi fikk inn bestemmelsen fordi vi var forpliktet til det, og noen vil vel kanskje mene at vi ikke trengte den i det hele tatt. Det vil vel en del mene tror jeg, altså fortsatt” (Lagdommer 4). Lagdommer 4 mener at noe av intensjonen er innfridd:

Jeg tror nok mange til å begynne med tenkte at det her er noe vi er nødt til å gjøre for å innfri internasjonale forpliktelser, og den intensjonen er jo innfridd. Også var det vel noen som mente at man måtte gjøre det for å bekjempe organisert kriminalitet og at vi har et problem med organisert kriminalitet i Norge. Og så har det jo også den virkningen at man kan bruke ekstraordinær etterforskningsmetoder i større grad når vilkårene er oppfylt Og den øker jo strafferammen ikke sånt, så sånn sett så tror jeg også at den virker sånn som man har tenkt.

Lagdommerne ovenfor har et noe annet fokus når det gjelder innføringen og virkningene av § 60a. Mens mange av informantene trekker frem allmennprevensjon, troen på den rasjonelle aktør, og straffens avskrekkende virkning som sentrale momenter bak opprettelsen, trekker disse også frem de internasjonale forpliktelsene. Lagdommer 4 sier at man ikke må overdimensjonere problemet, og begge understreker at lovendringen kom fordi vi hadde forpliktet oss til det internasjonalt.

Etter Statsadvokat 2s syn var det straffeskjerpelsen som var hovedintensjonen bak paragrafen. og han mener at denne er innfridd, ihvertfall når det gjelder noen saker:

Men jeg er sikkert på at det kommer etter hvert noen saker hvor man bruker 60a på et litt kanskje litt sånn bevisstløst forhold, og at man ikke vil ha noen synlig virkning, men jeg synes den klart har sin misjon, og at ihvertfall i enkelte saker så har den vært riktig anvendt, og fått en effekt som den da er tilstrømmet.

Lagdommer 4 trekker frem følgende som det viktigste nedslagsfeltet for paragrafen:

Altså, man vil vel vanligvis tenkte på, det som er de viktigste nedslagsfeltene for bestemmelsen er vel narkotikakriminalitet, menneskehandel, hvitvaskning. Veldig typiske handlinger som, som ikke rammer enkeltpersoner sine interesser, men mer offentlige interesser. Altså hvor det ikke er en privat, enkeltpersoner som er fornærmet.

Lagdommer 4 trekker frem at det viktigste nedslagsfeltet for paragrafen er saker der det typisk ikke er noe offer. Som jeg har skrevet ovenfor, ses heller ikke lovbryteren som et offer når det er snakk om organisert kriminalitet. Spørsmålet blir da; hvem er offeret i disse sakene? I følge Lagdommer 4 er det den offentlige interesse og samfunnet generelt som er offeret.

Nils Christie og Kjetil Bruun (2003) bruker begrepet ” den gode fiende” i boka med samme navn. Den gode fienden er en fiende som danner et fellesskap og som leder oppmerksomheten bort fra andre problemområder. En fiende trenger ikke alltid å kun være en trussel, den kan også fungere som et samlingspunkt og gi noe felles å kjempe mot (Christie og Bruun 2003). Narkotikaen har i mange år hatt rollen som den gode fienden her i Norge, og idealet har lenge vært, og er fremdeles, et narkotikafritt samfunn. For å nå dette målet kan alle mulige midler tas i bruk (Christie og Bruun 2003). Kan man overføre noe av denne tankegangen til temaet organisert kriminalitet? Kan organisert kriminalitet være den nye gode fienden? Eller kanskje samfunnet fungerer som ”det ideelle offer”? For Nils Christies (1986:18) er det ideelle offer

den personen eller kategori av personer som – dersom de rammes av kriminalitet – raskest gis statusen som offer. Karakteristikkene som passer på det ideelle offer er at det er svakt, at det utførte en respektabel oppgave når det ble utsatt for den kriminelle handlingen, at offeret ikke opphold seg på et sted der det kan klandres for å ha vært, gjerningspersonen var stor og ond, samt at han var ukjent og hadde ikke noe personlig forhold til offeret (Christie 1986). Noen av disse karakteristikkene kan bli vanskelig å overføre når man snakker om samfunnet som offer, for eksempel ikke samfunnet karakteriseres som svakt. Men selv om ikke alle karakteristikkene er overførbare, kan noen ses som sammenfallene. En kan si at samfunnet ikke kan klandres for at det usettes for lovbrudd, og at gjerningspersonene blir fremstilt som truende, kyniske og som en ukjent fiende. Til tross for at samfunnet og de offentlige interesser på flere måter ikke passer sammen med Christies (1986) beskrivelse av den ideelle offer, kan det muligens likevel tenkes at samfunnet kan være et ideelt og mektig offer. Kan en trussel mot samfunnet tenkes å kunne ses som en trussel mot oss alle, og at det dermed også kan være enklere å få gjennomslag for beskyttende tiltak?

Forsvarsadvokat 2 har klare tanker om hvor og i hvilke tilfeller paragrafen er ment å ramme:

60a ble gitt for kunne bekjempe grenseoverskridende kriminalitet, altså den har jo utgangspunkt i terrorbekjempelse. Og det er vel og bra. Men problemet er jo at 60a brukes til noe helt annet enn det som var intensjonen. (...) Der hvor 60a helt klart har en funksjon er i de såkalte trafficking-sakene. Der har man fått nye virkemidler og de har antageligvis hjulpet. Men hvis man ser bort i fra det så har den svært liten virkning.

Men etter hans oppfatning har paragrafen hatt en minimal effekt:

Den har hatt, altså som sagt, hold trafficking-saker utenfor for der ser jeg at den kan ha en funksjon. Men når det gjelder annen type kriminalitet så har den ikke hatt noen annen effekt ut over at det har blitt oppsiktsvekkende høye straffer både i Munch- og NOKAS-saken, og i en del andre saker så da smitter over.

Forsvarsadvokat 2 er altså enig i at grenseoverskridende organisert kriminalitet må bekjempes, men han er uenig i måten det har blitt gjort på. Han mener at det er problematisk at § 60a brukes i alt for mange saker, og i forbindelse med helt andre tilfeller enn det som etter hans mening var intensjonen.

Noen av informantene har problemer med å mene noe om intensjonene bak opprettelsen og de eventuelle virkningene av paragrafen. Lagdommer 2 synes det var vanskelig å si noe om dette fordi han har hatt så få saker.

Nei hvilken virkning den har hatt det tør jeg ikke si annet enn at den har helt klart ført til straffeskjerpelser for disse, nå tenker jeg på den menneskehandelsaken fra Trondheim hvor det jo ble relativt strenge straffer. Langt ut over de tidligere strafferammer, så der har den åpenbart hatt effekt. I narksaker har den nok ikke hatt effekt i det hele tatt så langt, og det var vel heller ikke forutsatt. Men som sagt for den der menneskehandelbiten så har den fått betydning allerede.

Lagdommer 1 begrunner slik hvorfor han synes det er vanskelig å svare på om intensjonen er innfridd:

Sånt er jo veldig vanskelig å svare på, blant annet fordi det er et fåtall saker det er snakk om. Og dette avhenger jo igjen at dette sånn litt rettspolitiske spørsmålet; virker straffeloven preventivt i seg selv. At noen blir dømt etter denne paragrafen og må sitte kanskje ett år eller to lengre, skremmer det andre fra å begå denne typen kriminalitet? Det synes jeg er veldig vanskelig å svare på. Da må man neste spørre de som er i posisjon til å begå kriminell virksomhet, organisert kriminell virksomhet, om de vil holde på med dette her uansett, eller vil dere for eksempel la være hvis straffene blir så og så strenge.

Lagdommer 1 ser ut til å tvile mer på den eventuelle preventive effekten en strengere straff vil gi, og han tenker at de som holder på med dette vil fortsette uansett. Han vektlegger heller andre momenter: ”Men det er klart, her er det jo oppdagelsesrisikoen som er det vesentlige, om man blir oppdaget eller ikke. Også om man får tre eller fem år fengsel blir det på en måte underordnet” (Lagdommer 1).

Det er også noen av informantene som stilte seg litt mer kritiske til om intensjonene var innfridd. En svarte: ”Ennå kanskje ikke. Jeg tror de det gjelder, de som driver og organiserer seg, så har den nok ikke noen særlig preventiv effekt for de konkrete utslagene i straffeutmålingen” (Statsadvokat 1). Forsvarsadvokat 3 mener at man har greid å øke straffene, og det tror han var en av intensjonene Han trekker også frem at en annen av hovedbegrunnelsene bak opprettelsen av paragrafen var å ramme bakmennene. ”Eller ihvertfall sørge for at straffverdigheten øker når man har kontakt med bakmenn.” (Forsvarsadvokat 3). I likhet med Lagdommer 1 og Statsadvokat 1 ovenfor, har Forsvarsadvokat 3 en mer tvilende holdning til den preventive effekten: ”For å si det sånn, hvis en kar, 20 år gammel gutt begår et svært alvorlig narkotikalovbrudd, 60a og la oss si får

20 år da. Den personen vil gi totalt opp altså. Han får vite at han må sone de 20 årene (...).” Forsvarsadvokat 3 har derimot ikke totalt avfeid den mulige effekten, og trekker i tillegg frem tilfeller der den muligens kan være mer reell.

Det typiske med disse organiserte gruppene er at det er veldig få misbrukere, det er veldig få stakkarslige personer, det er svært oppgående, vanlige nordmenn. Som ikke har narkotikaproblemer, ikke har sosiale problemer, som har et rent proffmøt. Og for den gruppen vil kanskje den preventive effekten være større. Et fylleslagsmål der en fyr blir drept, det er liten preventiv effekt å ha høy straff, for du vurderer ikke på forhånd. Det er klart at dette herre preventive vil være større når man er mer planleggende og oppgående. Herregud skal jeg ta den risikoen eller ikke.

6.3 Særtrekk ved organisert kriminalitet

6.3.1 Særtrekk ved den organiserte kriminaliteten

For å beskrive hva de ser på som særtrekk ved organisert kriminalitet, trekker informantene frem forskjellige ting. Noen fokuserer på særtrekk ved den aktuelle kriminaliteten, mens andre igjen legger mer vekt på hvordan de kriminelle handlingene etterforskes og hvilke eventuelle konsekvenser den kan få. For Forsvarsadvokat 1 er et av særtrekkene ved den organiserte kriminaliteten at de kriminelle har et omfattende kontaktnett, en enorm mengde kommunikasjon, og mange telefonsamtaler. Andre ting han nevner er at de er tidligere domfelte for alvorlige straffbare forhold og at det er stor profittmulighet i de sakene de er involvert i. Forsvarsadvokat 3 mener at det viktigste særtrekket ved organisert kriminalitet er at er grenseoverskridende, og i tillegg er alvorlighetsgraden et sentralt poeng for han. Lagdommer 1 legger derimot mer vekt på de kriminelle aktørene. Han mener at mange av de som holder på med organisert kriminalitet er trolig langt mer ressurssterke enn de som holder på med tradisjonell kriminalitet. Han sier videre:

Nå skal jeg være litt forsiktig med å bruke flåsete ord og uttrykk, men det er jo klart at mye kriminalitet avdekkes og oppklares fordi gjerningspersonene ofte er ruset og kanskje ikke så veldig smarte, og ofte opptrer jo det i kombinasjon. At det er nokså lett å finne spor. Mens disse som holder på med organisert kriminell virksomhet de har jo et annet ståsted, de driver jo på en måte en slags næringsvirksomhet, og for at de skal holde på med det så må de jo ha en viss åndelig utrustning, og du bør jo stort sett være edru og ha kontroll, så det er jo en klar forskjell her. Så det er jo så klart involvert mye mer penger. Pengestrømmer som dette, og skadevirkningene blir da store.

Flere av informantene trekker frem som et særtrekk ved den organiserte kriminaliteten at den er mye farligere og mer skadelig enn annen type kriminalitet. Lagdommer 2 bruker beskrivelsen ”ualminnelig farlig”. Videre sier han: ”I og med at det er flere som går sammen og planlegger, og det er jo ofte den type kriminalitet som, holdt på å si, bringer med seg mye annet grums, og involverer miljøer hvor man ikke er særlig redd for å bruke vold og trusler og annen elendighet.” (Lagdommer 2). Lagdommer 3 legger vekt på at de som holder på med organisert kriminalitet ofte driver en større virksomhet enn de som driver alene, og han mener at det er dette som gjør de ekstra farlige. Han forklarer det slik:

Det blir større omfang på det, og dermed så blir de økonomiske interessene ofte større. Og med stor avkastning får de anledning til å kunne betale hjelpere i større grad. Og med større økonomisk avkastning så blir jo hele virksomheten mer samfunnskadelig og farlig. For penger gir makt. Og virksomheten sprer seg, den sprer seg lettere utover i samfunnet og trekker flere inn.

Men denne typen organisasjoner trenger i følge Lagdommer 3 ikke å være så mye mer voldelige enn andre:

Grovheten av vold er i ikke nødvendigvis, det trenger ikke å være noe verre i organisasjonene for så vidt, men det kan selvfølgelig hende de bruker grov vold, men med den makten de har, så hvis de først blir sterke så er det ofte nok med trusler. De er såpass mektige at det er tilstrekkelig.

Et fremtredende syn blant mange av informantene er altså at det at kriminaliteten er organisert gjør den mer farlig. Statsadvokat 2 beskriver den organiserte kriminaliteten slik:

Særtrekket med den er at den er organisert, mer organisert enn vanlig. Det ligger noe i ordet der, og det er det som nettopp er det farlige ved organisert kriminalitet, at i stedet for en del annen kriminalitet som er litt tilfeldig, impulspreget, dårlig planlagt og så videre, så er organisert kriminalitet alt annet enn det. Det er nøye kalkulert, man vurderer risiko, man plukker ut folk, man tar forholdsregler, og man gjør veloverveide ting. Og når man gjør det målrettet for å bygge en kriminell organisasjon så er det klart det er en langt større fare enn annen type kriminalitet. Det vil jeg si vil gjelde nesten uansett type lovbrudd. Altså, det er ikke slik at hver ”org krim” sak er mer alvorlig enn en drapssak, det er ikke det jeg sier, men for eksempel en kriminell organisasjon som begår drap, er mer farlig enn en enkeltperson som dreper et familiemedlem.

Andre av informantene trekker i større grad frem som et særtrekk at den organiserte kriminaliteten ikke blir oppdaget, eller er vanskeligere å avdekke. Behovet for andre typer etterforskning trekkes igjen frem. Lagdommer 4 forklarer det slik:

Særlig når man skal finne ut hvem som er involvert i den, så kan det vel ofte, for eksempel i narkotikakriminaliteten, så tar man ofte kurerene, så kanskje man tar ett eller to ledd over, altså et mottakerapparat. Men når det kommer til distribusjonsledd og omsetningsledd, og også når det gjelder hvem som står bak planleggingen og innførselen og finansieringen, så har jo det vært vanskeligere å avdekke. Og det er jo fordi de personene, de vil ikke ha noe med de farlige handlingene å gjøre.

Lagdommer 4 mener at noe av særtrekket ved den organiserte kriminaliteten ligger i de metodene man må bruke for å etterforske denne typen kriminalitet, at man må benytte for eksempel finansiell etterforskning:

(...) det tror jeg er et særtrekk ved organisert kriminalitet, det er også et trekk ved annen kriminalitet, men jeg tror det er gjennomgående ved organisert kriminalitet. Også er den ofte internasjonal, og så skjer den ofte i ly, delvis i ly av eller lovlig virksomhet, altså at man bruker selskaper til å hvitvaske penger.

Også Statsadvokat 3 beskriver den organiserte kriminelle som en annerledes type kriminell. Etter hans mening har disse kriminelle et helt annet bevissthetsnivå i forhold til det de driver med. For han er det et særtrekk at den organiserte kriminaliteten er mer planmessig enn annen kriminalitet:

Det er folk som bevisst velger å leve utenfor rettssamfunnet, i motsetning til kanskje de tradisjonelle vinningskriminelle og narkotikakriminelle som havner utenfor, ikke fordi de så veldig gjerne vil dit, men det er på en måte det som er det eneste som står igjen, det er liksom de sosiale taperne som ender på den type kriminalitet. Mens de organiserte kriminelle er mer bevisste valg, de vil raskere til penger, innflytelse, ja det gode liv, enn det den harde vei kan gi dem. Dette er folk som kunne greid seg fint i det sivile samfunn, hvis de hadde valgt det. Veldig mange organiserte kriminelle er kvikke typer, men de ønsker å gjøre "shortcuts." Om det er et sånt karakterbrist eller om det rett og slett er grådighet, det er usikkert. Men som en som drev og sprengte minibanker i Tveita-gjengen sa, hvorfor skal jeg tjene 150 000 i året, når jeg kan gjøre det samme på en natt? Og det er jo et resonnement som det går an å forstå, det kan man ta avstand fra, men det er lett å forstå.

I beskrivelsene av den organiserte kriminaliteten kommer det igjen frem gjennom mange av informantenes utsagn, at de ser på de organiserte kriminelle som forskjellige fra andre kriminelle. Den organiserte kriminelle fremstilles som rasjonell og kalkulerende, og som en som har tatt et bevisst valg om å leve på utsiden av samfunnet.

6. 3. 2 Organisert kriminalitet kontra ”vanlig” kriminalitet

Når informantene skal beskrive den organiserte kriminaliteten i forhold til ”vanlig” kriminalitet er det de samme ordene som går igjen; farlig og samfunnsskadelig. En sier det slik: ”Den tradisjonelle oppfatningen går jo ut på at organisert kriminalitet er farligere og må bekjempes deretter. Og det har jo lovgiverne gitt direkte uttrykk for ved å skjerpe straffene. Så er det jo mer krevende å etterforske” (Lagdommer 1). Lagdommer 2 deler også dette synspunktet, han sier at han oppfatter den organisert kriminalitet som farligere enn ”vanlig” kriminalitet:

Ved at det er flere som opptrer sammen, og ofte har medhjelpere som ikke viker tilbake for noe særlig i det hele tatt. (...) Det er en form for kriminalitet der flere handler sammen, men hvor det ofte blir for pulverisert ansvar at det er lett for sånne som, jeg tenker på disse forferdelig metanol-sakene, lett at de hovedmennene mister oversikten over hva som faktisk skjer, så det er en fare i seg selv ved disse sakene.

Lagdommer 2 mener altså at farligheten kan øke når det er flere involvert. Forsvarsadvokat 3 beskriver den organiserte kriminaliteten som mer profittmotivert, mer samfunnsskadelig og mer kynisk. ”Og i noen tilfeller farligere, organiseringen gjør jo at, altså jo bedre organisert jo vanskeligere blir det avdekket” (Forsvarsadvokat 3). Lagdommer 4 beskriver forskjellen slik: ”Så du får jo en kvalitetsforskjell. Selv om det er en liten organisasjon så øker jo mulighetene og farlighetsgraden ganske raskt i for eksempel denne typen forbrytelser.” Organisasjonens størrelse trekkes som man kan se frem av flere av informantene. Statsadvokat 2 sier at han ser det som mer farlig at man har en større organisasjon med flere personer, enn hvis man driver et enkeltmannsforetak, samt at en utenlandsk tilknytning også øker farligheten. Han sier videre at disse grupperingene er farligere, de har mer dybde og opererer i flere land, noe som gjør dem vanskeligere å ta. Lagdommer 4 oppsummerer det slik; den organiserte kriminaliteten er:

mer samfunnsskadelig nettopp fordi den er mer planmessig, kynisk og kaldt kalkulerende, og er ment å vare over tid, involvere en rekke personer, og kan som vi har sett i utlandet faktisk på sikt destabilisere et samfunn. For det du får en maktstruktur som virker på siden av det ordinære samfunn. Hvor typisk da litt sånn unge rotløse menn finner en viss mulighet for karriere. Jeg mener at man ser tendenser til dette i en del innvandremiljøer i Oslo nå altså. Og det er klart hvis disse da kan fremstå som vinnere i anførselstegn, økonomisk og anseelsesmessig og spenningsmessig i forhold til en som jobber som bussjåfør, så er vi ute på en farlig vei.

Flere av informantene trekker frem kynisme som et sentralt trekk ved den organiserte kriminaliteten. Statsadvokat 2 forklarer det slik:

Du kan si at en del sånn tradisjonelle vinningskriminelle som surrer rundt og stjeler og for å skaffe litt til sitt daglige brød, litt stoff og sånt noe, de gjør det mer som enn dyd av nødvendighet. De har falt utenfor samfunnet, på grunn av rusbruk, mistilpasset sosialt, altså dårlig funksjonsevne i sosiale sammenhenger, man har falt utenfor skole og sånne ting, og ender da i kriminalitet. Det er på en måte det siste steget i en trist livsvei. Mens de organiserte kriminelle kunne valgt en annen vei, har ressurser til det. Altså, man kan spille saksofon på tv, studere historie, hva som helst, kjemi og sånt noe. Man har ressurser, men velger å bruke de på noe annet.

For mange av informantene er det en viktig forskjell at den organiserte kriminaliteten er mer farlig og skadelig enn ”vanlig” kriminalitet. De trekker derimot ikke frem noen eksempler på konkrete skader den organiserte kriminaliteten kan føre til. Som beskrevet ovenfor sies det også i forarbeidene at organisert kriminalitet oppleves som et stadig økende problem, og mer farlig enn ”vanlig” kriminalitet (Ot.prop.nr.62 2002-2003). Men problemene med å avgjøre den reelle økningen er mange. Og som flere teoretikere sier avhenger hvor mye organisert kriminalitet man mener at eksisterer, hovedsakelig av hvordan vi velger å definere det.

Som jeg skrev innledningsvis i kapittelet trekker Finckenauer (2005) frem økonomiske, samfunnsmessige, sosiale, og fysiske skadevirkninger som potensielle følger av organisert kriminalitet. Og Larsson (2004) skiller mellom skader på personer, skader på eiendom, skader på samfunnet og skader på samfunnsøkonomien. I artikkelen ”The phantom and threat of organized crime” ser også Petrus C. van Duyne (1996) på trusselen den organiserte kriminaliteten eventuelt kan representere. Han spør seg om den organiserte kriminaliteten, etter Sovjetunionen og kommunismens fall, har overtatt rollen som samfunnstrussel nummer én i Europa (van Duyne 1996:341). Men til tross for at fokuset på problemet til tider kan virke noe overdrevet, understreker van Duyne (1996) samtidig at det foreligger nok eksempler som viser at trusselen fra den organiserte kriminaliteten ikke utelukkende er innbilt.

van Duyne (1996) har sett nærmere på forskjellige organiserte kriminelle grupper i Nord-Europa, blant annet i forbindelse med narkotika. I tillegg til å se på grupperingene, har han også undersøkt hvor profitten fra de organiserte kriminelle handlingene ender opp. Han mener at den største faren ved den organiserte kriminaliteten ikke nødvendigvis stammer fra typisk ”ond kriminalitet” som eksempelvis narkotika, men snarere fra den mer skjulte kriminaliteten

som forekommer høyere opp på den sosiale stigen (van Duyne 1996:374). Hvor som van Duyne (1996:374) sier: "(...) corruption and power plays go hand in hand with carefully organized crime, usually in trade and industry."

En av informantene, Forsvarsadvokat 1, synes det er vanskelig i si noe generelt i forhold til organisert kriminalitet kontra "vanlig" kriminalitet:

Man har ikke sant, hva skal man si, en narkotikasak hvor det er for så vidt organisert og man kan bli domfelt etter 60a, hvis man sammenlikner med en drapssak, en sedelighetssak, voldtekt og så videre, jeg vil si at et forhold rammes etter 60a på ingen måte betyr at det er noe mer alvorlig enn en sak som ikke rammes av 60a. Langt der ifra, langt der ifra. Men det er jo ofte slik at i saker hvor det tas ut tiltale etter 60a, så er det jo gjerne saker som i omfang er mer alvorlige enn en annen sak som ikke omfattes av 60a, at det er lange hovedforhandlinger som gjerne går over flere uker, det kan være bevisopptak i utlandet og sånne ting. Men, som sagt, hva som er mer alvorlig enn det andre det blir på en måte også en sånn moralsk vurdering, hva er verst liksom.

Han sier videre at det som særlig blir trukket frem som farlig er narkotikasaker. "Jeg vet ikke hva som er verst jeg. Å innføre 100 gram heroin eller å begå et alvorlig overgrep mot et barn, jeg vet ikke hva som er verst. Det synes jeg blir umulig å svare på. Eller de vil si, jeg vet hva som er verst" (Forsvarsadvokat 1).

Forsvarsadvokat 2 skiller seg derimot ut fra resten av informantene. Han sier at han ikke ser noen forskjell mellom organisert kriminalitet og "vanlig" kriminalitet annet enn at: "(...) hovedforskjellen ligger jo i at den organiserte kriminaliteten blir ikke oppdaget".

Kapittel 7 Avslutning

7.1 Sammenfatning

Da § 60a trådte i kraft i april 2003 var det som et resultat av Norge hadde underskrevet FNs konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet. Den organiserte kriminaliteten ble sett på som en samfunnstrussel, og det ble ansett som nødvendig å iverksette tiltak for å bekjempe denne økende faren. I denne avhandlingen har jeg berørt en rekke forskjellige spørsmål når det gjelder begrunnelsene for opprettelsen av paragrafen, hvordan personer som har benyttet seg av den i praksis mener den fungerer, og hvilke erfaringer de har gjort seg under bruken.

I kapittel 3 gikk jeg inn på bakgrunnen for opprettelsen av § 60a og så nærmere på forklaringer av begrepene i bestemmelsen. På slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet ble problematikken rundt den organiserte kriminaliteten berørt i en rekke offentlige dokumenter. Det trekkes ved flere anledninger frem at organisert kriminalitet er et alvorlig problem, og at denne typen kriminalitet representerte en økende trussel mot samfunnet (NOU 1997:15, NOU 2002:4). I NOU 1997:15 ble det ikke gitt noen definisjon av begrepet, men det ble trukket frem typiske kjennetegn ved denne typen kriminalitet. Samtidig ble det også understreket at begrepet organisert kriminalitet i følge NOUen ikke egner seg i en rettslig sammenheng. Politidirektoratet tok for seg temaet organisert kriminalitet i en rapport i 2002 og i trusselvurderingen som kom ut i 2003. Også her ble det trukket frem noen beskrivende momenter og lovbruddskategorier som kan ses som organisert kriminalitet, samtidig som behovet for en felles oppfattelse av begrepet innad i politiet ble understreket (Politidirektoratet 2003).

I forarbeidene til § 60a, Ot.prop.nr.62 (2002-2003), ble det igjen sagt at den organiserte kriminaliteten stiller samfunnet ovenfor særlige utfordringer og at det er behov for mottiltak. Departementet så det som nødvendig å skjerpe strafferammene for denne typen kriminalitet, og § 60a ble innført. Bestemmelsen innebærer at dersom handlinger begås som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, forhøyes maksimumsstraffen i straffebudet til

det dobbelte men likevel ikke mer enn med 5 år. Når det gjelder hvilke type handlinger paragrafen skal ramme, ble det sagt at det var opptil rettspraksis og trekke nærmere grenser. Formålet var å ramme handlinger som ble utført av deltagere i gruppen, både bakmenn så vel som mer perifere medlemmer. Samtidig som det også ble fremhevet at sentrale aktører og bakmenn skulle straffes ekstra hardt. Handlinger som ikke kan knyttes til gruppens virksomhet, og godt planlagte enkeltoperasjoner faller utenfor paragrafens virkeområde.

Videre i avhandlingen, i kapittel 4, har jeg sett på hvordan paragrafen fungerer i praksis. Sakene jeg har presentert, og de som informantene har vært med på, omfatter forskjellige lovbruddskategorier som narkotika, menneskehandel, kortsvindel og tyverier. Under diskusjonene rundt bruken av § 60 er det blitt fokusert på gruppens størrelse, om gruppen har eksistert over tid, og om det er en hierarkisk struktur og rollefordeling innad i gruppen. Som informantene har påpekt kan det oppstå problemer rundt mange av disse elementene. I forarbeidene snakkes det om store internasjonale grupperinger, mens det er nok at tre personer gjør noe kriminelt i fellesskap for å kunne rammes av bestemmelsen. Tidsaspektet kan også være uklart, og det defineres ikke hvor lenge gruppen må ha bestått, annet enn at den må ha eksistert en "viss" tid. Ved å legge vekt på hierarki og rollefordeling var det som jeg har vist, flere av informantene som mente at bestemmelsen bygger på en forventning om en mafialiknende organisering som man lite trolig finner i Norge.

Som vi har sett i kapittel 5 var informantenes meninger angående ordlyden i § 60a delte. Noen mente at beskrivelsen av "organisert kriminell gruppe" ikke fungerer, og at den er for generell og unøyaktig slik at for mange ulike handlinger dermed kan rammes. Andre igjen var positive og mente det er en grei beskrivelse som fungerer bra. Det var fremtredende at flere av informantene hadde reflektert lite både rundt bestemmelsen og begrepene som benyttes. Informantene ga nokså skiftende forklaringer på hva det vil si at den kriminelle handlingen må være utført som ledd i virksomheten til den organiserte kriminelle gruppen. Noen mente at handlingen må være en del av det gruppen vanligvis holder på med, og at handlinger på "fritiden" faller utenfor, mens andre la vekt på at man må vite at man bidrar til en gruppe og være bevisst på sin egen rolle. For å forklare hva som menes med "virksomhet" la flere vekt på graden av delaktighet som et avgjørende moment. De aller fleste informantene trakk frem begrepene hierarki, struktur og rollefordeling under forklaringene av hva det vil si at en gruppe er organisert. Men igjen viste det seg å være vekslende hvordan informantene forsto disse begrepene og hva de la i dem.

I kapittel 5 har jeg også gått inn på hva informantene legger i begrepet organisert kriminalitet. Momenter som gikk igjen hos flere var; utenlandsk tilknytning, rollefordeling og alvorlighetsgrad i handlingen. Noen mente at begrepet organisert kriminalitet er mye videre enn det § 60a rammer, mens andre sa de oppfattet at begrepet organisert kriminalitet var sammenfallende med det som dekkes av paragrafen. Av typiske organisert kriminalitet handlinger ble det blant annet trukket frem; narkotika, menneskehandel, smugling og tyverier. Avslutningsvis i kapitlet har jeg også sett på hvordan informantene mener paragrafen fungerer i praksis. Flere sa at de vide og skjønnsbetonte begrepene var problematiske, mens andre igjen mente at paragrafen var grei å håndtere, og at de vide begrepene kan gi dommeren stort spillerom til å slå ned på de tilfelle de mener at bør rammes. Andre elementer ved paragrafen som informantene så på som vanskelig var begrepet hovedformål, forsettsituasjonen og at bestemmelsen innebærer en økt mengde bevismomenter. Når det gjaldt hva som kan gjøres for å forbedre bestemmelsen mente noen at det var nødvendig å tilføye flere av momentene fra forarbeidene inn i lovteksten, mens en mente at den beste løsningen ville være å fjerne hele paragrafen.

Som vi så i kapittel 6 var det mange av informantene som anså den organiserte kriminaliteten som en trussel mot samfunnet. Forskere trekker frem flere mulige følger av organisert kriminalitet som for eksempel; økonomiske, fysiske, psykiske eller samfunnsmessige skadevirkninger (Finckenauer 2005). De fleste av informantene så innføringen av § 60a som nødvendig, og noen trakk frem som begrunnelse et stadig mer alvorlig kriminalitetsbilde og at den organiserte kriminaliteten var et økende problem. Flere var også av den oppfatning at de mulighetene som eksisterte i straffeloven tidligere ikke var nok. Mens andre av informantene mente derimot at hovedbegrunnelsen for opprettelsen av paragrafen var de internasjonale forpliktelsene. Av de informantene som var kritiske til opprettelsen var det flere som stilte seg negative til den eventuelle preventive virkningen, og noen mente at man kunne håndtert problematikken på en annen måte. Meningene var også delte blant informantene i forhold til om intensjonene bak opprettelsen av paragrafen er innfridd. De fleste oppfattet intensjonene som delvis innfridd. Noen mente at paragrafen har ført til en straffeskjerpelse i noen saker, og at det er blitt en bevisstgjøring rundt problematikken. De fleste av informantene beskrev den organiserte kriminaliteten som mer farlig og samfunnsskadelig enn den tradisjonelle. Og mange understreket at det at kriminaliteten utøves i organisert form gjør at farlighetsgraden øker. Andre trakk derimot frem som kjennetegn at den organiserte kriminaliteten ikke blir oppdaget.

Gjennom avhandlingen har jeg berørt mange problematiske elementer ved bestemmelsen. Ett poeng jeg har trukket frem er at de sakene der personer dømmes etter § 60a, i mange tilfeller kan se ut til å passe dårlig med det bildet av den organiserte kriminaliteten som skapes gjennom begrepsbruk og beskrivelser i forarbeider og lovtekst. Det ser ut til å være en forventning om høyt organiserte og hierarkiske grupperinger, noe som i følge forskere ikke er reelt å finne i Norge. Selve ordlyden i paragrafen ses av flere av informantene også som problematisk, og det er snakk om vide begreper og formuleringer som er vanskelig å forklare. Flere ganger i løpet av avhandlingen har jeg satt spørsmålstejn ved om bestemmelsen treffer det den er ment å treffe. Informantene gir flere eksempler på store saker som faller utenfor. I følge flere var det under NOKAS-saken diskusjoner rundt hvor vidt § 60a kunne benyttes, eller om ranet kunne forklares som en godt planlagt enkeltoperasjon og dermed falle utenfor. Kriminalitet i tilknytning til MC-gjenger kan i følge flere informanter også falle utenfor paragrafens virkeområde dersom man får gjennomslag for at det er vennskapet og ikke de kriminelle handlingene som er ”hovedformålet” for organiseringen. Flere av informantene beskrev det derimot som uproblematisk å benytte bestemmelsen i de mindre sakene der det var tre eller flere i gruppen, og det var påvist en rollefordeling mellom disse personene.

Gjennom avhandlingen har det vært en rekke eksempler på at flere informanter har sett ut til å ha et lavt refleksjonsnivå når det gjelder lovteksten og bruken av paragrafen. Flere har gjentatte ganger svart at de syns paragrafen fungerer ” greit ” og at de ikke har tenkt noe særlig over lovtekst, begreper eller hva som ligger bak de ulike formuleringene. Jeg har stilt spørsmål ved om denne måten å svare på kan være et resultat av det Mathiesen (2001) og Christie (1977) beskriver som juristenes sosialisering, nemlig at juristene er blitt sosialisert gjennom utdanning og arbeidserfaring til å tenke på en bestemt måte, og at de er vandt til å være en del av et større system.

Som vi har sett har også mange av informantene gitt uttrykk for å ha en sterk tiltro til straffens preventive virkning. Mange er av den oppfatningen at den økte straffen kan hindre andre i å danne organiserte kriminelle grupper i fremtiden. Og de fleste av informantene har et bilde av den organiserte kriminelle som et rasjonelt og kynisk kalkulerende individ. Bilde av den tradisjonelle lovbryteren, og synet på lovbryteren som et offer, virker å være totalt fraværende når det er snakk om organisert kriminalitet.

7.2 Avsluttende ord

Denne avhandlingen har vist at det blant mine informanter eksisterer store forskjeller når det gjelder deres oppfattelse av bruken § 60a, forståelsen av de forskjellige begrepene i forarbeider og lovtekst, og hvordan de mener den fungerer i praksis. Jeg har derimot ikke gjort noe forsøk på å fortelle hvordan man kunne gjort det bedre. Jeg har vært opptatt av å undersøke om de som bruker paragrafen er bevisst på de eventuelle problemene som kan oppstå ved bruk og tolkning av den. Når et fenomen i samfunnet oppleves som en trussel, mot enkeltpersoner eller samfunnet som helhet, kan en løsning ofte være å innføre nye straffebestemmelser som kan gjøre at disse tingene straffes hardere. Man forsøker dermed å få personer til å avstå fra å begå denne typen handlinger, ved at man støtter seg til straffens preventive virkning.

En stor del av informantene har gjennomgående fremstilt de organiserte kriminelle som kyniske og kalkulerende individer som tar avgjørelser som en følge av nøye vurderte og rasjonelle overveielser, og de beskrives som mer ressurssterke enn vanlige kriminelle. De involverte i saker der § 60a benyttes kan i mange tilfeller se ut til å passe dårlig med denne beskrivelsen av den kriminelle. Det kan være nærliggende å spørre om innføringen av denne paragrafen faktisk vil føre til at personer lar vær å utføre organiserte kriminelle handlinger. Særlig dersom de som rammes av paragrafen ikke passer inn det forventede bildet av lovbrøyteren.

Til tross for at flere av informantene mener at paragrafen er basert på en type organisering som man finner lite av i Norge, er de aller fleste enige om at organisert kriminalitet er en stort problem og en trussel mot samfunnet. Gjennom å innføre en ny paragraf som skulle være med på å bekjempe den organiserte kriminaliteten, viste man at man tok dette problemet på alvor å gjorde noe for å bekjempe det. Som en av informantene sier: Killengren kan stå på sin årlige pressekonferanse å si at nå har vi så og så mange domfellelser etter § 60a, og at man bekjemper den organisert kriminalitet i Norge (Forsvarsadvokat 2). Om det er tilfellet at § 60a bekjemper organisert kriminalitet er selvsagt ikke mulig for meg å avgjøre. Men det kan se ut som man har innført en paragraf der det er en klar tanke bak i forhold til hvilken effekt paragrafen er ment å ha, og hvem man ønsker å ramme med bestemmelsen. Spørsmålet blir om intensjonene innfris. Er det de kyniske, kalkulerende og rasjonelle organiserte kriminelle man rammer? Eller rammes i større grad de tre bekjente som tilfeldigvis bestemmer seg for å gjøre en kriminell handling i fellesskap?

Litteraturliste

Aubert, Vilhelm (1976): *Rettens sosiale funksjon*. Oslo: Universitetsforlaget.

Basberg, Cecilie E. (2004): "Vanskelig felttilgang – noen metodologiske refleksjoner over et avkortet feltarbeid." I: *Sosiologi i dag*, årgang 34, nr 1/2004.

Bourdieu, Pierre og Loïc J.D. Wacquant (1996): *Refleksiv sosiologi – mål og midler*. København: Hans Reitzels Forlag.

Bourdieu, Pierre (1999): *Meditasjoner*. Oslo: Pax.

Bødal, Kåre (1992): "Straffenivået i narkotikasaker." I: *Narkotikaforebygging mot år 2000*. Helge Waal og Anne-Lise Middelthon (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1974): *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1977): "Konflikt som eiendom." I: *Tidsskrift for rettsvitenskap* årg. 89-1977. Oslo.

Christie, Nils (1982): *Pinens begrensning*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils (1986): "The Ideal Victim." I: *From Crime Policy to Victim Policy: reorienting the Justice System*. Ezzat A. Fattah (red.). London: MacMillan.

Christie, Nils (2000): *Kriminalitetskontroll som industri: mot GULAG vestlig type*. Oslo: Universitetsforlaget.

Christie, Nils og Kjetil Bruun (2003): *Den gode fiende: narkotikapolitikk i Norden*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Christie, Nils (2004): *En passende mengde kriminalitet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Dagbladet (2007a): *Gjengmedlem (22) pågrepet i væpnet politiaksjon*. URL:
<http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/12/27/522282.html> [Lesedato 15.03.08]
- Dagbladet (2007b): *40 personer siktet for organisert kriminalitet*. URL
<http://www.dagbladet.no/nyheter/2007/04/11/497492.html> [Lesedato 22.01.08]
- Desroches, Frederick J (2005): *The crime that pays: drug trafficking and organized crime in Canada*. Toronto: Canadian Scholars Press.
- Ericsson, Kjersti (1997): "Vitenskap og samfunn." I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo pax Forlag AS.
- Finckenauer, James O. og Elin J. Waring (1998): *Russian Mafia in America: immigration, Culture and Crime*. Boston: Northeastern University Press.
- Finckenauer, James O (2005): "Problems of definition: What is Organized Crime?" I: *Trends in organized crime*. Vol. 8, no. 3, 2005.
- Finstad, Liv (1997): "Kriminologiens kvalitative kunnskapskilder." I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag AS.
- Flaatten, Sverre (2007): *Heroinister og kontorister: en undersøkelse av maktens ulike fasetter i rettsforfølgelsen av narkotikalovbrudd*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Frantzsen, Evy (2001): *Metadonmakt: møtet mellom narkotikabrukere og norsk metadonpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frønes, Ivar (2006): "Risikosamfunnets rasjonalitet." I: *Trygghet*. Thomas Hylland Eriksen (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
- Hauge, Ragnar (1996): *Straffens begrunnelser*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hauge, Ragnar (2001): *Kriminalitetens årsaker: utsnitt av kriminologiens historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Holme, Idar Magne og Bernt Krohn Solvang (1996): *Metodevalg og metodebruk*. Oslo: Tano.
- Høigård, Cecilie (1997): "Hva er kriminologi?" I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag AS.
- Järvinen, Margaretha (2000): "Pierre Bourdieu." I: *Klassisk og moderne samfundsteori*. Heine Andersen og Lars Bo Kaspersen (red.). København: Hans Reitzels forlag.
- Johansen, Per Ole (1996): *Nettverk i gråsonen: et perspektiv på organisert kriminalitet*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Johansen, Per Ole (2004): *Den illegale spriten. Fra forbudstid til polstreik*. Oslo: Unipub.
- Kenney, Dennis J. og James O. Finckenauer (1995): *Organized Crime in America*. California: Wadsworth Publishing Company.
- Korsell, Lars Emanuelsson og Helén Örnemark Hansen (2002): *Organiserad brottslighet: lösa maskor eller fasta nätverk*. BRÅ-rapport 2002:7. Stockholm: Fritzes Forlag AB.
- Kvale, Steinar (1997): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad notam Gyldendal.
- von Lampe, Klaus (2005): "Organized Crime in Europe." I: *Handbook of transnational crime and justice*. Philip Reichel (red.). Thousand Oaks, California: Sage.
- Larsson, Paul (1997): "Individualprevensjon." I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo Pax Forlag AS.
- Larsson, Paul (2000): "Fenomenologien og hermeneutikken innen kriminologien." I: *Institutt for kriminologi. Årsrapport 2000*. Universitetet i Oslo: Det juridiske fakultet.
- Larsson, Paul (2004): "Organisert kriminalitet – myter og realiteter." I: *Organisert og*

økonomisk kriminalitet: myter og realiteter. Paul Larsson og Trond Myklebust (red.). Oslo: Politihøgskolen.

Mathiesen, Thomas (1995): *Kan fengsel forsvares?* Oslo: Pax Forlag A/S.

Mathiesen, Thomas (2001): *Retten i samfunnet*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Newburn, Tim (2007): *Criminology*. Devon: Willan Publishing.

NOU 1997:15 (1997): *Etterforskningsmetoder for bekjempelsen av kriminalitet*. Justis- og politidepartementet.

URL:<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/NOUer/1997/NOU-1997-15.html?id=140918> [Lesedato: 31.10.07]

NOU 2002:4 (2002): *Ny straffelov*. Justis- og politidepartementet.

URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/dok/NOUer/2002/NOU-2002-04.html?id=380296> [Lesedato 31.10.07]

Olaussen, Leif Petter (2004): "Hvorfor er kriminalitet en sosial realitet?" I: *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap* (1) 2004. København: De nordiske kriminalistforeninger.

Ot.prop.nr.62 (2002-2003): *Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet om menneskehandel, gjengangerstraff mv.)*. Justis- og politidepartementet. Utgitt 2003. Oslo: Departementet.

Politidirektoratet (2002): *Organisert kriminalitet – utvikling og utfordring*. Rapport. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2003): *Nasjonal trusselvurdering 2003*. Rapport. Oslo: Politidirektoratet.

Politidirektoratet (2005): *Prosjekt organisert kriminalitet*. Publikasjon nr. 6/2005. Oslo: Politidirektoratet.

Palermo – konvensjonen: ”*De forente nasjoners konvensjon mot grenseoverskridende organisert kriminalitet*”. Vedlegg i: Ot.prop.nr.62 (2002-2003): Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet om menneskehandel, gjengangerstraff mv.). Justis- og politidepartementet. Utgitt 2003. Oslo: Departementet.

Paris-Steffens, Rodrigo (1990): ”The role of the United Nations in combating organized crime” I: *International perspectives on organized crime*. Jane Rea Buckwalter (red.). Chicago, Illinois: Office of International Criminal Justice, University of Illinois at Chicago.

Schafft, Angelika (1997): ”Allmennprevensjon.” I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.). Oslo: Pax Forlag AS.

Skyberg, Lisbeth Fullu (2001): *Iscenesatt rettferdighet: en sosiologisk analyse av domstolens praksis*. Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.

Slettan, Svein og Toril Marie Øie (2001): *Forbrytelse og straff*. Oslo: Universitetsforlaget.

Straffeloven. Alminderlig borgelig straffelov av 22. mai 1902. nr. 11.

Sætre, Marianne (2007): *Analyser av kriminalitet: en innføring i data og metoder i samfunnsvitenskapelige og strategiske kriminalanalyser*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Tham, Henrik (1995): ”Från behandling til straffvärde. Kriminalpolitik i en förändrad välfärdsstat.” I: *Varning för straff. Om värdan av den nyttiga straffrätten*. Dag Victor (red.). Stockholm: Fritzes Forlag AB

Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

undoc.org-A: Ad Hoc Committee on the Elaboration of a Convention against Transnational

Organized Crime.

ULR:http://www.unodc.org/unodc/en/organized_crime_background.html [Lesedato 09.11.07]

undoc.org-B: The United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols. URL: http://www.unodc.org/unodc/en/crime_cicp_convention.html [Lesedato 09.11.07]

van Duyne, Petrus C. (1996): "The phantom threat of organized crime". I: *Crime, law and social change* 24.

VG (2003): *Kampen mot organisert kriminalitet*. URL: <http://www.vg.no/nyheter/meninger/artikkel.php?artid=65013> [Lesedato 06.05.08].

VG (2007): *Rullet opp omfattende narkonettverk*. URL: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=140845> [Lesedato 15.04.08].

Viano, Emilio C, José Magallanes og Laurent Bridel (2003): *Transnational organized crime: myth, power, and profit*. Durham, N.C.: Carolina Academic Press.

Weber, Max (2000): *Makt og byråkrati: essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.

Vedlegg

1 Informasjonsskriv

2 Intervjuguide

Kristin Karlsrud Larsen
c/o Universitetet i Oslo
Institutt for kriminologi og rettssosiologi
Postboks 6706, St. Olavs plass,
0130 Oslo
Tlf 99 00 78 51

Informasjonsskriv til deltagere i prosjektet om organisert kriminalitet og straffelovens § 60 a

Jeg er mastergradsstudent i kriminologi ved Universitetet i Oslo, og jeg holder nå på med den avsluttende masteroppgaven. Temaet for oppgaven er organisert kriminalitet og straffelovens § 60a, og jeg skal undersøke hvordan ulike profesjonsutøvere oppfatter bruken av begrepet og paragrafen. Jeg vil intervjuer forskjellige yrkesgrupper som forholder seg til begrepet organisert kriminalitet og straffelovens § 60a i praksis. Jeg planlegger å intervjuer ca 10 personer. Det vil være dommere, forsvarere og statsadvokater. Spørsmålene vil dreie seg om begrepsforståelse av organisert kriminalitet og organisert kriminell gruppe, og erfaringer rundt bruken av § 60a.

Jeg vil bruke båndopptaker og ta notater mens vi snakker sammen. Intervjuet vil ta omtrent en time og vi blir sammen enige om tid og sted.

Det er frivillig å være med, og du kan trekke deg når som helst underveis, uten at det er nødvendig for deg å begrunne det noe nærmere. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltpersoner vil kunne identifiseres i den ferdige oppgaven. Opplysningene vil anonymiseres, og opptakene slettes når oppgaven er ferdig, innen utgangen av 2008.

Har du noen spørsmål kan du ringe meg på tlf 00 00 00 00, eller sende en e-post på
Du kan også ta kontakt med min veileder Cecilie Basberg ved Universitetet i Oslo, Institutt for kriminologi og rettssosiologi på telefon 00 00 00 00.

Studien er meldt til Personvernforbundet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Kristin Karlsrud Larsen

INTERVJUGUIDE

Introduksjon

- Først og fremst vil jeg takk deg for at du ville stille opp på intervju.
- Hensikten med intervjuet er å finne ut mer om hva profesjonelle rettsaktører som benytter av § 60a i praksis, mener om paragrafen og begrepet organisert kriminalitet/organisert kriminell gruppe.
- Informasjonen vil bli brukt til å lage en masteroppgave som skal handle om organisert kriminalitet og § 60a.
- Kjønn
- Alder?
- Hvor lenge har du jobbet som dommer/advokat/statsadvokat?
- Til advokater: Hva slags type saker arbeider du mest med?
- Innen hvilke områder har mest erfaring?
- Hva slags annen erfaring har du fra tidligere?
 - Har du jobbet med andre ting før du ble dommer/advokat/statsadvokat?)
 - I så fall hva?)

Erfaringer rundt saker der § 60a er brukt

- Er du ofte involvert i saker der straffelovens § 60a benyttes?
- Kan du fortelle om noen saker som du har erfaring fra der § 60a ble benyttet.
 - Er det noen saker som gjorde spesielt inntrykk på deg, som du husker spesielt godt. Hvorfor? (Trek gjerne frem også mindre saker).
 - Kan du fortelle mer om typiske argumenter som ble benyttet i saker du har vært med på når det gjelder vurderingen bruk/ikke bruk av § 60a?
 - Kan du si noe om hvilke argumenter som vanligvis de viktigste ved vurderingen av bruk/ikke bruk av § 60a?
 - For å vurdere den/de siktede som organiserte kriminelle?)

§ 60a og begrepet organisert kriminalitet

- Det eksisterer i dag en rekke forskjellige definisjoner og beskrivelser av begrepet organisert kriminalitet og organisert kriminell gruppe, en av dem er som den del av straffelovens § 60a.
 - Hva synes du om denne beskrivelsen?

- Hva legger du selv i begrepet organisert kriminalitet?
- Hvilke handlinger mener du at typisk faller under begrepet organisert kriminalitet/organisert kriminell gruppe?
- I lovteksten står det at det avgjørende er at det er snakk om en organisert gruppe. Hva vil det si at en gruppe er organisert?

• I lovteksten står det at den aktuelle handlingen må utøves som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Hva legger du i det å være en del av virksomheten?

Lovteksten og opprettelsen av paragrafen

- Hvordan synes du lovteksten fungerer i praksis?
 - Hvorfor synes du at den fungerer/ikke fungerer?
 - Hva kunne blitt gjort annerledes?
- Har du noen forslag til eventuelle endringer i lovteksten?
- Hva er ditt syn når det gjelder opprettelsen av denne paragrafen?
 - Var det en nødvendig paragraf?
 - Hvorfor/hvorfor ikke?
- Hvilken virkning mener du at paragrafen har hatt? (Eventuelt: Hva var intensjonen bak paragrafen. Mener du at den er innfridd?)

Avslutning

- Mener du at det er noen særtrekk ved den organiserte kriminaliteten? I så fall hva?
- Hvordan oppfatter du den organiserte kriminaliteten i forhold til ”ordinær” kriminalitet?
 - Vil du si at det er noe spesielt med saker som blir betegnet som organisert kriminalitet? I så fall hva er dette?
- Da har jeg ingen flere spørsmål. Har du noe mer du vil fortelle eller spørre om før vi avslutter intervjuet?

Antall ord i denne avhandlingen: 47 307